

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Ι'

ΑΡ.127-128

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΑΘΗΝΑΣ ΤΑΡΣΟΥΛΗ : Μυστικό (ποίημα)
† Ν. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗ : Μὲ τι λαχταρα σὲ προσμένω... (ποίημα)
Ν. ΠΕΤΙΜΕΖΑ—ΛΑΥΡΑ : Μοῦ φτάνει (ποίημα)
Δ. ΒΟΥΤΥΡΑ : Ὁ Ἀράπης (διήγημα)
Γ. ΑΘΑΝΑ : Ἀνοιξιὰτικὸς χαιρετισμὸς στὴν Κύπρο (ποίημα)
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ : Συμπτωματικὲς ὁμοιότητες (σημείωμα)
Β. Σ. ΦΙΛΙΠΠΑ : Λαὸς (ποίημα)
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ : Ὁ Καπετὰν Πανάγος ὁ Λούμπας (διήγημα)
Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ : Ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ Φύλακος εἰς τὴν «Ἀντιγόνην» τοῦ Σοφοκλέους (μελέτη)
Θ. ΤΑΝΤΑΛΟΥ : Χελιδονίσματα (ποίημα)
Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ : Ἡ ποίηση καὶ ἡ ζωὴ μας (μελέτη)
Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗ : Μνημόσυνο (ἀφήγημα)
Γ. ΒΑΛΑΧΗ : Ἡ ἀνοιξὴ (ποίημα)

(συνέχεια ἀπὸ μέσο)

ΚΥΠΡΟΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ-ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1946

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Ἐτησία συνδρομή γιά τήν Κύπρο 10 σελίνα
» » » τὸ ἐξωτερικὸ 12 »
Κάθε τεύχος 2 σελίνα.

Διευθυντής: ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ,
19, Οὐζουνιάν, Λευκοσία

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύ-
πρου κατὰ τὸ 1945.—**Κριτική:** ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Μ. Π. Ράλλη «Λό-
για σὲ νεκρὸς, I. Μ. Παναγιωτόπουλου «Οἱ δυὸ κ' ἡ νύχτα», Δ. Ψαθᾶ
«Ἀντίσταση», Χρ. Γαῖου «Ἡ Ἀθήνα εἶναι κόλαση!..», Ν. Βρεττάκου
«Τὸ Ἀγρίμι», Θρ. Καστανάκη «Ἡ προδομένη Γαλλία», Μ. Μητροπούλου
«Τὸ σπίτι μὲ τὸν κορυθαλό», Α. Βουσβούνη «Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος», Μ.
Δουντέμη «Περιμένοντας τὸ οὐράνιο τόξο», Σ. Σκίπη «Διονύσιος Σολωμός»,
Λ. Πολίτη «Σολωμοῦ: Ἡ γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος», R. Levesque «Solomos»,
Τ. Μαλάνου «Παπαδιαμάντης» καὶ «Κ. Βάρναλης».—**Ἐντυπώσεις**
ἀπὸ βιβλία: Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ: Γ. Σακκά «Ἀλβανία», Ν.
Καραντώνη «Πόλεμος—Ἀλβανία 40—41», Α. Βλάχου «Τὸ Μνήμα τῆς
Γρηᾶς», Μ. Δερμιτζάκη «Ζεμούν», Θ. Κορνάρου «Ὁ Δαίμονας», Μ. Καρα-
πάνου «Τὰ δέντρα», Στ. Ξεφλούδα «Κύκλος» καὶ Θρ. Καστανάκη «Ἐφτά
Ἱστορίες».—Γύρω ἀπὸ ἓνα μουσικὸ βιβλίον.—Εἰδήσεις.—Νέα Βιβλία.—Ἀλ-
ηλογραφία.

.....

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ :

Πλούσιο κ' ἐκλεχτὴ συνεργασία Ἑλλήνων καὶ Κυπρίων λογο-
τεχνῶν.

ΚΤΑ

} 1946

“ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ”

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Έτησία συνδρομή 10 σελ. για την Κύπρο
» » 12 » » τὸ ἔξωτερικό.

Διευθυντής: ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ
19, Οἰζουριάν
Λευκωσία.

ΤΥΠΟΣ: ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΘΩΜΑ Γ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ-ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΔΗ

Κυπριακὰ Γράμματα

ΕΤΟΣ Ι'
ΑΡ. 127-128

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΓΕΝ. ΑΡΗΣ
ΦΛΕΒΑΡΗΣ } 1946

ΜΥΣΤΙΚΟ

Κάθομαι καὶ μονολογῶ
γι' αὐτὸ πὸν ξέρω μόνο ἐγὼ
καὶ κανεὶς ἄλλος.

Καὶ πότε λύτρωσής χαρὰ
μὲ συνεπαίρνει σὲ φτερὰ
καὶ πότε σάλος.

Ταράζει τὸ γαλήνιο νοῦ
ὅπως τὰ βάρη τ' ὠκεανοῦ,
ἐνῶ πλανεύει
τῆς ἐπιφάνειας τὸ γλανκὸ
νερὸ κάτ' ἀπ' τὸν οὐρανό,
πὸν δὲ σαλεύει.

Κι' ὅμως μὴν ἀγωνία βαθεῖα
τὰ σκοτεινά του σωθικά
τοῦ τρικυμίζει,
μὰ ἔχει γαλήνια τῆ μορφῆ
γιατὶ μὴ ἀγίν' ἀπατηλῆ
τὸ ἀγροφωτίζει.

Ἔτσι ἀπὸ μένα προσπεροῦν
πόθοι, ἄστρα πὸν φεγγοβολοῦν,
μὰ ἕστερα σβύνουν,
κ' ἐνῶ τὰ χεῖλη σιγολὲν
τραγούδια, πῶς τὰ μάτια κλαῖν
καὶ δάκρυα χύνουν!

Ἔτσι διαβαίνω ἀπ' τῆ ζωῆ,
τὸ μέσα πέλαγο βαθὺ
πάντα στενάζει,
κι' ὅμως κανεὶς δὲ μ' ἀγοικᾶ,
μὴ περηφάνεια μὲ κρατᾶ
καὶ μ' ἐξουσιάζει.

Γι' αὐτὸ θὰ κρύψω μυστικὸ
τοῦ πόνου μου τ' ὀλακριβὸ
μαρογαριτάρι
μέσα στὰ βύθια τῆς ψυχῆς,
καὶ δὲ θαρθεῖ ποτὲ κανεὶς
νὰ μοῦ τὸ πάρει.

* Ἀπὸ τὴν ἀνεκδοτὴ συλλογῆ «Περάσματα».

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Πρὸς τοὺς συνδρομητὲς μας

Γιὰ νὰ μπορούμε νὰ δημοσιεύουμε περισσότερη ὕσὲς κάθε τεύχος, αποφασίσαμε, ἀντὶ νὰ ξανακάνουμε περιοδικό μας μηνιαίο, νὰ τὸ ἀφήσουμε δίμηνο, **ἀλλὰ νὰ διπλασιάσουμε τὶς σελίδες του καὶ τὴ συνδρομὴ του.** Ἄλλωστε ἡ συνδρομὴ τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» σ' ὄλη τὴ δύσκολη περίοδο τοῦ πολέμου καὶ ἀσήμερα ἔμεινε ἡ ἴδια, μολονότι τὰ **ἔξοδα του πολλοπλασιαστήκαν**: Ὁ χάριτης ἔγινε κατὰ ὀχτὼ φορὲς ὁ κοιβώτερος καὶ τὰ τυπογραφικὰ ἀξήθησαν σὶν πενταπλασιασίο. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1941 λιγοστέψαμε τὰ τεύχη του σὲ 6 τὸ χρόνο ἀντὶ 12, ὅμως σχεδὸν πάντα οἱ σελίδες του ἦταν περισσότερες ἀπὸ τὰ δοισιμένες. Γι' αὐτὸ πάντα ἄφηνε—κι ἀφήνει—ζημιές. Ἀναφέρουμε τὴν τελευταία του μονάχα κατὰσταση: Τὰ τέσσαρα τεύχη τοῦ 10ου τόμου (Μᾶης—Δεκέβρης 1945) ἄφησαν 60 ο)ο ζημιὰ, γιατί οἱ συνδρομῆς καὶ οἱ πωλήσεις μὲν κάλυψαν τὰ 40 ο)ο τῶν ἐξόδων του!

Γι' αὐτὸ τώρα πὸν διπλασιάζουμε τὶς σελίδες, δορίζουμε τὴν ἐτήσια συνδρομὴ σὲ **10 σελίνια γιὰ τὴν Κύπρο καὶ 12 γιὰ τὸ ἔξωτερικό.** Τὸ κάθε τεύχος θὰ πουλιέται 2 σελίνια.

Παρακαλοῦμε λοιπὸν τοὺς συνδρομητὲς μας, ὅσοι θέλουν νὰ ξακολονθήσουν νὰ παίρνουν τὸ περιοδικό μας μετὴ τὴ νέα οἰκονομικὴ διενθέρηση, νὰ συμπληρώσουν τὸ ἐπόμενο δελτίο καὶ νὰ μᾶς τὸ στείλουν ὑπογραμμένο μαζὶ μετὴ τὴ συνδρομὴ τους. Εἶναι ἀνάγκη νὰ μᾶς προπληρώσουν τὴ συνδρομὴ τους, γιατί οἱ ζημιές τοῦ περιοδικοῦ μας προέρχονται μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὶς καθυστερημένες συνδρομῆς, ἐπειδὴ πολλοὶ...ξεχνοῦν νὰ μᾶς στείλουν τὴ συνδρομὴ τους, κι ἄς τοὺς τὸ θυμίζουμε σὲ κάθε τεύχος, καὶ μετὴ ιδιαίτερες ἐπιστολές.

Διευθι

Τυπογ

ΖΩ

πρου κα
για σὲ
«Ἀντίσ
«Τὸ Ἀγ
«Τὸ σπ
Δουντέλ
Λ. Πολ
Τ. Μαλ
ἀ π ὁ
Καρανι
Γρηᾶς»
πάνου
Ἱστορίε
ληλογρ

ΣΤΟ

Π

τεχνῶ

Τώρα όμως σ' όσους δέν μᾶς στείλουν τίς καθυστερημέ-
νες συνδρομές των και δέν προπληρώσουν τή νέα, θά
βοηθοῦμε στή δυσάρεστη θέση νά διακόψουμε όρι-
στικά τήν ἀποστολή τῶν «Κυπριακῶν Γράμματων».

Όσοι ἔχουν προπληρωμένη συνδρομή, θά παίρνουν
τό περιοδικό μόνο ὅσο καιρό δικαιοῦνται μέ τή νέα οἰκο-
νομική διενθέρηση. Γι αὐτό παρακαλοῦμε γι αὐτούς νά
μᾶς στείλουν τή νέα συνδρομή τους.

«Κυπριακά Γράμματα»
19, Οὐζουνιάν
Λευκοσία.

«Κυπριακά Γράμματα»
19, Οὐζουνιάν
Λευκοσία.

Παρακαλῶ νά μέ γράψετε συνδρομητή στό περιοδι-
κό «Κυπριακά Γράμματα» γιά ἕνα χρόνο, και νά μοῦ
τό στέλλετε στή διεύθυνση Γεωργίου Μουσταφᾶ
1770 Μεταξεί

Σᾶς ἐσωκλείω τή συνδρομή μου: 1/2 σελίνι
10 σελίνια γιά τήν Κύπρο
12 σελίνια γιά τό ἐξωτερικό.

(Υπογο.) Γιάννης Μουσταφᾶ
Γεωργίου Μουσταφᾶ

ΜΕ ΤΙ ΛΑΧΤΑΡΑ ΣΕ ΠΡΟΣΜΕΝΩ...

Μὲ τί λαχτάρα σὲ προσμένω, ἀγάπη μου,
μὲ τί λαχτάρα, σὲ προσμένω,
νὰ μοῦ γλυκάνῃς τὸ κορμί μου τὸ ἄρρωστο,
καὶ τὸ μυαλό τὸ κουρασμένο...

Ἄπ' τὸν καιρὸ πὸν μούφυγες, ἀγάπη μου,
γιὰ τὴν καρδιά μου εἶν' ὅλα ξένα!
Ὅλος μου ὁ νοῦς διψάει γιὰ σένα, ἀγάπη μου,
ὅλος μου ὁ νοῦς διψάει γιὰ σένα...

Τὰ βελουδένια σου χειλάκια, ἀγάπη μου,
τὰ βελουδένια, τώρα, ποῦνε;
Μέρα καὶ νύχτα, τὰ δικά μου, ἀγάπη μου,
στεγνώσαν, νὰ τὰ καρτεροῦνε...

Ἄδειος ὁ νοῦς μου, κ' ἡ καρδιά μου ὀλόφρανη,
καὶ τὸ μυαλό μου σοτωμένο...
Μὲ τί λαχτάρα σὲ προσμένω, ἀγάπη μου,
μὲ τί λαχτάρα σὲ προσμένω!

† ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

ΜΟΥ ΦΤΑΝΕΙ

Κ' ἔφυγες δίχως νὰ μοῦ πῆς αὐτὸ πὸν μελετοῦσες.
Πῶς νὰ τὸ πῶ; Λαλιὰ ἀηδονιοῦ, τραγούδι, ἀνάσα μύρου;
Στὰ δυὸ σου χεῖλη τόφερες καὶ πάλι σταματοῦσες
καὶ τρομαγμένη γύριζες τὰ μάτια σου τριγύρου.

Παρακαλῶ τῆς ξενιτιάς τὲς μαγεμένες δύσες
λίμνες καὶ δάση καὶ βουνὰ καὶ κρυσταλλένιες βρύσες
πὸν τίς θωρούσαμε μαζὶ στὶς ζωγραφιές μιά μέρα
νὰ μὴ σὲ ξεπλανέσουνε καὶ ξεχαστῆς κεῖ πέρα.

Σὰν ξαναρθῆς μὲ τὸ καλὸ θ' ἀνιστορεῖς καὶ πάλι
μὲ τὴ γλυκειά σου τὴ λαλιὰ τῆς ξενιτιάς τὰ κάλλη.
Κι ὅσο γι' αὐτὸ πὸν κράτησες κρυφὰ στὰ δυὸ σου χεῖλη
μοῦ φτάνει ὅπως μοῦ τότεπανε τὰ μάτια σου ἓνα δεῖλι.

Ν. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ—ΔΑΥΦΑΣ

Ο ΑΡΑΠΗΣ

Στό φαρμακείο πού πήγα, ὄχι ν' αγοράσω φάρμακα, ἀλλὰ νὰ δώ κάτι φίλους πού μαζεύονταν ἐκεῖ, βρήκα μαζί μ' αὐτούς, θρονιασμένο καί τόν καπετάν Γιώργο, ἕναν ἐμποροπλοίαρχο καί ἰδιοχτήτη καΐκιῶν μεγάλων, πού ἐκινούντο μὲ πετρέλαιο...

"Ἐκανε κρύο πολύ, αὐτὲς τὶς ἡμέρες, καί τὰ βουνὰ εἶταν ἀσπρισμένα ἀπ' τὸ χιόνι. Μιά ἐβδομάδα θάταν ἔτσι, μ' αὐτὴ τὴ φορεσιά τους τὴ χειμωνιάτικη, καί τὸ χιόνι δὲν ἔλιωνε σὲν νὰ περιμένει κι ἄλλο νὰ ἔρθει, ἄλλο καί πολύ, κῆτσι νὰ εἰσβάλουν πανηγυρικά καί στὴν Ἀθήνα.

Κι' αὐτὴν τὴν ἡμέρα στό φαρμακείο, εἶχαν ἀναψει καί τὴ σόμπα, πού τόσον καιρὸ εἶταν παραμελημένη καί σὰ μελαγχολική. Καί τὴν εἶδα τώρα, κόκκινη, κόκκινη σὰν ἀπὸ χαρά, ἀπ' τὴ χαρὰ της ὅτι κατι ἔκανε κι αὐτὴ, δούλευε.

Καί ὅλοι οἱ φίλοι κοντὰ κοντὰ της, σὰ νάταν αὐτὴ κλῶσσα καί κείνοι, οἱ φίλοι μου καί ὁ Καπετάν Γιώργος, τὰ κλωσσοπούλα. Κ' ἔνα κλωσσοπούλο, ἐγώ, σὰ νάχε πολύ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τὴ μόνα του, τώρα ἔφθασε καί πῆγε κοντὰ της, μισοπαγωμένο, γιὰ νὰ ζεσταθεῖ, νὰ τὸ ζεσταίνει κι' αὐτό.

Κάτι ἔλεγε ὁ καπετάν Γιώργος, κάτι διηγόταν. Κάθισα κι ἄκουσα κ' ἐγώ ..

— Εἶνε ἀλήθεια πὼς ἡ θάλασσα κάτου στὰ βάθη της, ἐκεῖ πού μποροῦμε νὰ πάμε μετῆς, εἶνε ὠραία καί ὠραία! Θαύμα εἶνε, πιὸ ὠραία ἀπ' τὴ στεριά. Κεῖνος πού κατεβαίνει κ' ἔχει μάτια νὰ δεῖ, τὸ βλέπει, βλέπει τὴν ὁμορφιά τους. "Α, μα νὰ πῆς καί γιὰ ζῶα; "Ἐχει κ' ἔχει χίλιες φορές ἀπ' τὴ στεριά! Λέμε γιὰ ζωντανὰ πλάσματα, δὲ ξεχωρίζουμε.. Θᾶχετε ἀκούσει ποῦ τὰ λένε, πὼς ἔχει περισσότερα ἢ θάλασσα ζῶα, μικρὰ, μεγάλα παρα ἢ στεριά. Καί μήπως ξέρει κανεὶς τί κρύβει πιὸ κάτω;.. Τὴ στεριά τὴν ἔχουμε δεῖ, ἔχουμε δεῖ τί ἔχει...

"Ἐχει καί τὰ θλιβερά της, ἅμα δεῖς καράβια μεγάλα στὸν πάιο, νὰ μπαينوβγαίνουν τὰ ψάρια...

Ἐπάρχουν ὅμως καί κάτι μέρη τῆς θάλασσας, πού ὅπως ἐδῶ, σὲ κάτι μεγάλα σπίτια, παλιά, σὲ κάστρα, λένε πὼς βγαίνει φάντασμα, ἔτσι καί κεῖ. Καί οἱ βούτηχτάδες τάποφεύγουν, δὲ θέλουν νὰ κατέβουν. Καί σὲ μιὰ μεριά, ἔλεγαν πὼς βλέπουν ἕναν ἀράπη! Καί δὲν τῶπε ἕνας, ἀλλὰ πολλοί, καί οἱ ἄλλοι ποῦ νὰ κατέβουν !..

Μιά μέρα ὅμως, κατέβηκα κέγώ. Ἐπειδὴ δὲν ἐννοοῦσαν οἱ ἄλλοι νὰ κατέβουν, κατέβηκα γώ. Δὲν τὸ πίστευα...

Νὰ μὴ σὰς τὰ πολυλογῶ, στὴν ἀρχὴ δὲν εἶδα τίποτα. Καί εἶπα:

— Ποιος ξέρει τί εἶδαν καί τοὺς φάνηκε ἀράπης, ἄνθρωπος μαῦρος!..

Ἄλλο ξαφνικά νά καί κάτι βλέπω! ὦ, τί μοῦρθε! Κοιτάζω καλά κρατιοῦμαι ὅσο μπορῶ, βάζω τὰ δυνατά μου, ἐκεῖ! Καί βλέπω, ναι, ναι, εἶχανε δίκαιο! Ἄλλὰ δέν εἶταν ἀράπης, ὄχι, εἶτανε μαύρη γυναίκα! Καί βλέπω νά μοῦ κάνει μέ τὸ χέρι της, καθῶς τῶχε ὑψωμένο, ἔτσι... σά νά με χαιρετοῦσε, νά με καλοῦσε νά πάω κοντά της...

Τραβῶ κίνδυνο καί μάνεβάζουν ἐπάνω.

— Βλέπεις; μοῦ εἶπανε καί δέν πιστεύεις. Ἄλλοτε νά πιστεύεις!

Πέρασε ἀρκετὸς καιρὸς. Καί μιὰ μέρα, πού βρισκόμουν στὴν πατρίδα, καί εἶμουν σὲ κάποιον καφενέ, ἔρχεται ἕνας πατριώτης μου καπετάνιος κι' αὐτός, καί μοῦ λέει, ὅτι θέλει νά μοῦ μιλήσει νά μοῦ πεί κάτι...

Σηκώθηκα καί τὸν ἀκολούθησα, γιατί αὐτὸς βγήκε ἔξω.

— Πάμε πιὸ πέρα, μοῦ λέει.

— Μὰ γιατί τόση προφύλαξη; τὸν ρωτῶ.

— Ἔ, δὲ θέλω νάκούσει ἄλλος... Ἔχω τὸ λόγο μου.

Σταθήκαμε κοντὰ στὴν παραλία.

— Γιὰ λέγε λοιπόν, νάκούσω τί τρέχει...

— Νά τί θέλω. Θά φύγεις μεθαύριο, ἔτσι δέν εἶνε;

— Ναι.

— Λοιπόν, θά φύγω κέγώ. Ἄκουσε: Σὺ ἔχεις μηχανή, ἐγὼ δέν ἔχω, τὸ ξέρεις. Καί γι' αὐτὸ θά με βοηθήσεις νά κατέβω κάπου...

Μὲ τίς ἐρωτήσεις πού τοῦκανα, ἔμαθα πὼς θά κατέβαινε στὴν καταραμένη θέση, πού γύριζε ὁ Ἀράπης, τὸ φάντασμα ἐκεῖνο τῆς θαλάσσης...

— Μά, τοῦ λέω, ἐκεῖ εἶνε τρομάρα, δέν τὸ ξέρεις; Εἶνε κείνος ὁ Ἀράπης, ἡ Ἀράπισα!. Τὴν εἶδα κ' ἐγώ. Ἄν δέν τὴν ἔβλεπα...

— Καλὰ, καλὸ, τὸ ξέρω! ἐγὼ ὅμως, θέλω νά κατεβῶ. Θά με βοηθήσεις; Πές μου...

— Σὲ βοηθῶ, ἀφοῦ ἐπιμένεις. Τώρα, ἂν πόθεις τίποτα...

— Ἐγὼ θά πάθω...

Φύγαμε μαζί. Καί ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ταξείδι, φθάσαμε στὴν καταραμένη μεριά, ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ βουτηχτάδες...

Ὁ καπετάν Λαμπρός ἐτοιμάστηκε καί τὸν κατεβάσαμε.

— Θά τὸν ἀνεβάσουμε ψῆφιο, εἶπε ἕνας γέρο συγγενῆς μου.

— Εἶνε ξερὸ κεφαλί... τοῦλθε ἔτσι νὰ κατεβεῖ, γιὰ νὰ δεῖ φαίνεται, κι αὐτὸς μέ τὰ μάτια του τὸν Ἀράπη...

Ἐγὼ δὲ μιλοῦσα. Περίμενα νά δῶ. Τὸν ἤξερα. Δέν εἶταν ἄνθρωπος τέτοιος, πού ἔλεγαν...

Σε λίγο ζήτησε ν' ἀνεβεῖ.

— Τὸν Ἀράπη θάδε!

Καί τὸν ἀνεβάσαμε

—Θά κατέβω πάλι, μοῦ λέει. Θέλω σχοινί, σχοινιά μεγάλα, μακρὰ...

—Τί νά τά κάνεις ; τόν ρωτῶ.

—Νά δέσω τόν Ἀράπη ! μοῦ ἀπαντᾷ, καί νά τόν ἀνεβάσω ἐπάνω !

—Νά δέσεις τόν Ἀράπη ! εἶπα πῶς τρελλάθηκε.

Τί νάκανα ὅμως ; Τοῦ ἔδωσα. Καί κατέβηκε πάλι στά βάθη τῆς θάλασσας.

—Νά δέσει τόν Ἀράπη ! πῶς σοῦ φαίνεται αὐτό ; μοῦ λέει ὁ γέρο συγγενής μου, παλιός ναυτικός.

Δέν τοῦ ἀπάντησα.

Καί δέν πέρασε καί πολύ, καί νά καί πάλι ἀνεβάσαμε τόν Λάμπρο ἐπάνω...

—Τόν ἔδεσα, μᾶς εἶπε.

Ἔβγαλε τοῦ βουτηχτή τῆ στολή, κ' ἔπειτα εἶπε :

—Τραβάτε τώρα !

Δυό ἀνθρώποι του, πού κρατοῦσαν τίς ἄκρες τῶν σχοιनिῶν, ἄρ-
χισαν νά τραβοῦν. Αὐτός τοὺς διεύθυνε...

Καί σέ λίγο, ἐφάνηκε ἀπ' τὸ νερό, νά βγαίνει ὁ Ἀράπης, ἡ ἢ Ἀράπισα, δεμένη!... Ὅλοι βγάλαμε μιά φωνή—Βρέ !

Εἶταν ἓνα θαυμάσιο χάλκινο, ἄγαλμα, ἀρχαῖο...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟΣ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Χαρισμένο σὸν ἐκλεκτό μου φίλο κύριο Ν. Λανίτη

... Ἀνθίσαν τάχα οἱ λεμονιές στῆς Κύπρου τὰ περβόλια ;

Ἀνοίξαν τὰ τριαντάφυλλα ; Μοσχοβολοῦν οἱ κρίνοι ;

Τάχα οἱ βαροκοῦλες φεύγουνε ἀπὸ τ' ἀραξοβόλια

Νά προπαγήσουν στ' ἀνοιχτὰ τῆ νικηφόρα Εἰρήνη ;

Ἀπ' τ' ἀκρογῆλια τοῦ νησιῦ φυσάει τ' ἀγέρι πρίμα

Νά ροθοῦνε ἀπ' τὴν Ἀνατολή ψηλά κατὰ τὴ Δύση ;

Τὸ ἀφρόλενκο, πὸν γέννησε τὴν ὁμορφιά, τὸ κῆμα

Φεύγει ἀπ' τὴν Πάφο πρόσχαρο σὶ Φάληρο νά σβύση ;

Καί τ' ἄλλο κῆμα τὸ τρανό, πὸν ἠλιόλουστο φουσκώνει

Στὸ Αἰγαῖο, σὶ Ἴόνιο, σὶ Μυρτώο, σὶ πέλαγο τῆς Κρήτης

Κι' ὡσὰν μὲ πόνο μητροικὸ τὴν ἀγκαλιά του ἀπλώνει,

Θά φτιάση τάχα σὶ νησί τώρα τῆς Ἀφροδίτης ;...

Κῆμα ἱερό, πὸν σ' ἔφκιασε πολλῶν αἰῶνων δάκρυ,

Καί κλείνεις τὴν ἀπαντοχὴ καί κλείνεις τὴν ἐλπίδα,

Ἀγκάλιασέ μας τὸ νησί ἀπ' ἄκρη σ' ἄλλην ἄκρη

Καί δὸς του τὸ γλυκὸ φιλί, πὸν λαχταρᾷ ἡ Πατρίδα !

(Πρῶτο γράψιμο 24.4.45)

Γ. ΑΘΑΝΑΣ

Τὸ ποίημα αὐτὸ πὸν δημοσιεύθηκε σὶ τεύχος 429 (1 Μαΐου 1945) τῆς «Νέας Ἑστίας», μᾶς στάλ-
θηκε ἀπὸ τὸν ποιητὴ κ. Γ. Ἀθάνια (Γ. Ἀθανασιάδη—Νόβα, ὑπουργὸ τῆς Παιδείας), μὲ τὴν εὐ-
γενική φροντίδα τοῦ κ. Τάκη Φραγκοῦδη.

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΙΚΕΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Οι κριτικοί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουν τὴ συνήθεια νὰ παραλληλίζουσι τὰ κείμενα καὶ ν' ἀποδίδουσι σὲ μίμησιν τίς τυχόν ὑφιστάμενες ὁμοιότητες μεταξὺ κειμένων κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ νεωτέρου πρὸς ἄλλα τοιαῦτα ἀρχαιότερα.

Σὲ πολλὰ, μὴ πορεῖ νάχουν καὶ δίκη. Ὑπάρχουσι ὅμως καὶ περιπτώσεις, ποῦ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ παραδεχθῆ ἓνα τοιοῦτον.

Καὶ γιὰ παράδειγμα φέρνω κάποιον ποῖημα Γιαπωνέζικον μεταχριστιανικῆς ἐποχῆς, ποῦ καταπληκτικὰ μοιάζει μὲ τῆς Σαπφούς τὸ περίφημον :

Περνάει ἡ ὥρα, κι' ἔδυσσε
καὶ Πούλια καὶ φεγγάρι·
μεσάνυχτα, κι' ἐγὼ ἀγρυπνῶ
μονάχη στὸ κλινάρι.

(μετάφραση δική μου)

Νὰ καὶ τὸ Γιαπωνέζικον :

Νύχτα βαθειά, καὶ μοναχὴ
στριφογυρνῶ στὸ στρῶμα!
Ἄκούω τὸν κοῦκο ποῦ λαλεῖ
καὶ λέω! καὶ σένανε καλὸ πουλι
ἔρωτικὸς καῦμὸς θὰ τυραννῆ
γιὰ ν' ἀγρυπνᾷς ἀκόμα.

(μετάφρ. δική μου ἀπὸ τὸ Γαλλικόν).

Νὰ παραδεχτοῦμε πῶς τὰ ποιήματα τῆς Σαπφούς (ἀρχῆς τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνα) εἶχαν ξεπεράσῃ ἐκεῖνον τὸν καιρὸ τὰ σύνορα τῆς Ἰωνίας, καὶ μεταφρασμένα στίς ἀνατολικὰς γλώσσας ἔφθασαν μέχρι τὴν Ἰαπωνία; Κι' ὅτι τὸ ἀνωτέρω ποῖημα εἶναι καθαρὴ μίμησις; Δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ ὁμοιότητις εἶναι συμπτωματικὴ.

Ἄλλωστε, κάποιος Αἰγύπτιος σοφὸς τῆς Φαραωνικῆς ἐποχῆς λέγει :

«Οἱ ἄνθρωποι κάθε γενιᾶς, μοιάζουσι μὲ τῆς περασμένης, κι' ἐνεργοῦσι καὶ λέγουσι ὅμοια πάντοτε πράγματα καὶ λόγια».

Κι' ἐγὼ προσθέτω πῶς ὄχι μονάχα μοιάζουσι σάν ἐνεργοῦσι καὶ λέγουσι πράγματα καὶ λόγια, ποῦ ἔχουσι κάποιον εἰρμόν, κι' ἀποδίδουσι ἓνα ὁπωσοῦν λογικὸ νόημα, ἀλλ' ἀκόμα καὶ στ' ἀφηνιάσματα τῆς φαντασίας καὶ τοὺς παραλογισμούς.

Καθὼς ὄλοι ξέρουμε, στὸ 1924, κάποιος Γάλλος λόγιος, ὁ Μπρετόν, μὴ μπορῶντας νὰ κἀνῃ αἴσθησιν στὸ κοινόν, μὲ ποιήματα ποῦ ἔχουσι σχέση μὲ τὴ λογικὴν, λοξοδρόμησε ἀπὸ τὸν ἴσιον δρόμον, κι' ἀντὶς τὰ γραφόμενά του νὰ ὑπαγορευῶνται ἀπὸ τὸ μυαλὸν καὶ νὰ χροῦν γινώμονα τὴν ὀρθὴν κρίσιν, ἄφισε τὴν πένναν του ἐλεύθερον στὴ

διάθεση τοῦ ὑποσυνειδήτου, κί' ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ νέα ποιητικὴ σχολή, ἡ λεγομένη σουρρεαλιστικὴ.

Ἐνα τέτοιο ποίημα, ὄλως τυχαῖα, βρήκα σὲ κάποιου λεύκωμα Ἀλεξανδρινῆς Κυρίας, τῆς Κ. Β. (μακαρίτισσας ἤδη) γραμμένο στὸ 1909, καὶ τὸ παραθέτω :

Νὰ τ' ἀγεροῦφαντα: μὲ βαρεῖά φτερούγια
καὶ μὲ νύχια ξωτικά
πέταξαν ψηλά.

Σκόρπια σύγνεφα τρυγοῦν, πλέκουνε στεφάνια
γιά τὴν πύρινη μορφή
στὴ σκεπὴ τῆ γαλανή.

Ἄκου: μέσ' εἰς' ἀτέλειωτα βάθεια τοῦ ἀσπροσκοτάδου
ἀηδονολαλούμενη
σκόρπισε πλεούμενη.

Βγαίνει ἀπὸ τὰ ρόδινα χεῖλη τῆς Ἀγάπης μου
μάγο της τραγούδι,
ἀπαλὸ σὰ χνούδι.

Μοῦ δροσιζει τὴν καρδιά μ' ἅγιο καλοκαίρι,
καὶ τ' ἀγνό της χέρι,

Τῆς τρελλῆς μου τῆς ζωῆς τ' ἄσπρο τὸ σκοτάδι
σβύνει μ' ἅγιοκέρι.

Τὸ ὑπογράφει ὁ Πήλιος Ζάγρας. Πι' νὰ ὑποθέσουμε; Πῶς ὁ Μπρετόν τὸ εἶχε ὑπ' ὄψει του, σὰ συνέλαβε τὴν ἰδέα τοῦ σουρρεαλισμοῦ κί' ἔβγαλε τὸ γνωστὸ του μανιφέστο; Ὅχι βέβαια. Μιά ἀπλή σύμπτωση καὶ τίποτε περισσότερο.

Παρόμοιες συμπτώσεις ἀπαντοῦμε πλεῖστες ὄσες στὴν ἱστορία τῶν Γραμμάτων.

Girga 2. 1. 1946.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ

Λ Α Ο Σ

Ὁ ἥλιος ἐθέρομανε τὰ νεκρωμένα μας μέλη.
Οἱ Ἀρχαῖοι Βωμοὶ γνωρίζαν τὴν καπηλεία μας
Ἡ Ἰδέα κωλίστηκε σὴ λίσπη τῶν δρόμων.
Ἐγώσασαμε τὴ φωνὴ μας στοὺς οὐρανοὺς,
μὰ κανεὶς δὲν ἄκουσεν τὴν ἀγωνία μας.
Τὰ μεταλλικὰ φτεγὰ τοῦ θανάτου
ἐκάλυψαν τὴν ὠραιότητα τῆς ἀλήθειας.
Καὶ θὰ περιομένη ἀκόμα καιροὺς,
ἢ ἀκτινοβολία της νὰ φιάση πρὸς τᾶστρο.
Ἀναστάσιμη ὥρα τῶν σκλαβωμένων.

ΒΑΣ. Φ. ΦΙΛΙΠΠΑΣ

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΠΑΝΑΓΟΣ Ο ΛΟΥΜΠΑΣ

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ὁ καπετάν Πανάγος ὁ Λούμπας δὲν ἔκλεισε μάτι. Τρεῖς μέρες τώρα ἀρμένιζαν κατὰ τὸ σιρόκο καὶ δὲν εἶχε φανεῖ ἀκόμα ἡ Κερύνεια. Ὑπολόγισε πάλι ἀπ' τὴν ἀρχή. Λογάριασε ἕνα-ἕνα τὰ μίλια, τὸν καιρὸ, τὸ φόρτωμα τοῦ караβιου... Εἶναι ἀλήθεια πῶς τὴ δευτέρα μέρα τοὺς εἶχε πιάσει μιὰ μπουνάτσα, ἀπ' ἐκεῖνες τὶς Ἀθημητριάτικες μπουνάτσες ὅπου πετρώνουν τὰ πλεούμενα καὶ μεταβάλλουν τὴ Μεσόγειο σὲ λίμνη. Μὰ ὕστερα τοὺς ἔπεσε πάλι ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πρύμη κ' ἡ «Μαλαματένια» φούσκωσε καὶ γιουράρισε μὲ τεζαρισμένη τὴ μαστρα καὶ τοὺς φλόκους.

—Τρακόσια μίλια ἀπὸ τὸν Καβολάρδο...

Συλλογίστηκε πάλι τὴ ρότα καὶ τοῦ φάνηκε πῶς ἀργύσαν. Δὲν ἦτανε δὰ καὶ κανένας πρωτάρης ὁ καπετάν Πανάγος ὁ Λούμπας. Εἴκοσι χρόνια ταξίδεβε τὴ Μεσόγειο, κ' εἶχε φάει τὴ θάλασσα μὲ τὸ κουτάλι. Γεννημένος στὸ Κρανίδι μπσρκάρισε δέκα χρονῶν παιδί μὲ τὴ βρατσέρα τοῦ μπάριπα τοῦ τοῦ Θύμιου. Ὑστερα πῆγε караβομαραγκός σὲ μιὰ Σπετσιώτικη κορρέτα, ὅσο πού ἔφτιαξε τὸ δικό του τρεχαντήρι τὴ «Μαλαματένια»,—καὶ ἀπὸ τότε δὲ ματακοιμήθηκε νύχτα σὲ στεριά. Τὸ καλοκαίρι ἔπαιρνε λάδι καὶ σταφίδα στὴν Ἀνατολή. Ἀπὸ κεῖ φόρτωνε βούτυρο καὶ ξυλεῖα γιὰ τὴν Κύπρο. Ἐδῶ εἶχε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πού ἀγόραζαν χαρούπια καὶ μουλάρια. Κάθονταν κάμποσο καιρὸ στὰ μέρη τῆς Κερύνειας, κι ὅταν πιά πέφτανε τὰ μεγάλα μπουρίνια ἔβαζε πλῶρη γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἄλλοτις πάλι κουβαλοῦσε μπαμπάκι ἀπὸ τὸ Μισίρι ἢ ἔφερνε ἀπὸ τὸ Βερούτι κιλίμια καὶ χαλκώματα. Ἦταν δὲν ἦταν τριάντα χρονῶν καὶ τῶνομά του ἀκούονταν κιάλας μὲ σέβας σ' ὅλα τὰ λιμάνια, κ' οἱ ἔμποροι τὸν στιμάριζαν γιὰ τὴν ἀξιοσύνη καὶ τὴν τιμιότητά του.

Μὰ σήμερα ὁ καπετάν Πανάγος ἔνιωθε σὰν πρωτοτάξιδο παιδί. Μιὰ παράξενη λαχτάρια τυραννοῦσε ὀλοένα τὴν ψυχὴ του καὶ τὸν ἔκανε νευρικό κι' ἀνυπόμονο...

— «Ἄϊ στὰ κομμάτια»... Σφύριξε μιὰ βρисиά μέσα στὰ δόντια του κ' ἔφτυξε μὲ φούρια τὸ κῦμα. Ὑστερα περπάτησε ἀπάνω κάτω στὴν κουβέρτα, κ' ἦρτε κι' ἀκούμπησε στὸ πλωριὸ ἄρπουρο.

Πέρα μακρὰ στὴν ἀνατολὴ ἔτρεμε ἀκόμη ἡ πούλια χλωμὴ, νοτερή, κ' ἕνα πυκνὸ σύννεφο ξεδίπλωνε τὶς μενεξελιὲς τουλίπες τοῦ ἀπάνω στὸ χαμένο ὀρίζοντα. Κάτω, τὸ κῦμα φούσκωνε στὰ ὕφαλα τοῦ караβιου, χαίδεβε τὰ μπαστούνια καὶ τὶς μάσκες καὶ ξέφευγε γιομάτο ἀφροὺς καὶ παιγνιδίσματα στὴ γκριζὰ ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου.

Πέρασε ἔτσι κάμποση ὥρα. Στὸ μεταξύ εἶχε ἀλλάξει ἡ βάρδ κι' ὁ λοστρόμος ἦρθε σιμὰ στὸν καπετάνιο κι' ἀκούμπησε στὴν κουραστή. Τὸ ἄλλο τσοῦρμο ἦτανε ἀκόμη στ' ἀμπάρι.

— «'Οσμίζομαι τραμουντάνα, καπετάνιο!», εἶπε ὁ λοστρόμος, ἐρευνώντας ἀνήσυχα τὸν οὐρανό.

— «Ναί· ποιεὶ νὰ γυρίσει ὁ καιρὸς.... Μὰ ὅπου νάναι φτάνουμε. Ἐδῶ εἶναι κιόλας πράσινος ὁ πάτος».

Ἔσκυψαν οἱ δυὸ ἄντρες καὶ κοίταξαν. Ὑστερα σήκωσαν πάλι τὰ μάτια τους κ' ἔμειναν κάμποση ὥρα ἀκίνητοι ἀτενίζοντας μὲ πείσμα τὸν ὀρίζοντα. Στὸ ἀναμεταξὺ τὸ φῶς ἄρχισε λίγο λίγο νὰ χρυσιῖζει, οἱ γραμμὲς ἔγιναν πάλι καθαρές, κ' ἡ θάλασσα πλημμύρισε ἀπὸ ἀνταύγειες καὶ χρώματα.

— «Αἶ, μωρὲ Μανωλιό!», διέκοψε ὁ καπετάνιος τὴ σιωπῆ. «Εὐ τοῦνο ἐκεῖ κατὰ τὴν ὄστρια δὲν εἶναι μαθὲς ὁ Ἄη Λαριός;»

Μισόκλεισε ὁ λοστρόμος τὰ μάτια καὶ ξανακοίτηξε.

— «Καλὰ λές, καπετάνιο. Μᾶς θαμπώσε ὄλουχιτὶς τὸ ποῦσι, κι' ἀφήσαμε πίσω μας τὸν κάβο χωρὶς νὰ τὸ νογήσουμε».

Τὸ πρόσωπο τοῦ καπετάν Πανάγου ξαστέρωσε. Ἐνα φῶς χαρῶπο γιόμισε διαμιᾶς τὰ μεγάλα καστανὰ μάτια του, καὶ τὰ γραμμένα φρύδια τοῦ λύθησαν λίγο-λίγο κ' ἠρέμησαν καμαρωτὰ σὰ γαϊτάνι, κάτω ἀπὸ ἕνα πλατὺ μελαχροινὸ μέτωπο.

Ὁ λοστρόμος κατάλοβε τὴ χαρὰ τοῦ καπετάνιου του, καὶ μάντευσε τοὺς κρυφούς λογισμοὺς του. Τραβήχτηκε παράμερα καὶ τὸν κοίταξε: Ψηλός, καλοστεκούμενος μέσα στὸ λουλακὶ τσόχινο κοντοβράκι του, μὲ τὸ σελάχι σφιχτὸ στὴ λεπτὴ του μέση καὶ τὸ κοντὸ σιγκοῦνι ἀπάνω στοὺς τετράγωνους ὤμους του, ἔμοιαζε μὲ χαρούμενη ζωγραφιά.

— «Καὶ θὰ καθήσουμε πολὺ στὴν Κερύνια, καπετάνιο;»

Τὸ ρῶτημα τοῦ λοστρόμου διάκοψε ἀπότομα τὶς σκέψεις του. Γύρισε ἀργὰ τὰ μάτια του καὶ τὸν κοίταξε σιωπηλά.

— «Λέω ἂν θὰ δώσεις ἀμέσως τὴν ξυλεία γιὰ νὰ πάρουμε τὰ μουλάρια καὶ νὰ φύγουμε.... Ὁ καιρὸς εἶναι κακοσήμαδος ἐφέτος. Θᾶχουμε πρῶτο χειμῶνα».

Ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας γέλασε ἕνα γέλιο ἀγαθὸ συγκρατημένο. Ἐκαμε ὕστερα μερικὰ βήματα κι' ἄπλωσε προστατευτικά τὴν ἀπαλάμη του στὸν ὤμο τοῦ λοστρόμου.

— «Κατυλαβαίνω, Μανωλιό, πὺ πᾶει ὁ λόγος σου. Θέλεις νὰ γυρίσουμε γρήγορα στὸ Κρανίδι. Ὅπου νάναι ἡ Φωτεινὴ θὰ σοῦ ἔχει φτιάξει τὸ διάδοχο.. Αἶ φίλε μου, δὲ θ' ἀργήσουμε. Μὰ ἔχω κ' ἐγὼ τὸ σχέδιό μου».

— «Θὰ μάσουμε τὶς ἐλῆς τοῦ Σεϊτάναγα;»

— «Δὲ θὰ λείψουμε νὰ κάνουμε κι' αὐτό».

— «Δὲν τὶς πουλᾶς λέω γώ, καπετάνιο, νὰ γλυτώσεις ἀπὸ τὸ μπελά. Τέσσερα χρόνια τώρα τὶς μαζέβει ὁ Μουσταφᾶς, κι' ἄς λές ἐσὺ πὼς τὶς ἀγόρασες».

— «Ἐννοια σου, Μανωλιό! Ἐχω γώ σπάγγους γιὰ τὴ γούνα του. Μὰ δὲν εἶν' αὐτὸ πὺ σοῦ μιλῶ...»

Ἐκανε δυὸ βήματα πίσω. Τὰ μάτια του μισόκλεισαν σὲ τρυφε-

ρή όνειροπόληση, και στά χοντρά του χείλη πλανήθηκε ένα άδρι-
στο χαμόγελο. "Ύστερα πλησίασε πάλι και κείταξε τó λουτρόμο
κατá πρόσωπο.

—«Σ' αυτό τó ταξίδι θά πάρουμε μαζί μας και τή Ζαφειρίτσα.
Θέλει δέ θέλει ó μπάρμπαρ της θά τήνέ στεφανώσω και θά φύ-
γουμε».

Στάθηκε μιá στιγμή νά δει τι έντύπωση θακάναν τα λόγια του,
κ' ύστερα έφυγε χωρίς νά περιμένει άπάντηση.

Η «Μαλαματένια» αυλάκωνε τó πέλαγο τής Κιλικίας έχοντας στήν
πρυμιά της μάσκα τόν καιρό. Μέ τó άνέβασμα του ήλιου τó ει-
χε γυρίσει στή μαΐστροτραμουντάνα και τ' άρμενα δέρνουνταν μέ
θόρυβο άπάνω στ' άλμπουρα και τήν κουπαστή. Τώρα είχε ξεκα-
θαρίσει πέρα ως πέρα ó Πενταδάκτυλος, και φάνηκε τó κάστρο
τής Κερύνιας. Τó τσοϋρμο άνέβηκε στήν κουβέρτα και κοίταζε : Πί-
σω άπό μιá στενή καταπράσινη λουρίδα τó γλαυκό βουνό ύψω-
νονταν μέ βαθειές άπτόμες χαράδρες πρós τόν ούρανό. Κάπου
κάπου ξεπρόβαλλαν τ' άσβεστωμένα σπίτια ένός χωριοϋ, ένας
μιναρές, ένα καμπαναριό, κι ύστερα πάλι τά πυκνά περιβόλια, πού
άπλωναν τó βαθύ τους μυστήριο μέσ τή σιγαλιά. Πιό πέρα οί έ-
λαιώνες άνέβαιναν κυματιστοί άπό τόν κάμπο ψηλά στις κορυφο-
γραμμές, όπου οί τυραννισμένοι κορμοί τών δέντρων προβάλλουν-
ταν μετέωροι στό βένετο φόντο τ' ούρανοϋ.

* *

Όταν φουντάρισαν, ή Κερύνια είχε άρχίσει κιόλας νά ξυπνάει
λουσμένη στό διάφανο φώς τής φθινοπωριάτικης μέρας. Στο μικρό
λιμανάκι δυό νησιώτικες γολέτες περίμεναν τόν καιρό νά γυρίσει
για νά φύγουν, και μιá Τούρκικη σκαμπαβία ξεφόρτωνε βούτυρο
και όσπρια. Στις προκουμαίες ή Άλλαγιώτικη ξυλεία ήτανε άραδια-
σμένη σέ μεγάλους όμοιόμορφους κύβους.

Δέσανε τις πρυμάτσες και πρατιγάρανε.

Ό Τούρκος λιμενάρχης ύποδέχτηκε μέ χαρά τόν καπετάνιο,
ξέροντας άπό προηγούμενες φορές τή γενναιοδωρία του. "Έξω οί
έμποροι, πού είχαν γνωρίσει άπό μακριά τó καράβι, τόν περίμεναν.
Γιά μιá στιγμή τó λιμάνι είχε άντηχήσει άπό φωνές και καλωσορί-
σματα.

—Χός κελτίμ, Πανάο έφέντημ!

—Χός μπουλτούκ.

Οί μεσίτες τρέχανε νά δοϋνε τήν πρματέια. Οί καπετανέοι πή-
γαιναν νά μάθουν τά νέα, οί φίλοι του Πανάγου άνυπομονοϋσαν νά
του σφίξουν τó χέρι.

—Σαφά κελτίμ, Πανάο έφέντημ...

Σέ λίγο οί προκουμαίες είχαν γεμίσει άπό πολυχρωμίες. Τά
παιδιά τσίριζαν μέ χαρά και κυλιόντουσαν ξιπόλυτα στά φύ-
κια, ένω άπό τά ψηλά ξύλινα μπαλκόνια οί κοπέλλες βγαίνοντας

κάθε τόσο για τις πρωϊνές δουλειές τους έρριχναν κρυφές ματιές στον καπετάνιο και τὸ σουρμὸ του.

Ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας κάθησε ανάμεσα στοὺς ἀνθρώπους του και φουμάρισε τὸ ναργιλέ του. Μίλησε ὕστερα μὲ τοὺς μεσίτες και τοὺς ἐμπόρους και ξεπούλησε τὴνπραμάτεια του. Στὸ ἀναμεταξύ εἶχε ἀρχίσει κιόλας τὸ ξεφόρτωμα και τὸ λιμάνι γιόμισε σαματά. Ὅσο περνοῦσε ὁμως ἡ ὥρα ἡ κίνηση ἀραιώνει, και στὸ τέλος ἐμειναν πάλι μόνοι οἱ ναυτικοί.

Σηκώθηκε τότε ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας και κίνησε ἀψηλὸς και σβέλτος ανάμεσα ἀπὸ τὰ λιθόστρωτα. Πέρασε ἀπὸ τὴν Τρυπητή, ἔριξε μιὰ ματιά στὸ καζίνο τοῦ μπάρμπα Θόδωρου, προσπέρασε τὴ Χρυσοπολίτισσα κι' ἀνέβηκε στὸν Τουρκομαχαλά. Τὰ βήματά του ἀντηχοῦσαν ζωηρὰ μέσα στὸ ἔρημα σοκάκια, και μοναχὰ ἕνα παραθυρόφυλλο ἀνοίγε κάπου-κάπου ἀθόρυβα στὸ διάβα του για νὰ φανερώσει μιὰ στιγμή δυὸ λαμπερὰ μάτια, πού γύριζαν ἀμέσως νὰ κρυφτοῦν στὸ σκοτεινὸ βάθος τῆς καλύβας τους. Ὁ καπετάν Πανάγος ὁμως δὲ σεκλειζόνταν γιαυτό. Τραβοῦσε ντοῦρος κι' ἀνυπόμονος. Περπατοῦσε, και τὰ πόδια του ἔβαναν φτερά. Μιὰ θύμηση καλὴ και γλυκειά ἔκανε τὰ μάτια του νὰ λάμπουν.

Εἶχε βγεῖ τώρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, κι' ὁ κάμπος ἀπλώνονταν μπροστὰ του κυματιστός, γιομάτος ἐληγὲς και χαρουπόδεντρα. Πῆρε τὸ ρέμα και προχώρησε. Ἐνα ἑλαφρὸ βορειαδάκι ἔκανε κάπου-κάπου τὶς κορυφὲς τῶν δέντρων νὰ λυγίζουν, και σάρωνε κάθε τόσο τὰ ξερόφυλλα. Ὁ οὐρανὸς ὁμως ἦτανε πέρα ὡς πέρα γαλανὸς και διάφανος, τὰ χρώματα λαμπαν καθαρὰ και ζωηρὰ κι' ὄλα τὰ πράματα εἶχανε πάρει γύρω ἕνα χαρακτῆρα χαρωπὸ κι' ἀέρινο.

Πολὺ τὴ χάρηκε τὴν καλωσύνη ἐτούτη ὁ καπετάνιος, και τάχυνε περισσότερο τὸ βῆμα του.

* *

Περπατοῦσε, κι' ἡ σκέψη του πετοῦσε ὀρμητικὴ σὰν ἄνεμος.

Ἐντεκα μῆνες εἶχε νὰ δεῖ τὴ Ζαφειρίτσα... Ἐντεκα μῆνες ζοῦσε μὲ τὴν ἔγνοια της.

Θυμᾶται τὴν πρώτη φορά πού τὴ συνάντησε: Ἦτανε τότε πού εἶχε ἀγοράσει τὶς ἐληγὲς τοῦ Σεϊτάναγα. Περνώντας για νὰ πάει στὸ κτήμα τὴ βρῆκε μιὰ μέρα ἔξω ἀπὸ τὸ μύλο τοῦ μπάρμπα της.

—«Εδῶ εἶναι τοῦ Σεϊτάναγα;», ρώτηξε.

—«Ὁχι, πὶὸ πέρα. Πίσω ἀπ' τὴ λαγόνα».

—«Πίσω ἀπ' τὴ λαγόνα;»

—«Ναί», τοῦ ἔκανε κείνη μὲ τὸ βλέμμα, και μιὰ σπίθα κίνησε ἀπὸ τὰ νερένια μάτια της και τοῦ ἀναψε ἄσβεστη φλόγα στὴν καρδιά.

Ὑστερα τὴ γύρεψε πολλὲς φορές στὸ ἴδιο μέρος. Οἱ ἐληγὲς τοῦ Σεϊτάναγα ἔγιναν λίγο-λίγο τὸ μεράκι του. Πὶὸ ἀκριβὸ κι' ἀπ' τὸ καράβι του ἀκόμα. Μὰ ἡ Ζαφειρίτσα δὲν ἔλεγε νὰ φανερωθεῖ.

“Όσο πού τ’ ἀποφάσισε μιὰ μέρα, καί πήγε νὰ τή ζητήσῃ ἀπὸ τὸ μπάρμπα τῆς

— «Καὶ ποῖός εἶσαι σύ;», τοῦ κάνει ὁ μπάρμπα Θανάσης ὁ μωλωνᾶς.

— «Αὐτὸς πού εἶμαι!», τοῦ λέει. «Ὁ καπετὰν Λούμπας ἀπὸ τὸ Κρανίδι. Δὲ σοῦ γεμιζῶ δηλαδὴ τὸ μάτι;»

— «Πάαινε, παιδί μου, στὸ καλὸ, κ’ ἐγὼ δὲν ἔχω κόρη γιὰ τὸ κοῦρσο».

— «Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι θὰ τὴν πάρω μὲ τὸ χέρι μου».

Βρόντηξε στὸ υελαχί τὰ κουμπάρια του καὶ βγήκε ἀγριεμένος.

— «Χί, χί, χί...» Ἄκουσε ἕνα εἰρωνικὸ γέλιο πίσω του.

Πάνω στὴ σοφίτα τοῦ μύλου, ἡ Ζαφειρίτσα σκυμμένη στὸ παρθύρι γελοῦσε ἀσυγκράτητα.

— «Παίδι τοῦ διαόλου», βλαστήμησε· κι’ ὠρκίστηκε νὰ μὴ μεταγυρίσει.

Τὸν ἄλλο χρόνο ὁμως μόλις φουντάρισε καὶ ξέκανε τὴν πράματεια, κίνησε πάλι γιὰ τὸ μύλο. Στους ἄλλους—καὶ στὸν ἑαυτὸ του ἀκόμα—ἔλεγε πάντα πὼς πάγαινε γιὰ τὶς ἐλῆές. Μὰ σταματοῦσε πάντα ἔξω ἀπὸ τὸ μύλο, καὶ γύριζε ὕστερα ἄπρακτος πίσω στὸ καράβι του.

Μιὰ μέρα ἐκεῖ πού ἀνέβαινε ἄκουσε φωνές. Στάθηκε ν’ ἀγναντέψει, κ’ εἶδε μέσα στὸ ρέμα ἕνα Τουρκάκι νὰ σέρνει τὴ Ζαφειρίτσα ἀπ’ τὰ μαλιά. Ἐκείνη σπάραζε δυνατὰ καὶ τὸν κλωτσοῦσε. Πέφτανε τότε κ’ οἱ δυὸ μέσα στὸ χῶμα, κ’ ὕστερα πάλι σηκώνονταν, γιὰ νὰ ξαναπέσουν ἀμέσως. Σ’ ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ Τουρκάκι τὴν κρατοῦσε δυνατὰ ἀπὸ τὰ μαλιά καὶ δὲν ἔλεγε νὰ τὴν ἀπαρτήσῃ.

Τὸ αἷμα τοῦ Πανάγου ἔβρασε μέσα στὴν καρδιά του. Τὸ βλέμμα του ἔγινε θολό. Χύμηξε κατὰ τὸ ρέμα καὶ τράβηξε τὸ πιστόλι του.

Ἡ Ζαφειρίτσα τὸν εἶδε πρώτη μὰ δὲν τὸ λογάρισε. Μόλις τὸν κοίταξε ὁμως τὸ Τουρκάκι πάγωσε, ἄφησε τὴν κοπέλλα κ’ ἐτοιμάστηκε ν’ ἀμυνθεῖ. Ἦταν ἕνα ξανθὸ παλληκάρι ἴσα μὲ τριανταδυὸ χρονῶν.

— «Ἦτροπή σου», τοῦ κάνει ἡ Ζαφειρίτσα, «νὰ τὰ βάζεις μ’ ἕνα ξαρμάτωτο».

Ὁ Πανάγος γύρισε καὶ τὴν κοίταξε. Τὸ βλέμμα τῆς βαθύ, σκοτεινὸ, ἔσκισε σάρωμφαία τὴν ψυχὴ του κι’ ἀνάδεψε τὰ σπλάχνα του. Ἐρριξε τὸ πιστόλι στὸ χῶμα καὶ χύμηξε ἀπάνω στὸ Τουρκάκι πού τὸν περίμενε.

Πάλαιψαν ἔτσι κάμποση ὥρα. Τὰ κορμιά τους κυλίστηκαν μέσα στὴ σκόνη, ξεσκίστηκαν πάνω στὰ χαλίκια, ματώσανε μέσα στὰ χαμόδεντρα. Κανένας ὁμως δὲν ἔλεγε νὰ παραιτηθεῖ. Χωρίζανε τὴ μιὰ στιγμή γιὰ νὰ ματαπιαστοῦνε καλύτερα τὴν ἄλλη. Τὰ μάτια τους λάμπανε ἄγρια. Τὰ μέλη τους σμίγανε μὲ λύσσα.

— Ἀμάν! Φώναζε κάποτε τὸ Τουρκάκι, κ’ ἔπεσε ἀνάσκελα.

Μά ύστερα χτυπώντας άμέσως τόν Πανάγο με τὰ πόδια, τόν έρριξε διαμιάς κάτω και βρέθηκε από πάνω του.

Ή Ζαφειρίτσα ήπια μεγάλη λαχτάρα. Μά στη στιγμή ό Πανάγος κάνοντας μιá απότομη κίνηση στάθηκε στα πόδια του, και τό Τουρκόκι βρέθηκε τρία μέτρα μακρυά. Χωρίς νά χάσει καιρό ό καπετάνιος ώρμησε τότε άπάνω στον αντίπαλό του και σηκώνοντάς τον ψηλά τό βρόντηξε δυνατά πάνω στο χώμα. Έκείνος έβγαλε ένα μεγάλο βογγητό κ' έκανε νά ξαναχυμήσει. Μόλις όμως στάθηκε στα πόδια του, κλονίστηκε κ' έπεσε χάμου φαρδύς πλατύς χωρίς νά μπορέσει πιά νά σηκωθεί.

Τόν παρατήσανε στον τόπο και φύγανε.

—«Πρέπει νά πλύνεις τὰ αίματα», τοῦ εἶπε.

—«Δέν είναι τίποτε», έκανε ό Πανάγος και τήν κοίταξε.

Πρόσεξε τότε πώς και κεινης τό πρόσωπο ήτανε ματωμένο κί' ολοκόκκινο.

Πήρανε τόν κατήφορο και φτάσανε απέξω από ένα μικρό άσβεστωμένο σπίτι.

—«Αυτό είναι τό σπίτι μας», έκανε ή Ζαφειρίτσα.

Σταμάτησαν.

Οί τελευταίες άκτίνες τοῦ ήλιου πέφτανε πίσω άπ' τις άκίνητες έλές. Το τυπίο έπλεε μέσα στη γαλήνη.

Ό Πανάγος είχε καρφωμένο τό βλέμμα του άπάνω της και δέ χόρταινε νά τή θαμάζει.

—«Έλα», τοῦ εἶπε εκείνη. «Πρέπει νά πηγαίνεις».

Τόν κοίταξε με τὰ γαλανά της μάτια, κ' ένα γλυκό χαμόγελο φώτισε τό θλιμμένο της πρόσωπο.

—«Σ' εύχαριστώ!», πρόσθεσε ύστερα σιγά, και χάθηκε πίσω άπό τήν πόρτα.

Όλο τό βράδυ κράτησε ό Πανάγος εκείνο τή χαμόγελο μες τήν ψυχή του. Ένα χρυσό φεγγάρι ήρθε ύστερα και ξεδίπλωσε μέσα στο κύμα τὰ μαλιά της. Τό βλέμμα της άναψε άμέτρητους φάρους στον όρίζοντα, τὰ πανιά φούσκωσαν άπαλά με τήν άνάσα της, κ' ή «Μαλαματένια» ταξίδεψε στον άσπρον άφρό τὰ όνειρα τοῦ καπετάνιου της...

Όταν, τήν άλλη μέρα, ξύπνησε θάχε κονιέσει πιά τό γιόμα. Πήρε βιαστικός τό δρόμο τοῦ βουνού, πέρασε έξω από τό σπίτι της Ζαφειρίτσας και χτύπησε τήν πόρτα.

—«Εσύ ;»

Στάθηκε μαρμαρωμένη και τόν κοίταξε. Τὰ μάτια της ήτανε φοβισμένα. Τὰ χείλη της χλωμά.

—«Τρόμαξα μή σε πιάσανε».

Έκείνος προχώρησε κοντά της.

—«Πέθανε τό Τουρκάκι», εἶπε σχεδόν ψιθυριστά. «Οί ζαπτιέδες άνασήκωσαν όλο τό χωριό. Άν θέλεις τή ζωή σου πρέπει νά φύγεις άμέσως άπ' τήν Κύπρο».

— «Καί τι νοιάζεσαι σύ γιά μένα ;»

Σήκωσε τὰ μάτια της καί τόν κοίταξε. Τό βλέμμα της ἔπασε ἀπάνω του σκληρό καί αὐστηρό.

— «Ζαφειρίτσα !», τῆς ἔκανε περικαλεστικά. «Δέν ἦρθα ἐδῶ γι'αυτό. Πέρι σέ ζήτησα ἀπ' τόν μπάριμπα σου. Ἐκεῖνος ὁμως...»

— «Δέν εἶναι γιά μένα αὐτέσ οἱ κουβέντες», τὸ διάκοψε. «Πάαινε. Δέν ἔχουμε νά ποῦμε τίποτε..»

Χαμήλωσε τὰ μάτια της καί προχώρησε ἐπιδεικτικά στήν ἔξοδο.

Τὰ λόγια της ἔπασαν στήν καρδιά τοῦ Πανάγου σά μαχαιριά. Στάθηκε μιὰ στιγμή ἀναποφάσιτος. Ὑστερα προχώρησε μέ μεγάλα βήματα καί τήν ἔσυρε βίαια ἀπό τόν καρπό. Ἐκεῖνη τίναξε ἀπότομα τὸ χέρι της καί τοῦ ξέφυγε.

«— Κουρσάρο», προφερε σχεδόν υπόκωφα, καί τὰ μάτια τῆς ἔλαμψαν παράξενα.

Ἐκεῖνη τῆ στιγμή ἀκούστηκε ἀπό μακριά ἕνας ἀνακατεμένος θόρυβος, σάν ποδοβολητό ἀλόγων πού πλησίαζαν. Ἡ Ζαφειρίτσα τέντωσε τ' αὐτί της, ἀκουρμάστηκε, κι' ὅταν βεβαιώθηκε ἔτρεξε ἀμέσως κι' ἀμπάρωσε τήν πόρτα.

— «Οἱ σουβαρηδες ! Ἐρχονται οἱ σουβαρηδες», ψιθύρισε καί τόν παράσυρε στό διπλανό δωμάτιο.

Ὅσο περνοῦσαν οἱ στιγμές ὁ θόρυβος δυνάμωνε, κι' ἀκούονταν τώρα καθαρά τὰ πέταλα πού κτυποῦσαν στό πλακόστρωτο. Κράτησαν τήν ἀνάσα τους κι' ἀκρουμάστηκαν: Ἔνα... Δύο... Τό πρώτο ἄλογο ἔφτασε κιάλας ἔξω ἀπό τήν αὐλή. Ἡ Ζαφειρίτσα ἔσφιξε νευρικά τὸ χέρι τοῦ καπετάνιου καί περίμενε. Σχεδόν ἀμέσως ἔφτασε τὸ δεύτερο, τὸ τρίτο, ἔγινε ἕνας μέγας σαματάς, κ' ὕστερα τὸ ποδοβολητό ἄρχισε πάλι νά λιγοστεύει καί νά σβύνει στήν ἀντίθετη κατεύθυνση.

Ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας σήκωσε τὰ μάτια του κ' εἶδε τῆ Ζαφειρίτσα πού τόν κοίταζε. Μιά γλυκεῖα ταραχὴ πέρασε διαμιάς ὄλο του τὸ αἷμα. Τὸ σιῆθος του φούσκωσε, κ' ἡ ἀνάσα του ἔγινε γοργή. Τήν τράβηξε μέ λαχτάρα στήν ἀγκαλιά του καί τῆ φίλησε παράφορα. Ἐκεῖνη τόν κράτησε τρυφερά κι' ἄφησε τὰ χέρια της νά γλυστρήσουν ἀπάνω του μέ πόθο, ὅπως ψαχουλέβουμε ἕνα πολυτιμὸ πράμα πού χάσαμε κ' ὕστερα ἀπό καιρὸ τὸ ξαναβρίσκουμε...

Ἀπὸ τότε ὁ καπετάν Πανάγος εὑρίσκει πάντα μιὰ καινούργια πρόφαση γιά νά μένει περισσότερες μέρες στήν Κερύνια. Τόν ἔνα χρόνο βάσταγε ξεπίτηδες τὸ πράμα καί ἀργοῦσε. Τόν ἄλλο πουλοῦσε τὰ μουλάρια σέ ξένους καπετανέους καί περίμενε ὕστερα νά πετύχει ναῦλο. Τώρα τελευταῖα μάλιστα, μ' ὄλο πού οἱ ταρσανάδες τῆς Κερύνιας δέν ἦταν ἀξιόλογοι, ἔκανε ἐδῶ τὸ καλαφάτισμα καί τὸ βάσιμο.

Ἡ συμπεριφορὰ αὐτῆ τοῦ καπετάνιου σχολιάστηκε στήν ἀρ-

χή μὲ κάποια ἀνησυχία ἀπὸ τοὺς ναῦτες τοῦ ὕστερα ὄμως, ὅταν ἡ ὑπόθεση ψυθυρίστηκε καὶ τὸ πρᾶμα ἐγίνε γνωστό, εὗρισκαν φυσικά τὰ καμώματα τοῦ Λούμπα. Ὁ μόνος ποῦ δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει ἦτανε ὁ μπάμπας Θανάσης ὁ Μυλωνᾶς. Τοῦτε καλύτερο νὰ το νεκροφιλήσει, παρα νὰ δώσει τὸ κορίτσι τοῦ σ' ἓνα θαλασσινό, ἓνα κουρσαρο...

Πέρασαν ἔτσι τέσσερα χρόνια. Τέσσερα ὀλάκαιρα χρόνια ἀφιερωμένα στὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀγάπη της. Πόσες νύχτες—σάν τὴ χτεσινὴ—δὲν εἶχε μείνει ἄγρυπνος στὴν κουβέρτα τῆς «Μαλαματένιας». Μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ περνούσαν σάν ἄνεμος τὰ περασμένα: Ταξίδια, στερήσεις, πλοῦτη, ξεφαντώματα. Ὅσο ἡ πείρα τοῦ μεγάλωνε, ἡ δυσπιστία ἔβασκε σὰ σκουλήκι τὴν ἔγνια τοῦ. Ἡ χαρὰ τοῦ φυλλορροοῦσε σὰ λούλουδο ἀγονιμοποίητο. Ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς ἔτρωε λίγο-λίγο τὸ κορμί τοῦ, ὅπως τὸ δυνατὸ κρασί τρώει τὸ πῆλινο κανάτι τοῦ. Ἕνας κόσμος ἀλλόκοτος τυραννοῦσε τὴ σκέψη τοῦ. Ὅνειρα, πόθοι, χίμαιρες, φιλοδοξίες, αἰσθήματα ποῦ βουλιάζουν στ' αὐλάκι τῆς καρίνας τοῦ καραβιοῦ τοῦ, γιὰ νὰ ξεπροβάλουν ὕστερα στὴν πλώρη τὸ φιδίσιο κεφάλι τους:

—Ποῦ πᾶς «Μαλαματένια»;

Ἕνας λευκὸς ἀφρὸς ποῦ κυματίζει τὰ μαλιὰ μιᾶς γοργόνας* καὶ σβύνει πάλι στὴν πρυμιά μᾶσκα μὲ τὸ φλοῖσβο τοῦ νεροῦ...

—Ποῦ πᾶς «Μαλαματένια»;

Τὸ ρώτημα ξυπνάει τὴν κοιμισμένη ψυχὴ τοῦ.

Ποῦ πάγαινε ἀλήθεια;

Πρῶτη φορὰ ἔβλεπε καθαρά τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ ἀρωτήματος.

Ποῦ πᾶνε τ' ἀστέρια, ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι; Σαλπάρανε καὶ πᾶνε. Τὴν ἴδια κάθε μέρα ρότα. Κ' οἱ μπόρες, τ' ἀνεμικά, τὰ κύματα, τὰ ὄνειρα, οἱ σκέψεις μας ποῦ ταξειδεύουνε, ποῦ πᾶνε;

Ὁ καπετάνιος ἔμενε μουγγός. Ἡ γοργόνα σήκωνε τότε ἀγριεμένη τὴν οὐρὰ της καὶ κτυποῦσε τὸ καράβι. Ἡ θάλασσα τρικύμιζε. Τὰ κύματα σὰ βουνὰ ξεδιπλώνονταν ἀπάνω τοῦ, ἀφήνοντας ἀνάμεσά τους μιὰ σκοτεινὴ ἄβυσσο. Κ' ἡ «Μαλαματένια» ἔπεφτε στὸ σκοτεινὸ χάος, κ' ἡ ψυχὴ τοῦ καπετάνιου της στὰ τάρταρα.

Μὰ ἦρθαν ὕστερα δυὸ γαλανὰ μάτια καὶ φώτισαν τὴν ψυχὴ τοῦ. Μιὰ μουσικὴ φλόγα ἀναψε στὸ στήθος τοῦ. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθησε καὶ κάρπισε. Ἡ ἀγάπη πέρασε σὰ θαλασσινὴ φρεσκάδα καὶ καθάρισε τὸ ζοφερὸ οὐρανὸ τῆς σκέψης τοῦ. Κ' εἶδε καθαρά: Ὁ ἥλιος, ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανός, οἱ ἀνθρώποι πήρανε καινούργιο νοημα στὴν ἀνυπόταχτη ψυχὴ τοῦ. Κι' ἀλλάξανε ὄλα: Ἕνα ἄλλαξε κ' ἡ «Μαλαματένια», ποῦ κυλάει στὸν ἀφρὸ σὰ χελιδόνι, κι' ὁ καπετάνιος της, ποῦ κατέχει τώρα τὴν ἀπάντηση:

—Ζαφειρίτσα...

Μὰ οἱ γοργόνες κοιμήθηκαν. Κοιμήθηκαν στὸ γαληνεμένο κύμα...

*
**

Ὁ καπετάν Πανάγος ὁ Λούμπα, μὲ τὸ νὰ θυμᾶται τόση ὥρα

τὰ περασμένα, ξεχάστηκε. Εἶχε περάσει πιά τὴ Θέρμια, καὶ πλησίαζε τὸ μύλο. Ἔκανε τότε νὰ στρίψει ἀριστερὰ γιὰ νὰ πάρει τὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ τῆς Ζαφειρίτσας, ὁπότε μιὰ βαρεῖα φωνὴ τὸ συνέφερε ἀπὸ τὶς σκέψεις του.

—«Νάσιν σι νίς, Πανάο ἐφέντημ!»

Σήκωσε ἀπάνω τὸ κεφάλι του, κ' εἶδε τὸ Μεμετάκι ποῦ ἔρχονταν ἀπ' τὸ μύλο. Τὸ χαιρέτησε καὶ προχώρησε μαζί.

Τὸ Μεμετάκι—ἀδερφός τοῦ Μουσταφᾶ, ποῦ διεκδικοῦσε τὶς ἐληγές τοῦ Σεϊτάναγα—ἦτατε ἓνα κοντὸ Τουρκάκι, ὑπεραιμικό, μὲ μικρὰ μάτια καὶ κοκκινωπὰ ἄτακτα μαλιά. Στὸ δεξί του ὤμο βάσταγε ἓνα μισόγεμο σακκί. Γιὰ νὰ προφτάνει τὸν Πανάγο περπατοῦσε μὲ μικρὰ πεταχτὰ βήματα. Ὅλη τὴν ὥρα τὰ στρογγυλὰ μάτια του στριφογύριζαν μὲ νόημα, ἀνυπόμονα νὰ ἐκφραστοῦνε καὶ νὰ μάθουε πολλά. Ἀφοῦ φλυάρησε κάμποσο γιὰ τὸν καιρό, τὰ νερὰ καὶ τοὺς μπαξέδες τόριξε στὴν πολιτικὴ.

—«Καὶ τί λένε μαθές γιὰ τὸν καινούργιο Μουσελλίμ ἀγᾶ. Αὐτός, καπετάν Πανάγο, θὰ βάλει σὲ τάξη τὰ πράματα. Θὰ σταματήσουν τὰ σούρτα-φέρτα τοῦ Κυπριανοῦ καὶ θὰ ἡσυχάσει τὸ βιλαέτι».

Ὁ καπετάνιος γύρισε καὶ τὸν κοίταξε. Τὸ βλέμμα του ἦτανε καθαρό, ὄνειροπόλο.

—«Ὅχι ὁ Κιουτσούκ Μεχμέτ, ὁ ἴδιος ὁ Μουχαμέτης νὰ κατέβει, ὅτι εἶναι γραμμένο νὰ γένει, δὲν ξεγράφεται. Αὐτὰ τὰ μέρη, Μεμετάκι, ἦτανε μιὰ φορὰ τῆς Χριστιανοσύνης. Τὰ χάσαμε. Μὰ οἱ ραγιαδες ἄρχισαν πάλι νὰ στιβάζουν τὸ φλουρί καὶ νὰ ζυπνᾶνε. Ὁ τσάρος τόδειξε κιόλας πῶς θέλει νὰ μᾶς βοηθήσει. Τὸ ψάρι βρώμησε....»

—«Ἄν εἶναι κισμέτ....»

—«Ὡς κι' ὁ δικός σας ὁ Ἄλῆς φώναξε τὶς προάλλες στὰ Γιάννενα τὸ Μπότσαρη καὶ τοὺς ἄλλους καπετανέους κι' ὠρδίνιασε τὸ ρεσάλτο. Πάει πιά! Στράβωσε τὸ σκαμνὶ τοῦ Πατισάχ....»

—«Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε», ἔκανε ὁ Τοῦρκος ἀναμένος. «Μὰ γιὰ τὴν ὥρα σᾶς ἔχουμε ἀποκάτω....»

Στὸ ἀναμεταξύ εἶχανε φτάσει ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Ζαφειρίτσας. Ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας γέλασε ἓνα γέλιο πλατὺ καὶ κοντοσιτάθηκε. Τὸ Μεμετάκι προχώρησε λίγα βήματα κ' ἔβλεπε ἀκόμη τὸν καπετάνιο.

—«Καὶ πῶς μᾶς ἔχετε ἀπὸ κάτου, ὦρέ;»

—«Σὰ θέλεις νὰ τὸ μάθεις: Τὸ βλέπεις αὐτὸ ποῦ ἔχω στὶς πλάτες μου;»

—«Τὸ βλέπω.»

—«Καὶ ξέρεις τί ἔχει αὐτοῦ;»

—«Τί ἔχει, ὦρέ Μεμετάκι;»

—«Ἐληγές ἀπὸ τοῦ Σεϊτάναγα. Ὁ Μουσταφᾶς εἶναι σήμερα ἐκεῖ καὶ διαφεντέβει.»

Τὸ μάτι τοῦ Λούμπα σκοτεινίασε. Κατέβηκε ἀργὰ—ἀργὰ ἀπὸ τὸ καλντερίμι καὶ προχώρησε ἀπάνω του. Ἐκεῖνος ἔρριξε ἀμέσως

χάμου τὸ σακκί, τραβήχτηκε πίσω κ' ἔσυρε ἀπὸ τὸ ζουνάρι τὴν κάμα του.

— «Πέτα τη χάμου τὴν κάμα, ὦρὲ σκυλλί», βρόντηξε ἡ φωνὴ τοῦ καπετάνιου. «Χάμου, ἀλιῶς σοῦφαγα τὸ μάτι».

Ἐμεσολάβησε μιὰ στιγμή παγερῆς σιωπῆς, κ' ὕστερα ἓνα λεπιδι ἄστραψε ἀπὸ τὸ κεμέρι τοῦ Λούμπια κ' ὑψώθηκε ἀπειλητικὸ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀνθρώπους.

— «Ἄμάν! Ἄμάν, Πανάο ἐφέντημ», ἔκανε ὁ ἄλλος καὶ πέταξε χάμου τὴν κάμα του.

Ὁ Πανάγος ὁ Λούμπας στάθηκε μιὰ στιγμή καὶ τὸν κοίταξε ἔτσι ὅπως ἔτρεμε γονατιστὸς μπροστὰ του, μὲ τὸ μοῦτρο του ἰδρωμένο κ' ὀλοκίτρινο. Ξανάβαλε τὴν πάλαι στὸ σελάχι του. Ὑστερα πῆρε ἀπὸ χάμου τὴν κάμα τοῦ ἄλλου καὶ τὴν περιεργάστηκε. Ἦτανε ἓνα θαμσοκηνὸ ἀρσάλι, μ' ἓνα χρυσὸ μισοφέγγαρο στ' ἀσημοκαπνισμένον μανίκι του. Γύρισε πίσω, ἀνέβηκε ἀργὰ τὸ σκαλοπάτι κ' ἔριξε στο Μεμετάκι τὴν κάμα του.

— «Νὰ πάρτηνε, ὦρὲ!», τοῦ κάνει. «Καὶ πὲς τοῦ Μουσταφὰ πὼς θὰ λογαριαστοῦμε οἱ δυὸ μας».

Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ μπῆκε.

*
* *

Δυὸ ἄσπρα χέρια δέθηκαν στεφάνι γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ του, κ' ἓνα φλογερὸ στόμα κόλλησε μὲ λαχτάρια στὰ χεῖλια του.

— «Πανάγο!»

— «Ζαφειρίτσα!»

Σώπαιναν βυθισμένοι στὴν εὐτυχία τους. Τὰ χέρια τους μόνο κινήθηκαν κάμποση ὥρα νευρικὰ ἀπάνω στὰ κορμιὰ ποῦ τρικύμιζε ὁ πόθος, κ' ἡ προσδοκία ἔντεκα μινῶν ξέσπασε ἀσυγκράτητα στὰ πιὸ τρυφερὰ χάδια κ' ἀγκαλιάσματα. Ἐνα μαγνάδι λεπτὸ ἔδωσε τότε γλυκὰ τίς ψυχές τους καὶ τὰ μάτια τους γιόμισαν μὲ φῶς. Τίποτε ἄλλο... Τίποτε ἄλλο δὲν ἔρχονταν στὸ νοῦ τους. Ὅλα εἶχανε σβύσει μπροστὰ στὴν ἀπέραντη χαρὰ κείνης τῆς ὥρας. Οἱ ἐφιάλτες, οἱ πίκρες, τὰ βάσανα τοῦ χωρισμοῦ. Ὅλα-ἄλα! Λύσανε σὰν τὴν πρωϊνὴ ὀμίχλη, ποῦ ἔρχεται ὁ καλοκαιριάτικος ἥλιος καὶ τὴ διώχνει. Κ' ἡ καρδιά τους φούσκωσε. Γιόμισε φῶς καὶ χαρὰ καὶ δύναμη κ' εὐτυχία κ' ἀγάπη... Τὸ αἷμα τους κίνησε θερμὸ κ' ἀνταριασμένο, ξύπνησε τὸ κοιμισμένο λούλουδο τῆς νεότητος τους, καὶ μέσα στὶς φλέβες τους κυμάτισε ἡ προβολὴ τῆς ζωῆς τους. Ἐνα λεπτὸ τρεμούλιασμα δόνησε ὄλα τὰ μόρια τοῦ εἶναι τους.

Ὑστερα ἦρθε ἡ γαλήνη. Μέσα στὰ νερένια μάτια τῆς Ζαφειρίτσας ἓνα τρεχαντήρι σήκωσε τ' ἄσπρα πανιά του. Σαλπάρησε καὶ πάει. Πάει μέσα στὴν ἀσημένια πλάκα τῆς θάλασσας. Μέσα στὸ φῶς. Ποῦ πάει;

—'Εδῶ ἦτανε, μιὰ φορά κ' ἕναν καιρό, ἕνας κουρσάρος, ἕνας' κουρσάρος μὲ γλυκὰ μάτια καὶ μελαχροῖνο πρόσωπο. Κούρσεψε πόλεις καὶ χωριά, καὶ τὸ καράβι του γιόμισε μὲ σκλάβους καὶ μὲ μάλαμα. Πέρασε πολιτείες καὶ κάστρο καὶ κανένας δὲ βρέθηκε νὰ τοῦ παραβγεῖ στὴν ἀντρειοσύνη καὶ τῆ δύναμη. Ὅσο πού ἔφτασε κάποτε σ' ἕνα νησί, ἕνα φτωχονήσι. Μιὰ κοπέλλα ἔπλενε τὰ σκουτιά της στὸ γιालό. Ἐπλενε τὰ σκουτιά κι' οὐδὲ πού γύρισε νὰ δεῖ τὸ τρεχαντήρι.

— Ποιὰ εἶναι αὐτὴ πού καταφρόνεσε τὸ κοῦρσο μας;

Πῆγε τὸ μαῖστράλι καὶ τῆς ψιθύρισε τῆ διάτα του. Μὰ ἡ κόρη δὲ σηκώνει τὸ κεφάλι της.

— Τρεχάτε ἐσεῖς καὶ φέρτε τὴν ἐδῶ.

Πῆγαν τὰ παλληκάρια καὶ μαρμάρωσαν.

— Ποῦ θὰ μοῦ πάει ἡ ξωθιά, τὸ ξωτικό....

Πῆγε κι' ὁ καπετάνιος καὶ σκλαβώθηκε.

— Ζαφειρίτσα!

Ἐκλείσε τὰ μάτια της, καὶ τὸ καράβι βυθίστηκε μὲς τὴν ψυχὴ της...

* * *

Πέρασαν ἔτσι οἱ ὄρες χαρούμενες, γιομάτες εὐτυχία καὶ νόημα. Κάτου ἡ πόλη τῆς Κερύνιας λούζονταν μέσα στὸ δειλινὸ φῶς καὶ τὸ βορειαδάκι ἀνέμιζε τὰ δέντρα, δροσερό, ξηρὸ καὶ πεντακάθαρο.

Ἡ Ζαφειρίτσα εἶχε δεχτεῖ νὰ φύγει αὐτὴ τὴ φορά μαζί μὲ τὸ Πανάγο. Δὲ μπορούσε πιά νὰ μείνει μακριὰ του. Τὸν κοίταζε μὲ τὰ χαμογελαστά της μάτια καὶ δὲ χόρταινε. Θὰ πήγαιναν λοιπὸν στὸ χωριό του, στὸ Κρανίδι. Ἐκεῖ θὰ παντρέβονταν· θάκτιζαν τὴ φωλιὰ τους. Αὐτὸς θάμενε ὄλο τὸ χειμῶνα στὸ σπιτάκι τους, καὶ τὸ καλοκαίρι θάβγαινε στὶς θάλασσες γιὰ νὰ σοδιάσει τίςπραμάτειες, τὰ φλουριά καὶ τὰ μετάξια στὴν ποδιά της. Θάφτιαχνε τότε ἕνα μεγάλο καράβι, μιὰ βρατσέρα. «Ζαφειρίτσα» θάλεγε τ' ὄνομά της, καὶ στὸ Μωρητὰ θὰ τὴ ζηλεύανε ὄλες οἱ κοπέλλες.

Ἐλεγε, ἔλεγε κ' ἡ Ζαφειρίτσα κρεμότανε ἀπ' τὰ χεῖλη του. Ὑστερα τὴ σήκωσε στὴν ἀγκαλιά του καὶ τὴ φίλησε.

— «Ὅσο νὰ ἐτοιμαστεῖς», τῆς λέει, «πάω νὰ ρίξω μιὰ ματιὰ στοῦ Σεΐτάναγα»..

Ἐκείνη μόλις τάκουσε σκυθρώπασε.

— «Μὴ πᾶς!», τὸν παρεκάλεσε. «Δὲ θέλω...»

Ρίχτηκε στὴν ἀγκαλιά του καὶ χῶθηκε στὸν κόρφο του σάν κυνηγημένο πουλί.

— «Ἐλα», τῆς λέει ἐκεῖνος χαϊδεύοντάς της τὰ μαλιά. «Δὲν πρέπει νὰ φοβᾶσαι γιὰ μένα».

— «Ὅχι αὐτό. Νά...»

Τὸν κοίταζε μὲ ἀμηχανία καὶ τὰ μάτια της γέμιζαν δάκρυα. Ἐνα κῶμα θολὸ φούσκωνε μέσα στὴν καρδιά της.

Τὴν ἔπιασε πάλι στὰ χέρια του καὶ τὴ γέμισε φιλιὰ. "Υστερα βγῆκε στὸ λιθόστρωτο καὶ πῆρε τὸ δρόμο τοῦ βουνοῦ.

Πίσω του ἀκίνητη, ἀπάνω στὸ καλντερίμι, ἡ Ζαφειρίτσα τὸν ἔβλεπε νὰ χάνεται πέρα ἀπ' τὶς ἑλῆς...

*
* *

Ὁ Μουσταφᾶς ἦτανε ὁ κοτζάμπασης τοῦ Καζαφανοῦ. Ψηλός, σωματώδης, μὲ πυκνὰ φρύδια κ' ἓνα χοντρὸ μουστάκι πού σκέπαζε τὰ παχειὰ χεῖλη του, κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ τὴν ἀπειλὴ καὶ τὴ φοβέρα. Τίποτε δὲ μπορούσε νὰ γίνεи χωρὶς τὴ δική του συγκατάθεση. Γι' αὐτὸ ὄλοι τὸ μισοῦσαν: Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοί. Κανένας ὅμως δὲν κοτοῦσε νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ, γιατί ἦτανε ἀπὸ τοὺς ἐμπιστοὺς τοῦ Σεραγιοῦ κι' εἶχε τὸ Σελὴμ πασαὶ στὴν Πόλη μάρμπα του.

Ἀπὸ τὴν πρώτη φορὰ πού γνώρισε τὸν καπετὰν Πανάγο ὁ Μουσταφᾶς δὲν τὸν εἶδε μὲ καλὸ μάτι.

— «Κακὸ ρεμάλι μοῦ φαίνεται αὐτός ὁ γκιαοῦρ», εἶπε τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ Μεμέτ.

"Υστερα ὁ Πανάγος ἀγόρασε τὶς ἑλῆς τοῦ Σεϊτάναγα. Ἀπὸ τότε τὸ κακὸ παραγίνηκε. Ὁ Μουσταφᾶς ἔφερε τὸν ἄλλο χρόνο φερμάνι πὼς οἱ ἑλῆς ἦτανε τσιφλίκι τοῦ Σελὴμ πασαὶ, καὶ βάλθηκε νὰ τὶς μαζέβει.

Στὴν ἀρχὴ ὁ Λούμπας δὲν πῆρε τὴν ὑπόθεση στὰ σοβαρά. "Ὅμως τὸν τελευταῖο χρόνο, ἐπειδὴ εἶχε μάθει πὼς ὁ Μουσταφᾶς παραξήγησε τὴν ἀδιαφορία του καὶ τότε πάρει μάλιστα ἀπάνω του, τούκοψε πιά τὸ λόγο πὼς ἂν ξαναπατήσει, τὸ κτῆμα δὲ βγαίνει ζωντανός ἀπὸ τοῦ Σεϊτάναγα.

Πορπατοῦσε ὁ καπετὰν Πανάγος κι' οὔτε πού τὸ συλλογίζονταν. "Ἐνωθε τὸ πάτημά του ἀλαφρὸ κ' εἶχε μιὰ χαρὰ μέσα του, πού ἔκανε τὸ νοῦ του νὰ πετᾷ καὶ τὶς αἰσθήσεις του ν' ἀναγαλιάζουν.

Πέρα στὸ βάθος ὁ ἥλιος ἔγερνε στὴ δύση του κ' ἡ θάλασσα φούσκωνε ἀφρίζοντας μέσα στὸ μπλάβο χρῶμα τοῦ χινοπωριάτικου δειλινοῦ.

Ἀπὸ μακρὰ εἶδε τοὺς ραβδιστάδες πού ἔφευγαν καὶ τὰ γαϊδούρια φορτωμένα νὰ κατηφορίζουν στὸ χωριό. Τάχυνε τὸ βῆμα του καὶ πρόφτασε τὸ Μουσταφᾶ τὴν ὥρα πούτανε ἔτοιμος νὰ καβαλλικέψει.

«Μὲρ χαπάρ, Πανάο ἐφέντημ», ἔκανε τάχα ἀδιάφορα καὶ χαμογέλασε.

Ἐκεῖνος δὲν ἀπάντησε. "Ἐσυρε μόνον τὴν πάλα ἀπὸ τὸ σελάχι του κ' ἔσκισε δυὸ σακιά πούταν ἀκουμπισμένα ἐκεῖνὰ. Οἱ ἑλῆς χύθηκαν ἔξω καὶ κυλλίστηκαν μέσα στὴ σκόνῃ λαδερές, τριζάτες, μαυρογάλανες.

— «Θὰ στείλω αὔριο τοὺς ἀνθρώπους μου νὰ πάρουν τὴ σοδεῖὰ πού μάζεψες».

—«Έλα έσύ, ώρė Λούμπα, νά τήν πάρεις, άφοϋ τό όρίζεις έτσι μανιχός σου».

Ό Πανάγος δέν περίμενε άλλο.

— «Θεομπαίχτη», ψιθύρισε μέσα στα δόντια του. Έσκυψε άλαφρά τό κεφάλι του και προχώρησε. Ό άλλος τράβηξε τήν κάμα του και περίμενε.

Στάθηκαν μιá στιγμή άκίνητοι και κοιτάχτηκαν. Μιá λάμψη άγρια ένωσε τό βλέμμα τους. Ύστερα ή θωριά τους θόλωσε, τά μάτια τους πετάχτηκαν έξω από τις κόχες τους κ' ή ανάσα τους έγινε γοργή. Ώρμησαν με σφιγμένα τά δόντια προφέροντας άκατανόητες λέξεις, και χτυπήθηκαν με λύσσα. Σε κάθε σμίξιμο τά γυμνωμένα λεπίδια κροτούσαν μ' ένα ήχο ξηρό. Έμεναν λίγη ώρα σταυρωμένα, συγκρατώντας τό ένα τ' άλλο. Ύστερα έλευθερώνονταν με βίαια ξεπετάγματα για νά σπαθίσουν νευρικά τόν άγέρα, είτε νά σμίξουν πάλι σε στιγμιαία βουβή άνακωχή.

Μέσα στη γαλήνη τοϋ δειλινοϋ οι ήχοι έφταναν καθαροί, φιλτραρισμένοι. Σταματούσαν μιá στιγμή μετέωροι πάνω από τις άκίνητες έληές. Ύστερα έσβυναν μες τό λαμπρόναιθέρα, σαν άγνωστα μηνύματα, πού οι άνθρωποι τά αισθάνονται μόνο, χωρίς νά έννοοϋν τή σημασία τους.

Άπό τά βάθη της γής ένα σκουλήκι σύρθηκε δειλά στην έπιφάνεια. Γλύστρησε μέσα στους μαλακούς οβώλους κ' έφυγε πάλι ώδηγημένο από τό τυφλό του ένστιχτο. Μιá άράχνη κατέβηκε τότε βιαστική τή σκάλα των ίστών της κι' άδραξε ένα μαμούνι πού περπατούσε άμέριμνο στο δίχτυ της. Τήν ίδια ώρα ένα φύλλο φρικίασε άλαφρά στον κίτρινο μίσχο του, άπλωσε τις αισθήσεις του στο άπειρο και κίνησε.

Πίσω από τήν άδεια σιωπή ένας κόσμος ζούσε τή δική του ζωή, άγωνιούσε κ' ύπόφερε...

Μέσα στις έληές τοϋ Σεϊτάναγα δυό βουβοί όγκοι έξακολουθούσαν άκόμη νά συμπλέκονται. Άπάνω στη θολή φυσιογνωμία τους ή μοίρα έπαιζε τό παράτολμο παιγνίδι της. Κ' οι δυό άνθρωποι άγκομαχοϋσαν και μάτωναν κάτω άπ' τ' άλλαπάλληλα χτυπήματα, όσο πού κάποτε κυλίστηκε ό ένας βαρϋς κ' έβαψε με τό αίμα του τά χώματα.

Ό Πανάγος ό Λούμπας στάθηκε άκίνητος και κοίταξε τό κουφάρι πού βρίσκονταν στα πόδια του. Τά χαρακτηριστικά του λίγο-λίγο ήμέρωσαν πάλι, ό νοός του ξαστέρωσε, τά μάτια του είδαν καθαρά. Έσκυψε κ' έκλεισε τά μάτια τοϋ Μουσταφά.

— «Ήτανε παλληκάρι».

Κίνησε νά φύγει. Ξωπίσω του άκολουθοϋσε συρφετός ό θόρυβος της μουσικής ζωής πού άπλώνει τους σκοτεινοϋς πλοκάμους της από τά σπλάχνα των βράχων ίσα με τις ρίζες των δέντρων και τά άνεξερεύνητα βάθη των ανθρώπων. Κι' ό καπετάν Πανάγος έπεσε σε

λυπημένη συλλογή. Μά όταν απομακρύνθηκε από τὸν ἐλαιώνα ὁ κακὸς ἐφιάλτης πέρασε.

Ἦταν τώρα γλυκὸ βραδυνό. Οἱ σκιές εἶχανε ἀπλώσει στὸν κάμπο, καὶ μέσα στὸ ἀπαλὸ μούχρωμα οἱ τυραντισμένες μορφές τῶν πραγμάτων ἔσμιγαν σ' ἓνα ἀπέραντο εἰρηνικὸ σύμπλεγμα. Ἀπὸ τὸ πέλαιο τῆς Κιλικίας ὁ μαῖστρος ἔφτανε δροσερός καὶ μυρωμένος.

Ὁ καπετὰν Πανάγος ἀνάσανε βαθεῖα τῆ γαλήνη τῆς ὥρας. Μέσα στὰ σπλάχνα του τὸ θαλασσινὸ ἀγεράκι ξύπνησε τῆ μαριόλα λαχτάρα τῆς ζωῆς. Ἔνοιξε διάπλατα τὰ μάτια του καὶ κοιτάχτηκε. Ἔψαξε μὲ τὰ δάχτυλα τὸ καλοδεμμένο κορμί του, χάιδεψε τὸ λαιμὸ καὶ τὸ πηγούνι του, καὶ συλλογίστηκε πόσο ἦτανε εὐτυχινός αὐτὸς ποὺ μπορούσε νὰ περπατᾷ καὶ νὰ τρέχει, ἐνῶ ὁ Μουσταφᾶς θάμενε ἐκεῖ ἀκίνητος γιὰ πάντα...

Μπήκεν ἔτσι στὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ τῆς Ζαφειρίτσας. Μιὰ γλυκεῖα ἠδονὴ διακλαδώθηκε μεμιᾶς μέσα στὸ αἷμα του κ' ἔφτασε ὡς τὸ τελευταῖο κύτταρο τοῦ εἶναι του.

— Ζαφειρίτσα !

Ἡ εἰκόνα τῆς ἦρθε στὸ νοῦ του κυριαρχική, ἐπίμονη. Ἀνέβηκε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ψαχοῦλεψε τὰ σπλάγχνα του, ζυγιάστηκε ἀκροβατικά στὸ τελευταῖο νεῦρο, στὴν τελευταία ἴνα τῶν αἰσθήσεών του, καὶ στάθηκε μπροστὰ στὰ θαμπωμένα μάτια του τυραννική καὶ ὠραία. Γλυκεῖα σὰν ὠριμος καρπός. Σὰν ἔπαθλο μιᾶς νίκης, ποὺ θὰ ἔχανε χωρὶς αὐτὴν τὴ σημασία τῆς.

Ἔτσι τὴν εἶδε: Ὅπως τὴ χάρηκεν αὐτὴ τὴ μέρα. Μέσα στὰ φαρφουρένια τῆς σεντόνια. Μὲ τὴ γυμνὴ ὠμορφιά τῆς, κρινένια καὶ θαμπὴ σὰ μαργαριταρένια. Τὰ μπράτσα τῆς, περιπλοκάδες τῆς ἀγάπης. Ὁ κόρφος τῆς κυματιστός κι' ἀπάρθενος. Ὁ ἄσπρος τῆς λαιμὸς σὰν περιστέρας. Κ' ὕστερα τὰ γλαρά τῆς μάτια νὰ τὸν κοιτοῦν ἐπίμονα μ' ἐκείνη τὴ γλυκάδα τῆς ἀγάπης.

Πόσες λαχτάρεις ξύπνησαν μὲς τὴν ψυχὴ τοῦ καπετὰν Πανάγου τοῦ Λούμπα !

Ἀῦριο θὰ κινούσανε πρῶτ-πρῶτ. Θὰ σήκωναν τὰ κάτασπρα πανιά, κ' ἡ «Μαλαματένια» θὰ γλυστρουῖσε περήφανη στὸ κύμα. Τ' ἀγέρι θὰ φύσοῦσε πρῶμο κ' ἡ γαλανὴ Μεσόγειο θὰ ξαναζοῦσε τὸν ἀρχαῖο θρόλο τῆς. Ξανθές νεράϊδες θὰ καβαλλοῦσαν πάλι τὰ δελφίνια καὶ θάβγαιναν φλοισβίζοντας στὸ πλάι τους. Τὰ στοιχειωμένα ἀνεμικά θὰ βούλιαζαν στὰ τάρταρα, κι' αὐτὸς θάστεκε στὴν κουβέρτα μὲ τὴ Ζαφειρίτσα στὸ πλευρό του νὰ βλέπουνε ὅλα αὐτὰ τὰ θάματα, καταπῶς τὰ μαρτύρησαν οἱ γέροι ναυτικοί, ποὺ πέθαναν πρὶν χρόνια...

Κ' ὕστερα μιὰ ζεστὴγωνιά. Ἐκεῖ στὰ ἤρεμα νερά τοῦ Ἄργολικοῦ. Τὸ τζάκι θάκαιγε ἀναμένο ἀπὸ τὴν ἴσκα τῆς καρδιάς τους. Τὸ ἄδειο σπιτὶ θὰ γέμιζε φωνές: Ἡ νέα γενεὰ ποὺ θάρχονταν. Τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν τους...

Τὸ στήθος τοῦ καπετὰν Πανάγου φούσκωσε ἀπὸ χαρά. Ροβόλησε τὸν κατήφορο, σὰν ἀητός ποὺ γυρίζει στὴ φωλήα του.

Είχε αρχίσει νὰ νυχτώνει καὶ τὸ σκοτάδι ἔπεφτε τώρα μαλακὸ μέσα στὸν κάμπο.

Ἀπὸ μακρὰ εἶδε τὸ σπίτι τῆς Ζαφειρίτσας, καὶ μιὰ σκιά νὰ γλυστράει ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ νὰ χάνεται. Ἀναγνώρισε τὸ Μεμετάκι. Ἐνα κακὸ προαίσθημα πέρασε ἀμέσως ἀπ' τὸ νοῦ του. Ἐτρεξε, ἀνέβηκε γρήγορα τὰ σκαλιὰ καὶ μῆκε.

Ἀπάνω στὸ κρεββάτι τῆς ἡ Ζαφειρίτσα κολυμποῦσε ἀκίνητη στὸ αἷμα τῆς. Τὰ μενεξεδιὰ μάτια τῆς εἶχανε πῆξει μέσα στοὺς γυάλινους βολβούς. Στὸ πρόσωπό τῆς εἶχε ἀπλωθεῖ μιὰ θαμπὴ χλωμάδα. Μονάχα τὰ μαλιά τῆς κατέβαιναν ἀκόμη κυματιστά, γιομάτα ἀνταρσία καὶ δύναμη, ἀπάνω στὸ παιδιάστικο στήθος τῆς, ὅπου τὸ αἷμα εἶχε παγώσει σὲ μικροὺς κόκκινους θρόμβους.

Μιὰ μαύρη ἄβυσσος ἀνοίξε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Πανάγου Λούμπα. Τὸ αἷμα ἀνέβηκε στὸ κεφάλι του. Ἐνα ἄγριο ἔνστιχτο καταστροφῆς καὶ ἐκδίκησης ξύπνησε μιὰ στιγμή μὲς στὴν ψυχὴ του· μὰ σὲ λίγο αἱ δυνάμεις του ἄρχισαν νὰ τον ἀφήνουν, κ' ἐνίωσε ξαφνικὰ τὸν ἑαυτό του σὰν ἕνα μικρὸ ἀδύναμο παιδί. Ἐγυρε ἀπάνω στὸ ἄψυχο κορμί καὶ παραδόθηκε στὴ θλίψη του...

Ἐστερα σήκωσε τὴ Ζαφειρίτσα στὰ χέρια του. Τὴν πῆρε καὶ περπάτησε σιωπηλὸς κ' ἀλύγιστος μέσα στὸν κάμπο, κάτω ἀπ' τὶς πανάρχαιες ἐληές, ὡς τὴ σκοτεινὴ θάλασσα, ὅπου ἡ «Μαλαματένια» σκαμπανέβαζε στὸ κύμα.

Κανένας ξὲν κατάλαβε τί κρατοῦσε ἐκεῖνο τὸ βράδυ ὁ καπετὰν Πανάγος ὁ Λούμπας, πού μῆκε ἔτσι βιαστικὸς στὸ καράβι καὶ σαλπάρησε.

* *

Πέρασαν χρόνια.

Ὁ καπετὰν Πανάγος ὁ Λούμπας δὲν ξαναφάνηκε ἀπὸ τότε. Ἐνα χρόνον μόνον ὕστερα ἀπ' τὰ περιστατικά, ἀνήμερα τ' Ἀθημητριοῦ ἔγινε ἄφαντὸ τὸ Μεμετάκι. Μερικοὶ ψαρᾶδες εἶπαν πὼς τὸ βράδυ ἐκεῖνο εἶδαν τὴ «Μαλαματένια» ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτὰ τῆς Κερύβιας.

Ἐστερα ἦρθαν ἄλλοι Κρανιδιώτες. Ἀπ' αὐτοὺς μαθεύτηκε πὼς ὁ καπετὰν Πανάγος πολέμησε μὲ τὴν Ἑγγλέζικη ἀρμάδα τὸ Μπραῆμη, καὶ σκοτώθηκε στὸ Ναβαρίνο.

Τὸ ὄνομά του ὅμως ἔμεινε ὀληρομόνητο. Οἱ ἐληές τοῦ Σεϊτάναγα λέγονται ὡς τὰ σήμερα «Ἐληές τοῦ Λούμπα».

Εκεῖ ἕνας εὐσεβὴς Χριστιανὸς ἔκτισε ὕστερὰ ἕνα μικρὸ ἐξωκλήσι. Μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Σωτήρα καίει πάντα ἕνα ἄσβεστο καντήλι, κ' ἡ φλόγα του ἀνεβαίνει ἀνήσυχη στὸν Πλάστη, σὰν τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς ἐκείνων, πού γιὰ δικὴ του ἀγάπη ἔγινε τοῦτο τὸ τάμα κ' ἡ μακάριση.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Αισθητική έρμηνεία μιᾶς σκηνῆς (στ. 223—331)

Ὁ μῦθος τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἡ ἐκμετάλλευσίς του ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους ἀποτελοῦν εἰς γενικὰς γραμμὰς διὰ τὸ πολὺ μορφωμένον κοινὸν πράγματα γνωστὰ. Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐδιάβασαν τὸ ἔργον εἴτε εἰς τὸ πρωτότυπον κατὰ τὰ μαθητικά των χρόνια εἴτε ὀπωσδήποτε εἰς μετάφρασιν. Δὲν νομίζω συνεπῶς πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω ὡς εἰσαγωγὴν πράγματα ποὺ προϋποθέτω γνωστὰ, προκειμένου νὰ προβῶ κατωτέρω εἰς αἰσθητικὴν ἐρμηνείαν τῆς πρώτης σκηνῆς τοῦ φύλακος. Δὲν πρόκειται ἄλλως τε περὶ τοῦ ὄλου ἔργου. Θέλω μόνον εἰς τὸ κατωτέρω σιμείωμα νὰ ἀντικρύσω κατὰ τὴν προσωπικὴν μου ἀντίληψιν τὸ ζήτημα: τί ἐπιδιώκει ὁ ποιητὴς μὲ τὴν πρώτην σκηνὴν τοῦ φύλακος νὰ δημιουργήσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὄλην ὑπόθεσιν καὶ τὴν κυρίαν ἔννοιαν τοῦ δραματικοῦ τούτου ἔργου;

Παρ' ὄλον ὅμως ὅτι προϋποθέτω γνωστὸν τὸ ὄλον ἔργον, θὰ μεταφέρω τὸν ἀναγνώστην δι' ὀλίγων εἰς τὰ προηγηθέντα τῆς σκηνῆς ταύτης. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνοψίσω ταῦτα πρὸς κατανόησιν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτεθῶσι κατωτέρω. Ὁ Κρέων μὲ ὄλην τὴν βασιλικὴν μεγαλοπρέπειαν βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα, διὰ νὰ προσφωνήσῃ τοὺς γέροντας, τοὺς ὁποίους ἐκόλεσεν ἐξ ὄλης τῆς πόλεως χωριστά, καὶ διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς αὐτοὺς τὸ πρόγραμμα ποὺ θὰ ἐφαρμόσῃ, σὰν βασιληᾶς τῆς χώρας, καὶ τὰς ἀρχὰς ποὺ θὰ διέπουν τὴν σκέψιν καὶ τὰς ἐνεργείας του, σὰν θὰ κυβερνήσῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὴν πόλιν. Τὸ κήρυγμά του νὰ μὴ θάψῃ κανένας τὸν νεκρὸν τοῦ Πολυνείκου πρὸς τιμωρίαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπάτριά του συμπεριφορὰν, διότι ἐπῆλθε μὲ ξενικὸν στρατόν, διὸ νὰ κατακαύσῃ καὶ νὰ δηώσῃ τὴν πατρίδα του, δικαιολογεῖ ὁ νέος βασιλεὺς μὲ τὴν ὡραίαν διακήρυξιν πῶς κανένας δὲν πρέπει νὰ τάσῃ τίποτε πῶς πάνω ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἄλλως εἶναι τιποτένιος. Καὶ τὸ ὄλον ζήτημα βλέπει ὁ διάδοχος τοῦ δυστυχισμένου θρόνου τῶν Λαβδακιδῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἔχοντος ἀπείρους ὑποχρεώσεις πρὸς ἐκείνην. Ὁ Κρέων δὲν ἀντιλαμβάνεται πῶς ἡ ἀπόφασις καὶ ἐνέργειά του ἐκείνη θὰ μπορούσε νὰ προσκρούσῃ εἰς ἄλλα πέραν τῆς πόλεως καὶ ὑπέρτερα πράγματα.

Γενᾶται ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐρώτημα. Τί εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τυφλώνει τὸν Κρέοντα, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ νὰ σκεφθῇ πῶς τὸ νὰ μείνῃ ἄταφος ὁ Πολυνείκης εἶναι ζήτημα ποὺ μπο-

ροῦσε νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ ἄλλους ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἄρχοντα καὶ μάλιστα νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸν θεῖον νόμον, ὅπως ἀντελαμβάνοντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ; 'Ἄλλ' ὁ Κρέων δὲν μπορεῖ νὰ σκεφθῇ ποτὲ πὼς οἱ θεοὶ μποροῦν νὰ ἔχουν διαφωρετικὴν γνώμην ἀπὸ τὴν δικήν του. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ κατόπιν λόγια του, τὰ ὁποῖα ἀπευθύνει πρὸς τὸν χορὸν μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς παραβάσεως τῆς διαταγῆς του, ὅταν ἐκεῖνος εἶχε τὴν τόλμην νὰ θεωρήσῃ τὴν ταφήν ὡς πρᾶγμα πιθανῶς θεήλατον.

Μήπως λοιπὸν τιμῶντας τον, βέβαια σὰν εὐεργέτη,
τὸν ἔκρυψαν, τὸν ἴδιο αὐτὸν, ὁποῦθε γιὰ νὰ κίψῃ
καὶ τοὺς πολύστυλους ναοὺς καὶ τάφιερῶματά τους,
νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν τὴ γῆ, νὰ ρίξῃ αὐτοὺς τοὺς νόμους ;
Ἦ μήπως βλέπεῖς τοὺς κακοὺς οἱ θεοὶ νὰ τοὺς τιμοῦνε ;
Αὐτὸ δὲ γίνηκε ποτέ.

(*Μετάφρ. Κ. Μάνου*) ¹).

Διὰ τί ὁμως ὁ Κρέων ταυτίζει τὴν δικὴν του ἀντίληψιν μαζὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ; Ποῖος ἔδωκεν εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦτο τὸ δικαίωμα; καὶ ὁ ἄρχων, ἕνας ἄνθρωπος θνητός, αἴρεται εἰς τόσον ὕψος ποῦ νὰ νομίζῃ ὅτι ἡ γνώμη του ἐκπροσωπεῖ τὴν θεῖαν γνώμην ; πὼς φρονεῖ ὅτι ἡ ἀπόφασις καὶ ἐνέργειά του εἰς μίαν περίπτωσιν ποῦ ἀρνεῖται τὴν ἐφαρμογὴν ἐνὸς θεϊκοῦ νόμου εἶναι κατ' αὐτὸν ἐκ τῶν προτέρων βέβαιον ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ ἀπόφασις καὶ ἐνέργεια τῶν θεῶν ; Αὐταὶ αἱ ἀπορίαι ἀμέσως προβάλλουσιν.

"Ἄν τὰ πράγματα ἐξετάσωμεν καλύτερα, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐδῶ ἔχομεν ἀκριβῶς μίαν ἐγωϊστικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἄρχοντος Κρέωντος ἄνευ προηγουμένου. Ἡ ἐκδήλωσις αὕτη ἐγγίξει τὰ ὅρια τῆς ὕβρεως, τῆς κομπορρημοσύνης δηλ. καὶ περιφρονήσεως ἐναντι θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τούτων τῶν λόγων διαγράφεται ἐξ ἀρχῆς ὁ Κρέων ὡς ἐγωϊστῆς μονάρχης, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνακηρύσσει μόνον ἑαυτὸν ὡς τὸν ἀπόλυτον κύριον καὶ κριτὴν τῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν τῶν πολιτῶν πραγμάτων, τοῦ ὁποῖου ἡ θέλησις ἀπετέλει νόμον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀπόφασιν καὶ σκέψιν αὐτοῦ ὡς σύμφω-

1. Τὰ χωρία παρατίθενται ἐν μεταφράσει διὰ τὸ εὐληπτον. Μετάφρασις ἐχρησιμοποιήθη ἡ τοῦ Μάνου Κ., ἂν καὶ οὐχὶ κατὰ πάντα ἀκριβῆς καὶ ἱκανοποιητικὴ. Διὰ τοῦτο παρατίθενται ἐν ὑποσημειώσει τὰ πρωτότυπα, ἐκ τῶν ὁποίων δύναται νὰ διακριθῇ ἡ ἐν τῇ ἀναλύσει περιεχομένη ἔννοια πολὺ καλύτερον ἢ ἐκ τῶν μεταφράσεων, ἂν τις θελήσῃ νὰ προσέξῃ ἐκάστην λέξιν τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

στ. 284 Πότερον ὑπερτιμῶντες ὡς εὐεργέτην
ἔκρυπτον αὐτόν, ὅστις ἀμφικίονας
ναοὺς πυρώσων ἤλθε κἀναθήματα
καὶ γῆν ἐκείνων, καὶ νόμους διασκευδῶν ;
ἢ τοὺς κακοὺς τιμῶντας εἰσορᾶς θεοῦς ;
οὐκ ἔστιν.

νον πρὸς τὰ δόγματα τῶν θεῶν. Οὐδ' ἀμφέβαλλε πρὸς στιγμήν περὶ τοῦ ἀντιθέτου. Ὑπερτέρα ὕβρις τοῦ θνητοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ θεοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξη. Ὁ τοιοῦτος ἐγωϊσμός τοῦ ἄρχοντος Κρέοντος παρουσιάζεται εὐθύς, μόλις ἀντικρύζει τοὺς πολίτας. Δικαιολογῶν τὴν ἄνοδόν του εἰς τὸν θρόνον διὰ τὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς ἀποθανόντας δύο ἀδελφοὺς (στ. 174) κηρύσσει ἔπειτα τὴν παντοδυναμίαν του ἔναντι παντός ζητήματος ἀφορῶντος τὴν πόλιν :

Ἄφου λοιπὸν ἐκείνοι οἱ δύο χαθῆκαν σὲ μιὰ μέρα
κι' ἀλληλοσκοτωθήκανε μὲ τὸ δικό τους χέρι,
ἐγὼ κρατῶ τὴ δύναμη, τὸ μεγαλεῖο τοῦ θρόνου,
σὺν κληρονόμος συγγενῆς μὲ τοὺς ἀποθαμένους.

καὶ ὀλίγον παρὰ κάτω :

Κί' ὁποῖος τὸ φίλο του ἀγαπᾷ κάλλια ἀπὸ τὴν πατρίδα,
ἐκείνον τὸν περιφρονῶ ἐγὼ ὁμως, μὰ τὸ Δία
ποὺ ὄλα τὰ βλέπει πάντοτε, ποτὲ δὲ θὰ σιωπήσω,
ὅταν θωρῶ νὰ προχωρῆ, ἀντὶς ἡ σωτηρία,
ἢ συμφορὰ τῶν πολιτῶν' οὔτε ποτὲ θὰ κάμω
ἕναν ἐχθρὸ τοῦ τόπου μου, φίλο γιὰ τὸν ἑαυτό μου.

καὶ ὡς συμπέρασμα :

Αὐτὴ ἔχω τὴν ἀπόφαση. Κι' ὅσο θὰ βασιλεύω,
ποτὲ οἱ κακοὶ ἀπ' τοὺς καλοὺς δὲ θὰ προτιμηθοῦνε²⁾.

Ἄλλ' αὐτὸν τὸν ἄρχοντα τὸν γεμᾶτον ἀπὸ τόσον ἐγωϊσμόν, ὁ ὁποῖος δὲν ξέρει τίποτε ἄλλο ἐκτός τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς ἀρχῆς του, τὸν ταράσσει ἡ ἰδέα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀντιδράσεως. Ζητεῖ τὴν συνεργασίαν τοῦ χοροῦ, διὰ νὰ μὴ βρεθῆ κανένας ἀπειθάρχητος, ὁ ὁποῖος νὰ θελήσῃ νὰ παραβῆ τὴν διαταγὴν του

2) στ. 170 Ὅτ' οὖν ἐκείνοι πρὸς διπλῆς μοίρας μίαν
καθ' ἡμέραν ὄλοντο παίσαντές τε καὶ
πληγέντες αὐτόχειρι σὺν μιάσματι,
ἐγὼ κράτη δὴ πάντα καὶ θρόνους ἔχω
γένους κατ' ἀγχιστεῖα τῶν ὀλωλότων

στ. 182 καὶ μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας
φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω
ἐγὼ γάρ, ἴστω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὄρων ἀεί,
οὔτ' ἂν σιωπήσαιμι τὴν ἄτην ὄρων
στείχουσαν ἀστοῖς ἀντὶ τῆς σωτηρίας,
οὔτ' ἂν φίλον ποτ' ἄνδρα δυσμενῆ χθονός
θεῖμην ἑμαυτῷ.

στ. 207 Τοιόνδ' ἐμὸν φρόνημα, κοῦποι' ἔχ γ' ἐμοῦ
τιμὴ προέξουσ' οἱ κακοὶ τῶν ἐνδίκων.

ὡς τοιοῦτον ἀπειθάρχητον φαντάζεται κανένα ἐξαγορασμένον ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους πού μόνον μέσον ἔχουν τὸ χρῆμα, τὸ μέσον τῆς διαφθορᾶς ἀτόμων, οἰκογενειῶν, κοινωνιῶν, κρατῶν. Διὰ τοῦτο προσθέτει :

Ἄλλὰ συχνὰ τὸ κέρδος
ἀνθρώπους ἐκατάστρεψε μὲ τὶς χρυσῆς του ἐλπίδες! ³⁾

Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ὡς βασικά περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Κρέωντος καὶ ὡς προηγούμενα τῆς ἐμφάνισεως τοῦ φύλακος πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ αὕτη γίνεται ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν πού ὁ Κρέων κηρύσσει τὴν πιθανότητα δωροδοκίας καὶ δι' αὐτὴν παραβάσεως τῆς διαταγῆς του. Ἐν τούτοις ὅμως οὐδέποτε ἐφαντάζετο ὁ Κρέων ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἡ παράβασις τόσο ἀμεσος. Εἶναι τούναντίον ὅσα λέγει μέτρα προληπτικά κατὰ παντός ἐνδεχομένου. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ πρόσκλησις τῶν γερόντων εἰς συνεργασίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ φύλαξ, καὶ διὰ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ θέμα του, κάμνη τόσας περιστροφάς, ὁ Κρέων οὐδὲν περὶ ταφῆς ὑποπεύεται καὶ τὸν ἐρωτᾷ :

καὶ τ' εἶναι αὐτὸ πού σ' ἔκαμε σὺν τόσο φοβισμένο ; ⁴⁾

Ὁ Κρέων λοιπὸν ἀνυπόπτος ἀντικρύζει τὴν παρουσίαν τοῦ φύλακος. Τοῦτο πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐξ ἀρχῆς ὡς δεδομένον. Ὅτι ἐξελίσσεται ἐκ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ φύλακος, εἶναι συνεπῶς εἰς αὐτὸν πολὺ ἐκπληκτικόν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἴδωμεν τὸν λόγον τῆς ἀπροσδοκίτου διὰ τὸν Κρέοντα ἐμφάνισεως τοῦ φύλακος, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν μερικὰ ἄλλα συναφῆ στοιχεῖα. Πρέπει παραλλήλως νὰ προσέξωμεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ φύλακος δὲν ἀναγγέλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὡς γίνεται συνήθως περὶ τῶν νέων ἐμφανιζομένων προσώπων. Καὶ εἰς τὸ προκείμενον δράμα σχεδὸν ὅλα τὰ πρόσωπα ἐμφανίζονται, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀναγγέλλονται. Ἔτσι παρουσιάζεται ὁ Κρέων, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἰσμήνη, ὁ Αἴμων καὶ ἡ Εὐρυδίκη, ὅπως γίνεται καὶ εἰς ἄλλα δράματα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Μόνον ὁ φύλαξ καὶ ἔπειτα ὁ Τειρεσίας εἰσέρχονται εἰς τὴν σκηνὴν ἄνευ προαναγγελίας. Τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖον. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν θέσιν τοῦ Τειρεσίου, τοῦ ἐκπροσώπου τούτου τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς σημασίας πού ἔχει ἡ ἐμφάνισις του δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἀσχοληθῶμεν. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ πέραν τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τὸ πρόσωπόν του ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ φύλακος ἡ ἀνάλογος ἐμφάνισις δὲν στερεῖται διὰ τὸ δράμα ἀναλόγου σημασίας. Κανένας δὲν τὸν προσέχει καὶ ἡ ἐμφάνισις του γίνεται ἐντελῶς ξαφνικά. Διατί ἄ

3) στ. 220

ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων
ἄνδρας τὸ κέρδος πολλάκις διώλεσεν.

4) στ. 236 τί δ' ἐστὶν ἀνθ' οὗ τήνδ' ἔχεις ἀθυμίαν;

ρά γε ὁ ποιητὴς ἔθεσε τὴν ἀπρόοπτον ἐμφάνισίν του ἀμέσως μετὰ τὸν περὶ δωροδοκίας λόγον τοῦ Κρέοντος; Ποῖον σκοπὸν ἐν γένει ἐξυπηρετεῖ ἡ ἐμφάνισίς του;

Ὅτι ὁ ποιητὴς τὸ ἔκαμεν αὐτό, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἐξέλιξιν εἰς τὸ δράμα, εἶναι μὲν ἀληθές, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ ἐξήγησις. Naί μὲν ἡ δρᾶσις ἐντείνεται καὶ ἡ δέσις ἐπιτυγχάνεται κατ' ἄριστον τρόπον, ἀλλὰ θὰ ἦτο πολὺ ἀπλοϊκὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ φύλαξ ἐξυπηρετεῖ τὴν δέσιν τοῦ δράματος καὶ μόνον. Ἄν σκοπὸς τῆς ἐμφανίσεώς του ἦτο μόνον νὰ δηλωθῇ ὅτι ἡ διαταγὴ τοῦ Κρέοντος δὲν ὑφίσταται πλέον, καὶ νὰ εὑρεθῇ ὁ ἔνοχος, ἦτο περιττὴ τότε ἡ δευτέρα ἐμφάνισις τοῦ φύλακος ὀδηγοῦντος τὴν Ἀντιγόνην. Θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγηθῇ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἔτσι δὲν θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ μεταβῇ ἐκ δευτέρου ἡ Ἀντιγόνη εἰς τὸν τάφον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ταφῆς καὶ σύλληψίν της, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐβασάνισε τοὺς νεωτέρους κριτικούς. Ἀκριβῶς τὸ ὅτι ὁ ποιητὴς ἔκαμε τὸν φύλακα νὰ ἔρχεται δύο φορές, εἰς τὴν πρώτην μὲνος, καὶ εἰς τὴν δευτέραν μετὰ τῆς Ἀντιγόνης, πρέπει νὰ ἔχη βαθύτερον λόγον.

Διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτὴν τὴν ἀπορίαν πρέπει νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ φύλακος πρώτον. Εἶναι ἓνας ἄνθρωπος ταπεινός, χωρὶς κανένα ἄλλο ἐνδιαφέρον παρὰ μόνον τὴν σωτηρίαν του, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται καθόλου τὴν σημασίαν τῆς ταφῆς ἑνὸς νεκροῦ καὶ χωρὶς νὰ ἐρευνᾷ τὸ ζήτημα καθόλου, τρομάζει μόνον πρὸ τῆς ἰδέας ὅτι ὁ Κρέων θὰ μάθῃ, τί ἔγινε καὶ θὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὅχι διότι ἔχει καμμιάν ἄλλην εὐθυνην, ἀλλὰ διότι ὁ κληρὸς ἔλαχεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν φοβερὰν εἰδησίην εἰς τὸν ἄρχοντα, τοῦ ὁποῖου εἶναι γνωστὸς ὁ αὐταρχικὸς χαρακτήρ. Τὸ πᾶν διὰ τὸν φύλακα εἶναι τὸ ἐγὼ του, ὅπως τὸ ἐγὼ εἶναι τὸ πᾶν καὶ διὰ τὸν Κρέοντα. Συγκρούονται ἐπομένως δύο ἐγῶ εἰς τὴν σκηνὴν αὐτὴν, ἐγὼ ἐντελῶς διαφορετικοῦ χαρακτήρος. Ὁ φύλαξ ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν του καὶ δὲν σκέπτεται τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὴν καὶ μόνον. Μέσα του κρύβει ἀπλοϊκότητα καὶ ἀγροικίαν, πού θαυμάσια ζωγραφίζονται εἰς τὸν πρῶτον του λόγον, τὸν γεμᾶτον περιστροφῆς καὶ κωμικότητα. Ἐχει συνειδήσιν τῆς βαρύτητος τοῦ ζητήματος μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ὅτι ὁ Κρέων θὰ τὸν τιμωρήσῃ. Τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ δὲν βλέπει. Ἐν τούτοις ὁ φύλαξ δὲν εἶναι εἰς τὴν ὅλην σκηνὴν τύπος γελοῖος καὶ κωμικός. Ὅταν περιγράψῃ τὰ γεγονότα εἶναι διαφορετικὸς ἄνθρωπος. Εἶναι τότε ὁ τύπος πού ἔχει συνειδήσιν τῆς σοβαρότητος τῆς παραβάσεως τῆς διαταγῆς τοῦ ἀρχοντος καὶ τῶν συνεπειῶν της. Δὲν κρύβεται πλέον μέσα του καμμιὰ ἀπλοϊκότης ἀφελοῦς καὶ κωμικοῦ. Σὰν νὰ μὴ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ φύλαξ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶρα.

Ἄλλὰ διὰ τί αὕτῃ ἡ διαφορὰ; Ὅτι εἰς τὴν περιγραφὴν ἔπρεπε νὰ δοθῇ σοβαρότης μεγάλη, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Τοιαύτη σοβαρὰ πράξις ἔπρεπεν ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῇ, διότι ἀποτελεῖ τὸ πᾶν δια

τὸ δράμα. Καὶ ὁ φύλαξ ἀντιλαμβάνεται, τί σημαίνει βασιλικὴ ὀργή. Ἄλλὰ πάντως δὲν εἶναι ἡ τοιαύτη συναίσθησις πού ἔκαμε τὸν φύλακα διαφορετικόν. Ὁ κωμικὸς χαρακτήρ πρέπει νὰ ἐπεδιώχθῃ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διὰ καθαρῶς δραματικούς λόγους. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἀκριβῶς ἀνάλογον τύπον κωμικοῦ προσώπου δὲν ἔχει νὰ δεῖξῃ εἰς ἄλλα τοῦ δράματα ὁ Σοφοκλῆς. Ἡ ἀρχαιότης δὲν ἀγνοεῖ ἀγροίκους χαρακτήρας τοὺς ὁποίους ἀπεικόνισαν ποιηταὶ κατὰ μιμητικὸν τρόπον: π.χ. ὁ Θερασίτης εἰς τὸν Ὀμηρον, ὁ τύπος τοῦ δούλου παρὰ Σιμωνίδῃ τῷ Κεῖφ, ὁ φύλαξ καὶ ἡ τροφός ἐν τῇ Ὀρεσειᾷ τοῦ Αἰσχύλου, ὁ Κορίνθιος ἄγγελος καὶ ὁ ἄγγελος εἰς τὸν Οἰδίποδα Τύραννον καὶ εἰς τὰς Τραχινίας τοῦ Σοφοκλέους⁵⁾. Ἄλλ' εἰς τὰ ἔργα ταῦτα δὲν εἶναι ἄλλη ἢ προσπάθεια παρὰ νὰ ἀπεικονισθῇ τύπος κατωτέρου, ἀφελοῦς καὶ ἀγροίκου ἀνθρώπου, χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν ὄλην ἔννοιαν τοῦ δράματος. Ἄλλ' εἰς τὰ δράματα ταῦτα τὸ ἀστείον μετὰ τοῦ τραγικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξειλιχθῆ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ὡς ἓνα χαρακτηριστικὸν τοῦ νεωτέρου δράματος, παρουσιάζεται χωρὶς εἰδικὸν λόγον διὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἀντιγόνην ὅμως τὰ πράγματα ἔχουσι διαφορετικά. Τὴν στιγμήν τῆς μεγίστης σοβαρότητος, μεθ' ἧς ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἀντιρῦζει τὸ ζήτημα τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ Πολυνεϊκοῦς, παρουσιάζεται ὁ ταπεινὸς φύλαξ, διὰ νὰ προκαλέσῃ ἰαχυροτάτην ἐντύπωσιν διὰ τῆς ἀντιθέσεως πού δημιουργεῖ. Καὶ ἡ ἀντίθεσις εἶναι πρωτίστως διὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Κρέονιος, τὸν ὁποῖον θέλει νὰ διαγράψῃ, ὅπως ἀνωτέρω ἐξηγήθη, πλήρη ἐγωῖσμοῦ ἀτομικοῦ τόσον, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ πέραν τῶν ἀνθρωπίνων τίποτε νὰ ὑπάρχῃ. Τὸ πᾶν εἶναι δι' αὐτὸν ὁ ἑαυτός του καὶ ἡ ὑπερτάτη θέλησις αὐτοῦ δὲν γνωρίζει ὄρια. Ἀρνεῖται νὰ σκεφθῆ κἄν τὴν ἄποψιν τοῦ χοροῦ, ὅτι μπορούσε τὸ ἔργον νὰ ἦτο «θεήλατον». Τὸ ἀποκρούει ἀμέσως καὶ ἔπειτα διὰ συλλογισμῶν. Ποῖος θὰ ἐτολμοῦσε νὰ σταθῇ ἕναντι μιᾶς τοιαύτης ἐξουσίας; Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ θίξῃ τὸν ὑπέριστατον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ἔπλεεν εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπolutου τοῦ κυριαρχίας καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸ πέλαγος τῆς εὐδαιμονίας;

Ὁ Σοφοκλῆς ἠθέλησεν αὐτὸν τὸν ἄρχοντα, ὑπὸ οἰωνδήποτε ἀγαθῶν ἀρχῶν καὶ ἂν φαινομενικῶς ἐνεφορεῖτο διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτήν, νὰ τὸν κατακρημνίσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους του καὶ νὰ τὸν ταπεινώσῃ. Δὲν ἠδύνατο τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ἐπιτύχῃ καλύτερον παρὰ ἐάν ἐξέλεγεν ἓνα τύπον ἀνθρώπου ἀγροίκου καὶ ταπεινοῦ ὡς τοῦ φύλακος, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἄρχοντα ἀμέσως διὰ τῆς ἀγγελίας πού ἔφερον. Ὁ Κρέων ὑφίσταται ὑπὸ τοῦ τύπου τούτου τὸ πρῶτον καὶ ἰαχυροτάτον κτύπημα. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐχρειάζετο ἡ πρώτη αὐτῆ ἐμφάνισις τοῦ φύλακος ἄνευ τῆς Ἀντιγόνης. Ἄν ἐξ ἀρχῆς παρουσιάζετο ἡ ἥρωϊς συλλαμβανομένη καὶ ὀδηγουμένη πρὸ τοῦ τυράννου, ὁ ἄρ-

5) Βλ. F. W. Schneidewin, 7 ἔκδοσις Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ A. Nauck σελ. 11.

χων θά ἴστατο πρὸ αὐτῆς ἀκόμη ἀκλόνητος καὶ ἀσάλευτος. Τώρα ὁμως τὸν ἔχει ἤδη κλονίσει ὁ φύλοξ μὲ τὸν ταπεινὸν του χαρακτήρα. Ἔτσι ἡ φαινομενικῶς κωμικὴ σκηνὴ τῆς πρώτης ἐμφάνισεως τοῦ φύλακος εἰς τὴν πραγματικότητά ἐνέχει ἀφθαστον τραγικότητα. Ἡ τραγικότης κορυφῶται εἰς τὴν στιχομυθίαν μεταξὺ Κρέοντος καὶ φύλακος ποῦ ἐπακολουθεῖ καὶ διῆ εἰς τὴν γεμάτην εἰρωνείαν ἐρώτησιν τοῦ τελευταίου:

στ. 316. Κρ. Δὲ βλέπεις πῶς σιχαίνομαι τὸν κάθε σου τὸ λόγο;
Φ. Μόνο τ' αὐτιά σου βασιλιά ἢ τὴν ψυχὴ σου ἀγγίζει; 6)

Ἡ ἐρώτησις αὐτῆ τοῦ φύλακος, ἡ ὁποία εἰς τὴν πραγματικότητά θέλει νὰ πῆ ὅτι τὰ λόγια του τὸν πειράζουν περισσότερο εἰς τὴν ψυχὴν παρὰ εἰς τὰ ὦτα, ἐνέχει ἰσχυρότατον κτύπημα κατὰ τῆς μεγαλαυχίας τοῦ ἄρχοντος. Ποῖος ὑπήκοος θὰ μπορούσεν εἰς ἄλλην περίπτωση νὰ ὁμιλήσῃ ἀνάλογα πρὸς τὸν βασιλέα του;

Ὁ Κρέων διαγράφεται ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὸ ὄλον δρᾶμα ὡς ὑβριστῆς καὶ διὰ τοῦτο πίπτει ἐκ τοῦ ὕψους τῆς θέσεως του κατὰ τραγικὸν τρόπον. Ἄλλ' ἡ πτώσις δὲν ἐπέρχεται ἀποτόμως. Συνεχῆ κτυπήματα τὸν ἐκλόνισαν καὶ τὸν ἐξεμηδένισαν, ὥστε νὰ καταστῆ ἐρείπιον. Μὲ τὴν πτώσιν τοῦ ἥρωος πίπτει καὶ ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἐξεπροσώπει. Ἡ Ἀντιγόνη, ὁ Αἴμων, ὁ Τειρεσίας τὸν ἐπληξαν. Ἄλλὰ τοῦ φύλακος ἦτο τὸ πρῶτον πλήγμα. Ὁ ἀπλοϊκὸς καὶ ταπεινὸς οὗτος τύπος ἴσταται ὡς πρῶτος ἀντιμέτωπος τοῦ θεωρουμένου μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ. Ἡ πρώτη ἐμφάνισις καὶ ὁ κωμικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ ἐξυπηρετοῦσι τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ δράματος καὶ τὴν κυρίαν ἔννοιαν αὐτοῦ. Δὲν συντελεῖ αὐτῆ ἀπλῶς εἰς τὴν δέσιν τοῦ ἔργου. Ἔχει πολὺ βαθύτερον νόημα. Ὁ ὑβριστῆς, ὑπερόπτης, ἀγέρωχος καὶ ἀλαζῶν ἡγεμὼν εἰς τὰ πρῶτά του βήματα καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν κλονίζεται κτυπούμενος ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ δὲν τὸ ἐπερίμενε ποτέ. Διότι εἰς τὸ βάθος δὲν στέκεται ὅ,τι ἐκπροσωπεῖ. Καὶ ὅταν μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης σκηνῆς φεύγῃ τὰ πάντα ἀπειλήσας, βασανιστήρια, ἀγχόνην κ.λ.π., φεύγει πράγματι συντετριμμένος ὄχι ἀπὸ τὴν ὀργὴν ποῦ προκαλεῖ ἡ παράβασις τῆς διαταγῆς του, ἀλλὰ συντετριμμένος ἀπὸ τὰ κτυπήματα τοῦ ἀφελοῦς, ταπεινοῦ καὶ ἀπλοϊκοῦ φύλακος.

Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀντίληψις τῆς σκηνῆς αὐτῆς μᾶς ἐξηγεῖ καὶ διατὶ ἐχρειάσθη ἡ δευτέρα σκηνὴ τοῦ φύλακος ἄγοντος τὴν Ἀντιγόνην συλληφθεῖσαν. Ἄν αὐτὸ ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς, θὰ ἔλειπε τὸ κτύπημα ἀπὸ μέρους τοῦ ταπεινοῦ φύλακος καὶ τὸ ζήτημα θὰ ἦτο μόνον ζήτημα διαφόρων ἀπόψεων, ὡς θὰ ἐξετιθεντο ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ἀφ' ἐνὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Κρέοντος ἀφ' ἑτέρου. Εἶναι κατὰ ταῦτα

6)

ἐν τοῖσιν ὡσὶν ἢ 'πὶ τῇ ψυχῇ δάκνει;

ἡ ἐμφάνισις αὕτη τοῦ φύλακος συναφῆς πρὸς τὴν κατόπιν τοῦ Αἵμονος καὶ τοῦ Τειρεσίου καὶ ἐξυπηρετεῖ τὸν αὐτὸν σκοπὸν.

Ἔτσι πρέπει νὰ κρίνωμεν τὴν πρώτην ταύτην σκηνὴν τοῦ φύλακος ὡς ἓνα τμήμα τῆς ὅλης ἐννοίας τοῦ δράματος καὶ ἄριστα εἰσαχθεῖσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου. Ὁ Κρέων ἐκτυπήθη καὶ ἐταπεινώθη ἤδη ἐν ἀρχῇ. Παλαίει ἔπειτα νὰ συγκρατηθῇ. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον κτύπημα ὑπῆρξε μοιραῖον. Δὲν ἀντέστη τελειωτικῶς καὶ ἐκάμφθη. Καὶ ὁ πρῶτος πού τὸν ἔκαμψεν ἦτο ὁ ἀπλοϊκὸς φύλαξ μὲ τὰ λόγια του καὶ μὲ τὴν κωμικὴν του μορφήν, τὰ λόγια πού κορυφοῦνται εἰς τὰς ἐρωτήσεις :

στ. 317 μόνο τ' αὐτιά σου βασιληᾶ ἦ τὴν ψυχὴ σου ἀγγίζει ;
καὶ στ. 405Αἶ, καθαρὰ σ' τὰ λέω ; 7)

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

7)

ἄφ' ἔνδηλα καὶ σαφῆ λέγω ;

ΧΕΛΙΔΟΝΙΣΜΑΤΑ

Μεγεξελιά τὰ κανελιά
φαντάζουν τώρα τὰ βοννά
μπροστὰ στὴ δύση·
τὰ σύννεφα τὰ ντροπαλά
ροδίζουν τώρα πιά ἀπαλά
σὰν ὄντας ἢ κρυφὴ χαρὰ
στοῦ κοριτσιοῦ τὰ μάγουλα ἀνθίση.

Τρέμει ἡ καρδιά καὶ λαχταροῦ
ἀπ' τὸ πιότὸ πὸν τὴν κερνοῦ
ὁ θεῖος Προφήτης·
βουσομανοῦν οἱ μυστικὲς
πρωτοφανέρωτες πηγῆς
καὶ τραγουδοῦν σὰν ξωτικὲς
στὴν κάθε μιὰ πτυχὴ τῆς.

Μέθυσσε τώρα κ' ἡ ψυχὴ
κι' ἀνείπωτη μιὰ ταραχὴ
κρυφὴ τὴν περιζώνει·
μοιάζει ἡ καρδιά σὰν κοπελλιά
πού δίψασε γιὰ τὰ φιλιὰ
κι' ὁ ἐρωτικὸς ὁ στοχασμὸς
(πρωτόγνωρος ἀκόμη καῦμος)
τὰ σιγήθια τῆς σπιογώνει.

Εἶν' τὸ τραγοῦδι μου αὐτὸ
πού ἀναβρούζει θαρροετὸ
ἀπ' ἄδολη μιὰ βούση·
μόνο τὸ δέρονει ὁ καῦμος
πὼς σύντομα ὁ ἀναπαμὸς
πού φέρονει ὁ ὕστερος σπασμὸς
θὲ νὰ τὸ σβύση.

Θ. ΤΑΝΤΑΔΟΣ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΜΑΣ

Υπάρχουν μόνιμα και σταθερά χαρακτηριστικά, από τὰ ὁποῖα νὰ μπορεῖ νὰ δοθεῖ κάποια συγκεκριμένη και σταθερή ἀπάντηση στο ἔρώτημα «ποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ποιήσεως;». Ἐννοῶ δηλ. μ' αὐτό, ἂν βγάλε κανεῖς τῖς μεταβατικὲς ἀντιλήψεις, πὺν ἐπικρατοῦν σὲ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ γιὰ κάθε μορφή τῆς τέχνης (ζωγραφικὴ, μουσικὴ κτλ.) και πὺν προέρχονται ἀπὸ τῖς ἀναζητήσεις και τοὺς φιλοσοφικοὺς, κοινωνικοὺς και ἄλλους προσανατολισμοὺς τῆς κάθε μιᾶς ἐποχῆς, θάμενε τίποτε τὸ σταθερὸ και τὸ ἀμετάβλητο, τὸ γενικὸ σὲ κάθε ἐποχῆς και σὲ κάθε λαοῦ τὴν ποίηση, πὺν θὰ μπορούσε νὰ τὸ θεωρήσει κανεῖς σὰν τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῆς ποιήσεως; Φυσικὰ δὲν εἶναι εὐκόλο ν' ἀπαντήσει κανεῖς πρόχειρα σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, γιὰτὶ προϋποθέτει βαθύτατη και γενικώτατη γνώση τῆς ποιήσεως ἀπὸ τῖς ἀρχές τῆς ἴσαμε σήμερα. Θάταν ὅμως, πιστεύω, ἓνα πολὺτιμο μέσο ἢ ἐπισκόπηση αὐτῆ, γιὰ νὰ μᾶς δώσει ἓνα σταθερὸ κριτήριο γιὰ τὴν τέχνη αὐτῆ τοῦ λόγου, θὰ μᾶς ἔβαζε σὲ κάποιο δρόμο και θὰ προλάβαινε τῖς ἀμφιβολίες και τῖς ὑπερβολές, πὺν προέρχονται ἀπὸ ὑποκειμενικὲς κρίσεις και ἐντοπισμένες σὲ μιὰν ὀρισμένην ἐποχὴ ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ποίηση.

Ἄν κάνουμε λοιπὸν ἔτσι γενικὰ και γρήγορα τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀνασκόπηση, θὰ διαπιστώσουμε πρῶτα-πρῶτα πὺς δὲ βρίσκεται καμμιά ἐποχὴ πὺν νὰ μὴν ἔχει τὴν ποίησή τῆς, καλὴν ἢ κακὴ, ἢ καλύτερα και καλὴ και κακὴ εἶναι μάλιστα γνωστὸ πὺς και ἄτεχνος και ἔντεχνος προηγήθηκε στο πρωτοφανέρωμά τιν ἀπὸ τὸν πεζὸ' κι' αὐτὸ γιὰτὶ ὁ ποιητικὸς λόγος φαίνεται νὰναῖ πὺ ἀυθόρμητη ἐκδήλωση στὸν ἄνθρωπο παρὰ ὁ πεζός. Δὲ σημαίνει πὺς ὕστερα περιορίζεται αὐτὸ ὀφείλεται στῖς τεχνικὲς ἀπαιτήσεις πὺν προβάλλονται μπροστὰ στὸν ποιητὴ μὲ τὴν ἀνάπτυξη και τὴν τελειοποίηση τοῦ ποιητικοῦ λόγου, πὺν μεταβάλλεται πὺν σ' ἀνώτερη τέχνη, ὅπως συμβαίνει και μ' ἄλλες τέχνες. Αὐτὸς ἴσα ἴσα ὁ αὐθορμητισμὸς, πὺν παραμένει πάντα ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς καλῆς ποιήσεως, μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει νὰ καταλάβουμε πὺν ἔχει τῖς ρίζες τῆς ἢ ποίηση και ἀπὸ πὺν προέρχονται οἱ πηγές τῆς.

Μέσα στὰ βᾶθη τοῦ ἀνθρώπου ζοῦν κι' ἀναδεύουν λογιῆς-λογῆς ἀνησυχίες ὀμορφες και ἀκαθόριστες ἀκόμη, πὺν δμως γι' αὐτὸ δὲν εἶναι λιγώτερο συντελεστικὲς στὸν καθορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου σὰν ζωντανοῦ ὄντος· οἱ ἀνησυχίες αὐτὲς μπορεῖ νὰναῖ φαινόμενα τῆς βιολογικῆς ὑποστάσεώς του, μπορεῖ νὰναῖ ἀντιδράσεις στῖς διάφορες ἐντυπώσεις πὺν δέγεται ὁ ἄνθρωπος κάθε στιγμὴ μὲ τὸ νὰ ζῆ, μπορεῖ νὰναῖ ὅ,τιδήποτε ἄλλο πὺν δὲν καθορίζεται εὐκόλο, πάντα ὅμως ἀποτελοῦν δυνάμεις, πὺν ζητοῦν πότε γρήγορα κι' ὀρητικὰ, πότε ἤρεμα και συγκρατημένα, δηλαδὴ πάντα μὲ κάποιο ρυθμὸ, νὰ ἐκδηλωθοῦν. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς δηλ. εἶναι ὁ ρυθμὸς τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς γιὰ τὴ στιγμὴν ἐκείνη, ἢ ἂν προτιμᾶτε ὁ ρυθμὸς μιᾶς ἐκφάνσεως τῆς ζωῆς μας, πὺν μεταβάλλεται κάθε στιγμὴ, ἂν και ὁ γενικὸς τόνος μένει ὁ αὐτὸς στὸν καθένα μας και

ἀποτελεῖ τὸν προσωπικὸν τόνο, ποῦ ἔχει ἡ ζωὴ τοῦ καθενὸς μας καὶ μ' αὐτὴν ἡ κροσωπικὴ καθενὸς ποίηση. Νὰ γιὰτὶ ἡ ποίηση πρέπει νάχει πάντα κάποιο ρυθμὸν, ποῦ τὸν αἰσθανόμαστε (ὄχι στὶς λεπτομέρειες φυσικὰ) ἐπίσης αὐθόρμητα, ὅπως εἶναι αὐθόρμητη καὶ ἡ ἴδια. Ὡστε στὴν πρώτη τὴν πρωτόγονη, ἅς τὴν ποῦμε μορφὴ τῆς ἡ ποίηση εἶναι ὁ ρυθμικὸς λόγος ποῦ ἐκφράζει αὐθόρμητα καταστάσεις τῆς ψυχῆς μας.

Φυσικὰ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ποίηση τέχνη δὲ μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πάντα στὴν πρωτόγονή τῆς μορφὴν, γιὰτὶ ὅσο πάει καὶ τελειοποιοῦνται τὰ μέσα τῆς ἐκφράσεως, ὥστε ν' ἀποδίδουν πιὸ πιστὰ¹⁾ καὶ πιὸ φροντισμένα τὶς ψυχικὰς καταστάσεις, ποῦ ἀποτελοῦν τὰ θέματα τῆς ποιήσεως. Καὶ πρὸ πάντων ἡ γλῶσσα, ποῦ πρέπει νὰ πλουτίζεται ὁλοένα ὄχι τόσο σὲ ἀριθμὸν λέξεων, ὅσο σὲ μεταφορὰς καὶ εἰκόνες καὶ προσδιορισμοὺς ποῦ παρουσιάζουν ζωηρότερα καὶ παραστατικώτερα τὰ ἐσωτερικὰ γεγονότα, ὥστε νὰ μεταγγίζονται στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου καὶ νὰ τοῦ γεννοῦν τὴ συγκίνηση, ποῦ εἶναι ἀπαραίτητη στὴν ἀληθινὴ ποίηση. Σ' αὐτὸ φυσικὰ μποροῦν νὰ συνεργήσουν καὶ τὰλλα ποιητικὰ μέσα, ὅπως τὰ μέτρα, οἱ ρυθμοί, τὰ διάφορα παιγνίδια μὲ τὶς λέξεις, ἡ μουσικότης κ.ἄ., ποῦ κάνουν τὴν ποίηση πιὸ ἔντεχνη καὶ ποῦ ἐπαυξάνουν τὴν ὁμορφίαν τῆς μὲ τὸ νὰ μεγαλώνουν καὶ νὰ παρατείνουν τὴν αἰσθητικὴν συγκίνηση. Γιὰτὶ γιὰ νὰ μείνῃ ἡ ποίηση τέχνη πρέπει, ὅπως σχετικὰ καὶ κάθε ἄλλῃ τέχνη, νὰ ἱκανοποιεῖ τὴ βαθύτερη αὐτὴ ἀπαιτήσιν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ τὸν συγκινεῖ δηλ. μὲ τὸ νὰ ἐκφράξῃ τὴν συγκίνησίν του, ὅποια κι' ἂν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς, εἴτε ἄμεση ἐντύπωση ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις. εἴτε σκέψιν δική του ποῦ ἔφτιασε ὡς τὴν καρδιά του καὶ τὴν τάραξιν, εἴτε καὶ μιὰ ἢ πολλὰς ἄλλας ἀκαθόριστες στὴν προέλευσίν τους καταστάσεις. Πάντα ὅμως ἡ ἐκφραση ὅλων αὐτῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρῃ τὴν σφραγίδα τοῦ αὐθόρμητου ξεχειλίματος καὶ ὄχι τῆς στατικῆς προσπάθειας. Γιὰτὶ στὸ βάθος τῆς ἡ ποίηση μένει πάντοτε ἐκεῖνο ποῦ εἶπαμε προτύτερα, ἡ αὐθόρμητη ἐκφραση τῶν καταστάσεων τῆς ψυχῆς μας.

Μόνον ὅσοι ξεχοῦν πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατὰ βάθος πολύμορφη καὶ πολύπλοκη ἐνότητα θὰ μποροῦσαν νὰ γελάσουν μὲ τὸν ὀρισμὸν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν βροῦν πολὺ καθυστερημένον καὶ ξεπερασμένον· αὐτοὶ θὰ πιστεύουν πὼς μπορεῖ νὰ συμβαίνει μὲ τὴν ποίηση ὅ,τι καὶ μὲ τὴν ἐπιστήμην, ποῦ δημιούργησε ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος· νὰ κλειστεῖ δηλ. μέσα σ' ἀφηρημένα περιγράμματα καὶ σὲ νοητικὸς τύπους ἀνάλογους μ' ἐκείνους τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν ἐπιστημῶν. Πρέπει ὅμως νὰ καταλάβουμε πὼς αὐτοὶ οἱ τύποι εἶναι προέκτασις τοῦ νοῦ κι' ἀφίουν ἔξω τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ ζωὴ του, ἐνῶ ἡ ποίηση καὶ ἡ τέχνη γενικὰ βρίσκονται μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ ζωὴ του· τὴν ἐκφράζει καὶ τὴ συμπληρῶνει συγχρόνως. Λίγες προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσο δημιουργικὰς γι' αὐτόν, ὅσο ἡ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ συλλάβῃ τὸ ἄπιαστο καὶ νὰ μορφο-

1) Πιὸ πιστὰ, ἐννοοῦμε μὲ περισσώτερη σαφήνεια καὶ πιὸ σχηματοποιημένα· ποιά μορφή ὅμως θὰ πάρουν οἱ καταστάσεις αὐτὰς καὶ μὲ ποιὰς λεπτομέρειας αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ φαντασία κυρίως, τὴ δύναμιν τῆς συλλήψεως τῆς καὶ τὴν πλαστουργικὴν τῆς ἱκανότητα.

ποιήσει τις ἄμορφες οὐσίες πού τρέφουν τὴν ἄγνωστη φύση τοῦ ἀνθρώπου ὅπως οἱ χυμοὶ τοῦ ἱστοῦς τοῦ ὄργανισμοῦ του, ὅσο ἡ ἀγωνία του νὰ μεταγγίσει τις οὐσίες αὐτὲς στὶς κατάλληλες λέξεις καὶ στοὺς κατάλληλους ρυθμούς, ὅσο ἡ συγκίνησή του νὸ φέρει στὸ φῶς τὸν ἑαυτὸ του πού ἀνακαλύπτει λίγο λίγο καὶ στοχαστικά ἢ μονομιᾶς σὰν νὰ φώτιζε ξαφνικά μιὰ ἀστραπή, αὐτὸς «ὁ τόκος ἐν τῷ καλῷ» ἐπὶ τέλους, ὅπως περιῖπου θᾶλεγε ὁ Πλάτων.

Γιὰ νᾶναι μ' ἄλλα λόγια ἀληθινὴ τέχνη ἢ ποίηση δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποδίδει αὐτούσιες τις ἐντυπώσεις τῆς ἐξωτερικῆς ἢ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως περᾶ μπροστὰ στὰ μάτια μας ἢ ὅπως τὴν ἀντιλαμβανόμαστε γύρω μας, ὅσο μεγάλα καὶ σημαντικά κι' ἂν εἶναι τὰ γεγονότα πού τὴν ἀποτελοῦν. Πρέπει ὅλη αὐτὴ ἡ ζωὴ, ὅλα τὰ γεγονότα τῆς, ἔστω κι' ἂν εἶναι ἀκόμη ἢ δική μας ζωὴ, νὰ γίνον ἐσωτερικὰ βιώματα, νὰ λιώσουν μέσα στὸ χωνευτήρι τῆς συνειδήσεως τοῦ ποιητῆ καὶ νὰ συγχωρευτοῦν μὲ τὸν ἄλλον ἐσωτερικὸ του κόσμον σὲ βυθμὸ πού, ὅταν ἐμφανίζονται, νὰ παρουσιάζονται σὰν ξαναπλασμένα καὶ πάντα συνοδευμένα μὲ τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς συγκινήσεως, πού γεννᾷ ἢ συναίσθηση ὅτι φανερώνομε ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας. Ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο, πὼς μπορεῖ ἓνας ποιητῆς νὰ ζῆ μέσα σὲ συνταραχτικά γεγονότα, νὰ τὸν ἐπηρεάζουν βυθιὰ σὰν ἄνθρωπο, κι' ὅμως νὰ μὴ δείχνει πὼς ἢ ποίησή του ἐκφορᾶζει ἄμεσα τὰ γεγονότα αὐτά· καὶ θάταν ἄδικο τότε νᾶρχεται ἡ κριτικὴ γιὰ νὰ τοῦ πεῖ πὼς ἢ ποίησή του μένει ἔξω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ. Ὁ ποιητῆς ἐξ ἄλλου μπορεῖ νὰ ἐκφορᾶζει τὴ σύγχρονη ζωὴ μὲ τὸ δικό του τρόπο, (πού δὲ μπορεῖ πολλὲς φορὲς κι' ὁ ἴδιος νὰ τὸν προκαθορίσει θεληματικά), ἔτσι πού θάταν κάποτε δύσκολο νὰ τὸ διακρίνομε ἀμέσως. Ὅπως κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μπορεῖ νὰ δίνει ἓνας σὲ σίχους διαρκῶς γεγονότα τῆς ζωῆς πού τὸν περιβάλλει, κι' ὅμως νὰ μὴ μᾶς δίνει καμμιά καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, ὅπως συμβαίνει μ' ὄσους γράφουν ἄπλως γιὰ νὰ δώσουν μιὰ χρονολογικὴ ἀναγραφή διαφόρων γεγονότων ἢ μὲ τὴν πρόθεση νὰ προπαγανδίσουν, ὅσο κι' ἂν ζητοῦν νὰ συγκαλύψουν τὴν προπαγάνδα.

Γι' αὐτὸ ὁ γνήσιος ποιητῆς δὲ βιάζεται καθόλου νὰ πάρει «θέση», οὔτε νὰ ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτὸ του νὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τὴν ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, οὔτε ν' ἀκολουθήσει τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τὴ σχολή. Περιμένει· περιμένει πρῶτα νὰ νοιώσει ἀληθινά, νᾶρθει ἢ δημοσυργικὴ του στιγμῆ, καὶ τότε ἀναζητεῖ τὰ μέσα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐκφορᾶσει τελειότερα ἐκεῖνο πού ἔνοιωσε, ὥστε νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ λιγώτερη ἢ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ δικὴ του συγκίνηση καὶ σ' ἐκείνη πού γεννᾷ ὁ λόγος του. Ὁ ποιητῆς λοιπὸν (μιλοῦμε πάντα γιὰ τὸν λυρικό ποιητῆ) δὲν περιγράφει ἄμεσα τὴ ζωὴ, οὔτε ἀπῆχε ἱστορικὰ τὸν γεγονότα τῆς, ὅσο βαθιὰ κι' ἂν τᾶζῃσε. Πρέπει τὰ γεγονότα αὐτὰ νὰ ἀφομοιωθοῦν (ἢ ἀφομοίωση αὐτὴ δὲν προϋποθέτει κατ' ἀνάγκη μεγάλο χρονικὸ διάστημα· μπορεῖ νὰ γίνει καὶ ἀμέσως σχεδὸν μὲ τὰ γεγονότα) μὲ συνειδητὲς κι' ὑποσυνειδητὲς παραστάσεις τοῦ ἐγῶ, καὶ σὰν παρουσιάζονται πρέπει πάντα νᾶναι συνδεμένα μὲ προσωπικὴ συγκίνηση, δηλ. νὰ φαίνονται πάντα σὰν προσωπικὴ δημιουργία τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἢ ποίηση πρέπει

πάντα νὰ πλαστουργεῖ, νὰ δίνει πλαστικότητα καὶ μορφή στ' ἄμορφα κ' ἀκαθόριστα βιώματά μας. Κι' αὐτὰ ἀκόμη τὰ καθαρῶς νοητικὰ φαινόμενα, οἱ ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ οἱ λογικὲς κρίσεις ποὺ φτιάχνει ἢ ἐργασία τοῦ καθαροῦ νοῦ, ὅταν γίνονται ποίηση συνδέονται πάντα μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση ποὺ προκαλεῖ ἢ ἐμφάνισή τους στη συνείδηση τοῦ ποιητῆ, μὲ ἓνα εἶδος πνευματικῆς, θάλαγμα, συγκινήσεως. Εἶναι τόσο ἀλληλένδετα αὐτὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. ποὺ πολλὲς φορὲς δὲν ζαίρει νὰ πεῖ, ἂν ἡ δύναμη τῆς ἰδέας μεγαλάνει τὴ συγκίνηση, ἢ ἂν ἡ συγκίνηση ἔδωσε βάθος στὴν ἰδέα. Γι' αὐτὸ θὰ τολμοῦσα νὰ πιστέψω πὼς κ' ὁ Μόντι κ' ὁ Σολωμὸς ἔχουν κ' οἱ δύο τους δίκαιο, ὅταν ὁ πρῶτος ἔλεγε στὸν δεύτερο πὼς «πρέπει νὰ αἰσθάνεται πρῶτα κ' ὄχι νὰ σκέπτεται τόσο πολύ», κ' ὁ Σολωμὸς τ' ἀπαντοῦσε πὼς «πρέπει πρῶτα ὁ νοῦς νὰ συλλάβει γερὰ τὴν ἰδέα κ' ὕστερα νὰ νοιώσει ἢ καρδιά» καθένας τους μιλοῦσε τονίζοντας πῶς πολὺ κ' ἀπὸ μιὰν ἄποψη τοῦ ἴδιου πρῶτου. Εἶναι σὰν νὰ μιᾶνε π. χ. δύο γιὰ τὶς ἠλιακὲς ἀχτίνες κ' ὁ ἓνας νὰ τονίζει περισσότερο τὴ φωτεινὴ τους ἰδιότητα κ' ὁ ἄλλος τὴ θερμαντικὴ. Φυσικὰ ἢ ἀρμονικὴ αὐτὴ συνύπαρξη σκέψεως καὶ συγκινήσεως παρουσιάζεται μονάχα ὅταν ἡ σκέψη συνδέεται μὲ τὴ ζωὴ κ' ὄχι ὅταν ἀπλώνεται στὸν ψυχρὸν αἰθέρα τοῦ ἀπειροῦ χυμῆνη μέσα σὲ στερεότυπα καλοῦπια καὶ ξεγυμνωμένη ἀπὸ τὸν ἄλλον ἄνθρωπο, ὅπως ἡ σκέψη ποὺ δημιουργεῖ τὶς γενικὲς ἐπιστημονικὲς ἔννοιες. Ἡ τέτοια σκέψη, αὐτὴ π' ἀφίνει πίσω της τὸν ἄνθρωπο, σκοτώνει τὴν ποίηση· δηλ. ἐμποδίζει τὴν ποιητικὴν ἐκδήλωση, γιατί εἶναι μονόπλευρη καὶ τραβᾷ σὲ μιὰ μόνο κατεύθυνση, ἐνῶ ἡ ποίηση εἶναι πολὺπλευρη καὶ καλύπτει ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο.

Αὐτὸς εἶν' ὁ λόγος ποὺ, σὰν ἐπικρατήσει ἡ ἀρηρημένη λογικὴ σκέψη σὲ μιὰν ἐποχὴ, ἢ ἐποχὴ αὐτὴ γίνεται, ὅπως λέμε, ἀντιποιητικὴ· κ' εἶναι πολὺ κακὸ αὐτό, γιατί κατὰ βάθος σημαίνει πὼς σὰν νὰ λευτερώθηκε ἡ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου καὶ πέταξε μακριὰ ἀφίνοντας πίσω της τὸν ἄνθρωπο. Μιὰ ἀντιποιητικὴ ἐποχὴ δὲ χαρακτηρίζεται, ποτὲ σὰν μιὰ ἰσορροπημένη περίοδος στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος· ὅσο προχωρημένη κ' ἂν εἶναι ἢ καθαρὴ νόηση, ἀφίνει πάντα μιὰ τέτοια ἐποχὴ ἓνα μαρτυρικὸ κενὸ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, μιὰν ἀνησυχία, μιὰν καταθλιπτικὴν ἀναμονὴ γιὰ κάτι ποὺ δὲν ἔρχεται κ' ὅμως νοιώθουμε πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ τῷ χουμε· νοιώθουμε σὰ λειψοὶ ἄνθρωποι· τὸ συναίσθημα τῆς πληρότητος καὶ ἡ εὐτυχία ποὺ συνδέεται μ' αὐτὸ βρίσκεται πολὺ μακριὰ μας, ὅσο καὶ νὰ πολλαπλασιάζονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ μᾶς δίνει ἢ ὑπερτροφικὴ ἀφηρημένη σκέψη, χωρὶς μ' αὐτὰ νὰ θέλουμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ποίηση μονάχα γεμίζει αὐτὸ κενὸ.

Κατὰ βάθος ἀντιποιητικὴ ἐποχὴ δὲν ὑπάρχει, παρὰ μόνο σὰν διαστρέφεται ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ μονομέρειας. Μιὰ τέτοια καταστρεπτικὴ γιὰ τὴν ποίηση μονομέρεια (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως ποὺ ξεπέρασε τὴ ζωὴ μας) εἶναι ἡ ἐκλαίκευση τῆς θεωρίας τοῦ Freud, ποὺ ζήμωσε μὲ δύο τρόπους τὴν ποιητικὴν ἐκδήλωση: α) ἀνασταλτικά, μὲ τὸ νὰ τρομοκρατήσει τοὺς ἀνθρώπους ἀφίνοντάς τους νὰ νομίσουν πὼς κάθε τους ἐκδήλωση εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς νοσηροῦ τίς πῶς πολλὲς φορὲς συμπλέγματος παραστάσεων, κ' ἐπομένως εἶναι φρονιμώτερο νὰ μὴν ἀφίνει κανεὶς νὰ διαφαίνονται καὶ μάλιστα αὐθόρμητα,

ὅπως στήν ποίηση· διαφορετικά προδίνει τὸν βιθύτερο ἑαυτό του, πὸν πιθανὸν νὰ τὸν κάμει νὰ ντρέπεται γι' αὐτόν· ὑποχρεώθηκαν λοιπὸν πολλοὶ ἢ νὰ σιωπήσουν ἢ νὰ μιλήσουν χωρὶς εἰλικρίνεια, ἀναζητώντας μέσα νὰ συγκαλύψουν τὴ γνησιότητά τους· β) μὲ τὸ νὰ δίνει τόση σημασία στοὺς ὑποσυνείδητους σενειμοὺς τῶν παραστάσεων συνετέλεσε στὴ χιλιάρωση τοῦ ἐλέγχου τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας στὰ ψυχολογικὰ στοιχεῖα πὸν χρησιμοποιοεῖ ἡ ποίηση κι' ἔκανε πολλοὺς νὰ πιστέψουν πὼς, ὅσο πιὸ ἀσυνάρτητα, τόσο πιὸ αὐθόρμητα ἐκδηλώνονται. Κι' ἔτσι παρουσιάζονται ποιητικὰ δῆθεν προϊόντα πὸν δὲν τὰ διέπει καμμιά λογικὴ μὲ τὴν ἀξίωση ὅτι ἀποτελοῦν καινούριες μορφές τῆς τέχνης, ἐνῶ κατὰ βάθος προέρχονται ἀπὸ μιὰ παρεξηγημένη ἀντίληψη γι' αὐτὴ ἢ ἀπὸ κυνικὴ ἀδιαφορία γιὰ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς. Γιατὶ εἶναι γεγονός πὼς μὲ τὴν πρόφαση τῆς καινούριας τέχνης συγκαλύπτεται πολλὲς φορὲς ὄχι μόνο ἔλλειψη ποιητικῆς πνοῆς καὶ τῶν ἀπαραιτήτων τεχνικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἔμφυτη ἄλλωστε στὸν ἄνθρωπο πνευματικὴ ὀκνηρία, ἢ ὁποῖα τοὺς κάνει ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ προσπάθεια καὶ νὰ διατείνονται πὼς ἔτσι ἐκφράζουν τάχα ἄμεσα τὸν ἑαυτό τους. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ σίγουρα καλλιτεχνικὴ δημιουργία· εἶναι μονάχα μιὰ ὑποτυπώδης ἐκδήλωση πὸν κατεβάζει τὸν ἄνθρωπο σὲ πρωτοζωικὴ κατάσταση (κάποτε κάποτε παρουσιάζονται τέτοιες ἐκδηλώσεις πρωτογονισμοῦ στὴ σταδιοδρομία τῆς ἀνθρωπότητος), ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀκόμη σύνολο ἀπὸ ἐνστικτώδεις ἀντιδράσεις. Τὸ ὅτι συνειδητὰ καὶ ἠθελήμενα ἀφίνεται κάποτε ὁ ἄνθρωπος νὰ περιέλθει στὴν κατάσταση αὐτὴ ὀφείλεται μᾶλλον σὲ ἡττοπάθεια παρὰ σὲ προσπάθεια ἐπιβολῆς. Γι' αὐτὸ, μ' ὅσο ἀγαθὴ προαίρεση κι' ἂν πάροιμε αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ποίηση, ὅταν δὲ μᾶς κάνει νὰ γελάμε, μᾶς ἐμπνέει κάτι σὰν οἶχτο γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ ἀνθρώπου· ἀπὸ τὴν τέτοια ποίηση λείπει ὀλότελα ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια, πὸν συνεπάγεται ἡ προσπάθεια γιὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Στὴν προσπάθειά μας, ἐλέγαμε, νὰ καθορίσουμε τὰ ἀκαθορίστα μ' ἀκρίβεια, βαθαίνουμε καὶ πλαταίνουμε διαρκῶς τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμον· εἶναι αὐτὸ τὸ καθαρῶς πνευματικόν, νὰ ποῦμε, κέρδος, πὸν μᾶς ἀφίνει ἡ τέχνη· ἐνῶ μὲ τὴ σπουδὴ μας νὰ ἐξωτερικεύσουμε ἔτσι ἀνοργάνωτα τὶς πὸ ἐτερώνουμες κι' ἀλλόκοτες διαθέσεις καὶ ἐντυπώσεις μας, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἔτσι ἐξωτερικεύουμε πιὸ αὐθόρμητα τὸ ἑαυτό μας, χάνουμε τὸ πνευματικὸ αὐτὸ κέρδος καὶ υποβιβάζουμε τὴν ποίηση σὲ τυχαῖο ἢ αὐθαίρετο συμπίλημα λέξεων, πὸν μᾶς δείχνουν μονάχα ἓνα ἄμορφο σωρὸ ἐρειπίων καὶ ὄχι ἓνα καλλιτεχνικὸ οἰκοδόμημα πὸν νὰ μᾶς συγκινεῖ μὲ τὴν ἀλήθεια του καὶ τὴν πλαστικὴ του μορφή.

Μὲ αὐτὸ φαίνεται πόσο καθολικὸ φαινόμενο εἶναι ἡ ποίηση (ἀφοῦ εἶναι τόσο πλατεῖα κι' ἡ ζωὴ μας), κι' ἐπομένως πόσο ζημιώνει τὴν τέχνη ἡ σκόπιμη ἢ τυχαία ἐπικράτηση μιᾶς μονομέρειας, ἐνὸς μόνο τρόπου ἀντικρύσματος τῆς ζωῆς, μονομέρειας πὸν εἴτε τὴ δεχόμεστε παθητικὰ εἴτε τὴν ἐπιβάλλουμε ἀπὸ ἄγνοια στὸν ἑαυτό μας. Φυσικὰ ὁ ποιητὴς θὰ τὰ δοκιμάσει ὅλα· ἡ ἀνυστία, ἡ λαχτάρα γιὰ τελειότερες μορφές, ἀναζήτηση καινούριων τρόπων εἶναι καθῆκο καὶ γνωρίσματα τοῦ ἀληθινοῦ καλλιτέχνη· ἡ μονομέρεια ὅμως κι' ἡ ἐπιβολὴ μιᾶς ὀρισμένης ἀπόψεως γιὰ τὴ ζωὴ εἶναι σκλάβωμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σταμάτημα τῆς τέχνης.

Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

(Συνέχεια από τὸ προηγούμενο.)

Δὲν τὰ πήγαινα καλὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς δουλιᾶς μου καὶ τοῦ παραπονιόμουνα ταχτικά. «Κάποτε θὰ ἀναγκαστῶ νὰ φύγω» τοῦ ἔλεγα καὶ τοῦ διηγόμουνα λεπτομέρειες πάνω σὲ λεπτομέρειες. Ἄκόμα καὶ τώρα θαυμάζω τὴν ὑπομονή του, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνη του ν' ἀκούει. Τόσο τὰ εὐχάριστα, ὅσο καὶ τὰ δυσάρεστα, ὡς τὰ πράγματα ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τους ἐνοχλητικά καὶ κουραστικά. «Ἄτε, καὶ μὲνε, μοῦ ἔλεγε, τὸ ὅτι κάποτε θὰ φύγεις, εἶναι βέβαιο. Ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει σημασία γιὰ σένα, εἶναι νὰ κατορθώσεις ν' ἀφήνεις τὰ νεύρα σου καὶ τὴ ζωτικότητα σου ἄθικτα γιὰ τὴ εἰκὴ σου ἐργασία. Χρησιμοποίησε τὸ ἀπόθεμα τῆς ἀδιαφορίας σου. Ἔχεις περὶ φημη!» Καὶ φλυαρώντας ἄρχιζε νὰ μοῦ κριτικάρει τὴν κατάσταση. «Ἄφοῦ πιστεύεις τόσο στὴ μονάδα ὡς νόμο τῆς δημιουργίας, γιὰτὶ δὲ θέλεις νὰ παραδεχτεῖς ὅτι εἶσαι μιὰ μονάδα; Καὶ οἱ ἄλλοι βέβαια. Πρέπει νὰ μὴ τὸ ξεχνᾶς αὐτό». Ἦταν κανόνες ἐξαιρετικοί. Ἀποφθέγματα σὰν καὶ κείνα ποὺ ὁ Ρεσιλιέ σταχυολογοῦσε προετοιμάζοντας τὴν ἐπιτυχία του μέσα στὸ παλάτι τοῦ βασιλιᾶ. «Ὁ Βασιλεὺς ἀρέσκειται σὲ κολακείες» ἢ «Πρέπει νὰ κρύβεις τὰ σχέδιά σου γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου μόνο». Ἄλλὰ, ἄλλο εἶναι νὰ ξέρεις ὀρισμένα πράγματα, βέβαια, κι' ἄλλο νὰ κατορθώσεις νὰ τὰ ἐφαρμόζεις. Ἀκόμη κάποτε δὲν ἀξίζει τὸν κόπο ἢ προσπάθεια νὰ ἐφαρμόσῃ, πολὺ περισσότερο, ὅταν ἡ ἐπιτυχία σου εἶναι ἡ ἴδια ἢ καταδίκη σου. Ἦθελα «νὰ φυλάξω τὸν ἑαυτὸ μου». Αὐτὸ μ' ἐνδιέφερε, τοῦ ἀντέλεγα. Ἔπρεπε νὰ φυλάξω τὸν ἑαυτὸ μου γιὰ νὰ μὴ τὸν χάσω μέσα στὴ διεφθαρμένη ρουτίνα, ἔστω εἰς βάρος τῆς ζωτικότητας καὶ τῶν νεύρων μου, εἰς βάρος τῆς δικῆς μου ἐργασίας — κι' ἄς τὴν ἀγαποῦσα μὲ πάθος. Ἐκεῖνος ἐκαταλάμβαινε. Μπορούσαμε νὰ κάμνουμε καλὴ παρέα καὶ ὅταν ἀκόμη συζητούσαμε καὶ ὅταν ἀκόμη ξέραμε καλὰ ὅτι ἡ ζωὴ ἢ ἴδια ἐπιβουλεύονταν τὶς σχέσεις μας.

«Εἶσαι ἓνας μπαγαπόντης. Ὁ ἀπατεώνας τῆς ζωῆς. Χωρὶς ἠθικὲς ὑποχρεώσεις. Χωρὶς κὰν ὑποχρεώσεις. Κάποτε σὲ ἀηδιάζω. Γιατὶ θέλεις τόσο νὰ πετύχεις;» Ἐκρίτικαρε καὶ ρωτοῦσε σὲ ἄλλες περιπτώσεις. Οὐτὲ κι' ἐγὼ δὲν ἤξερα. «Ἔτσι αἰσθάνομαι ὅτι πρέπει νὰ ζῶ. Ἔτσι πρέπει νὰ ζῆσω. Ζηλεύω, ὅμως, φοβερὰ τὴν ἰσοροπία τῶν νεύρων σου. Θὰ μποροῦσα νὰ κάμω θαύματα! Δὲ θᾶθελα ὅμως ποτὲ νὰ μὴ ἀηδιάζουν—ἐννοῶ ἐσὺ». «Θὰ σοῦ τὰ πῶ μιὰ καὶ καλὰ τώρα, συνέχιζε. Δὲν ἀγάπησες ποτὲ σου τὴ φύση. Αὐτὴ διαλύει τὸ ἄτομο καὶ ἐξουθενώνει τὴ δύναμη. Δὲν τὴν ἀγάπησες ποτὲ σου—οὔτε τίποτε ἄλλο, φίλον ἢ γυναῖκα. Κανένα, ἐχτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου. Αὐτὸν ὅμως ἀπεριόριστα». Καὶ ὕστερα χαμηλώνοντας τὴ φωνὴ του: «Ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι. Ἔτσι ἀναγκάζονται νὰ κόμουν

ὄσοι ἔχουν ἓνα σκοπὸ καὶ θέλουν νὰ πετύχουν. Μὴ νομίζεις ὅτι δὲ μπορούμε νὰ εἶμαστε καλοὶ φίλοι. Σὲ καταλαβαίνω καὶ ξέρεις κι' εὖ νὰ καταλαβαίνεις!».

Ἐζήτησα νὰ τοῦ ἐξηγήσω, ἀλλὰ γρήγορα ἐκατάλαβα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀπολογίας καὶ ἐσυμφωνήσαμε ὅτι ἔπρεπε νὰ σιωπήσω. Ἐπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ πάνω μας μιά σκληρὴ πείρα γιὰ νὰ καταλαβαίνουμε καλλίτερα.

Ἡ δουλιὰ μου στὴν Τράπεζα εἶχε μετατραπῆ σὲ ἐπικίνδυνον ὄγκο στὸ στομάχι καὶ δὲ μπορούσα τὴν ὑποφέρω χωρὶς νὰ γογγύζω. Ὅλες οἱ ἐλπίδες, γιὰ μιά συγυρισμένη ζωὴ καὶ ἐντατικὴ ἐργασία στὸ πεδίο πού μοῦ ἄρεσε, βουλιάζανε μέρα μὲ τὴν ἡμέρα.

Ἀσφαλῶς ἦμουν πολὺ κακόκεφος καὶ τὰ νεῦρα μου δὲν ἦταν διόλου ἱκανὰ νὰ ὑποφέρουν προκλητικούς ἐρεθισμούς, ἢ ἀνεπιθύμητες ἐπιδείξεις. Ἴσως κάθε τί πού δὲν μπορούσε νὰ βρεθῆ σὲ τέλεια, ἀναγκαστικὴ ἁρμονία μὲ τὴν ἐκάστοτε διάθεση μου. Ἐφερόμουν χωρὶς σπουδαίαν ἀφορμὴν ἀπότομα. Ἐκεῖνος τὸ εἶχε προσέξει καὶ διαρκῶς μ' ἔσπρωχνε πρὸς τὶς ἐκδρομὲς καὶ τὴν ἐξοχή. Μὲ τὴ σειρά του, ἄρχισε νὰ ψευτοφλυαρεῖ. «Ἐνδιαφέρομαι ἐλάχιστα γιὰ τὴ δουλιὰ μου, ἔλεγε, κάμνω ὅμως ὅ,τι μοῦ γυρεύει ἔστω ἄκεφα καὶ μηχανικά. Στέλλω τὰ μαθήματα γιὰ τὸ Business Organization καὶ τὰ βρίσκουν «very good papers». Παίρνω ταχτικώτατα τὸ μπά-νιο μου καὶ φρουτίζω καλὰ τὰ δόντια μου ὕστερα ἀπὸ κάθε φαῖ. Θὰ μοῦ ἄρεσε πολὺ νὰ ἔχω ἓνα σπιτάκι ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἴσως μέσα σένα μακρινὸ περβόλι καὶ θὰ τὸ ἔχω, ὅταν ἡ ἀνάγκη αὐτὴ φτάσει στὴν κρίσιμη στιγμή της. Νομίζω ὅτι θὰ ἔχω καλὴ βιβλιοθήκη καὶ καλὴ μουσικὴ γραμμοφώνου γιὰ νὰ σὲ φιλοξενῶ, ὅταν θὰ νομίζεις ὅτι πεθυμᾷς τὴν παρέα μου. Τὴν Κυριακὴ νὰ πάμε ἐκδρομῆ».

Ἀκολουθήσαμε μιά φορὰ τὴν «Ἑπαίθριο Ζωὴ» στὴν Κακοπετριά. Τὸ Τρόδος ἦταν χιονισμένο καὶ πρωτὶ θὰ τραβούσαμε ὡς ἐκεῖ.

Ὅταν τὸ «Αὐτοκρατορικὸ βράδυ» μᾶς κάλυψε μὲ τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὸ μυστικισμό του, ἦταν ἐκδηλὴ ἡ σαστισμάρα ὅλης τῆς παρέας. Ἄρχισαν δυὸ δυὸ, εἶτε καὶ περισσότεροι, ὄσοι εἶχαν κοινὰ πράγματα νὰ ποῦν, ἢ ὄσοι αἰσθανόντανε ὅτι μπορούσαν νὰ συνομιλήσουν κατὰ τὴν ἐπίσημη τούτην ὥρα, νὰ ξεχωρίζουν καὶ νὰ τραβοῦν κατὰ μικρὲς ὁμάδες, ἀκολουθώντας τὸν ἄμαξιτὸ πρὸς τὸ Τρόδος, εἶτε μέσα στὶς στενὲς στράτες τοῦ χωριοῦ.

Ἐμεῖς πήραμε τὶς στενὲς στράτες τοῦ χωριοῦ. Ὅπως πάντα τὸν τελευταῖον καιρὸ, ἄρχισα νὰ τοῦ παραπονιέμαι γιὰ τὴ δουλιὰ μου. Μὲ ἄφηνε νὰ ἐξαντλοῦμαι μὲ τὶς μεμφιμοιρίες καὶ τὰ νεῦρα μου καὶ προσπαθοῦσε νὰ μὲ στηρίξει, στὸ τέλος, μὲ τὴν ἀναντικατάστατη γαλήνη του. «Ἡ πρέπει ν' ἀφήσω λίγες λίρες νὰ μὲ διαφθείρουν, ἢ ν' ἀφήσω αὐτὴ τὴ δουλιὰ. Ἡ νὰ ἐξακολουθήσω νὰ φθειροῦμαι ἔτσι». «Τίποτε δὲ θὰ γίνῃ ἀπὸ ὅλα αὐτά. Θὰ νικήσεις μοῦ ἔλεγε. Θὰ νικήσεις. Κάποτε θὰ καταλάβουν ἐκεῖ μέσα». Καὶ μοῦ

έκθειάζε την ταχτική πού έκρατούσα στο γραφείον «Ό,τι δήποτε και νά συνέβαινε, έπρεπε νά πάω μπροστά στη ζωή. Έτσι άνθρωποι δέ χάνονται». Τον Ντίνο!

Ύστερα μέ έξαισιετική μσοστρία μεταπήδησε σέ πιά εύχάριστα θέματα Πώς τό πήγαινε ό "Ιξ; Τον είχα άπο καιρόν άφήσει, όμως έτσι, ύποκούοντας στην καλή ώρα, το έλεγα μέ πειστικότητα ότι προσδεύει θαυμάσια Θα τέλειωνε βέβαιον και θα γινόμενα σπουδαίος! Έως και νά πλούτιζα για νά σωθώ μία και καλή άπό την Τραπεζά!

Όταν έπιστρέψαμε στο ξενοδοχείο για τό φαί και τή διασκέδαση, ήμστε πολύ εύθυμοι. Μάλιστα, παρόλο πού θά πίναμε όσο θέλαμε σέ λίγο, περάσαμε άπό ένα καφενείο και τραβήσαμε άπο δυο κονιάκ στο πόδι για τό γούρι τής νύχτας και για τίς καλές ήμέρες πού μάς έπισκέφθηκαν κατά τη φίλια μας. Είχαμε θυμηθεί σιγά, σιγά τόσα και τόσα. Τούλάχιστο ύπήρχε ένα περιεχομένο στη βαθιά προοπτική τής ζωής ή τής σκέψης μας, είτε μία προσπάθεια για ένα περιεχόμενο. Πιστοποιεί κανείς ότι ύπάρχει, ή ότι θέλει νά ύπάρξει.

Κατά τή διάρκεια τής διασκέδασης δέν τον άφησα νά φύγει άπό τό πεδίο τής προσοχής μου Έπινε λίγο και δέν άφησε κανένα, άπο τό πρόσωπα πού ήξερα ότι αγαπούσε, χωρίς νά τό πλησιάσει και νά το πει δυο λόγια Τι ίσορροπημένος άνθρωπος! Και έτσι ίσορροπημένος έμεινε ως τό τέλος, όταν άκόμα οι άλλοι είχαν πει κι εύθυμούσαν. Στο τέλος έφτασε ως τή γωνιά μου και κάθισε. «Ήπιες τρία ποτήρια στην άρχή, μου λέει, και έσταμάτησες, γιατί;» «Σκέφτομαι τον "Ιξ. Δέν μπορεί νά πάρει τη φόρμα πού θέλω». Και πραγματι, κάθε φορά πού ήρέμιζα κοντά του, σκεφτόμουνα τό γράψιμο «Είναι, κατά έπιβλητικόν τρόπον, ένθαρρυντικό, νά ξέρει κανείς ότι είναι ή συνισταμένη μιας χωριστής μοίρας, άλλα ή μοιρα αύτή ή ξεχωριστή είναι φοβερά δεσμά. Άλλο τόσο, κατά συντριπτικό τρόπο, καταπληκτικό, ή συνισταμένη μιας ιδιαίτερης μοίρας!» «Νιώθεις τόσο βαρύ τό φορτίο τής μοίρας σου; Γιατί δέν την κοροϊδεύεις λίγο; Βάλε άκόμη λίγο οινόπνευμα στις φλέβες. Θα ξεκαρδιστείς στα γέλοια και θά είσαι εύχαριστημένος, όταν θά χάσεις την ίσορροπία των διαθέσεων». Και ύποκούοντας σέ κάποια έσωτερική ανάγκη, «είσαι πάντα πολύ εύγενής, Ντίνο. Νιώθω εύεξία κοντά σου, όπως όταν άκούω καλή μουσική». Ήθελα νά τον εύχαριστήσω για όλο τό καλό πού μου έκανε και άρπαζόμενα άπό την εύκαιρία. Μέ λίγο οινόπνευμα, μπορεί νά πει κανείς πολλά πράγματα, γίνεται τοιμηρότερος και είσχωρεί σέ ένδότερες περιοχές. Έκείνος είχε κοκκινίσει. Δέν τον άφησα νά μέ διακόψει. «Θυμάσαι πού μέ φιλοξένησες στην Κοντάρα; Δέ θά ξεχάσω ποτέ τίς δυο νύχτες πού έπέρασα εκεί. Ή γαλήνη τους έμεινε σά μία ζωηρή ανάμνηση άνεξάλειπτων έντυπώσεων και την ξανανώθω πολλές φορές μέσα μου, όταν νοσταλγώ γαλήνη και μοναξιά, μία μοναξιά ιδίως μέσα στην παρουσία προσώπων αγαπημένων. Έχεις την καλλίτερη μητέρα τοú κόσμου.

Πόσο προστατευτικά φρουρούσε τη γαλήνη ανάμεσα μας!» 'Εξακολουθούσε να κοκκινίζει. «Πάμε να πιούμε, λέει, πάμε να πιούμε». Οι άλλοι γύρω, ἄρχισαν τὰ τραγούδια. "Υστερα τὶς ἀπαγγελίες Μοῦ ἐκμυστηρεύτηκεν πῶς θυμόταν καὶ κείνος με ἀγάπη τὶς δυο μέρες τῆς Κανταρας «Τὶ φοβερο πρᾶγμα ἐκεῖνο τὸ ἰσοζύγιο σου. Πῶς τὸ εἶχες πεί;» με ρωτοῦσε σχεδὸν με συγκίνηση. Οἱ ἀξίες εἶναι κατανεμημένες με πρόθεση ἰσοφαρίσεως. Σχεδὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ ἰκανότητες. Οἰαδήποτε προσπάθεια πρὸς ὁποιαδήποτε κατεύθυνση γίνεται εἰς βάρος κάποιας ἄλλης, πού ἀφήνει τὴν ἀντιστοιχῆ ἰκανότητα νὰ μειονεχθεῖ. Γιὰ νὰ τηρεῖται πάντοτε τὸ ἰσοσκελὲς τοῦ ἰσοζυγίου. Οἱ ἰδιοφυῆς τὶς πλείστες φορές δικαιώνουν τὸν κανόνα καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἂν τὸν σπάζουν οἱ μεγαλοφυῆς γιὰ νὰ κραταιώσουν περισσότερον τὸ ἀπαραβίαστον του. "Ἐτσι δὲν εἶναι;» Καὶ προχωροῦσε: «Τὸ ἀξίωμα αὐτό, εἶναι ἀξίωμα, ἰσχύει τόσο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο καὶ γιὰ τὴ φύση—εἶναι νόμος τῆς δημιουργίας στὸν ὁποῖον καὶ ἡ ἴδια ὑπακούει».

"Ὅταν ἡ βραδυὰ ὠριμαζε καὶ οἱ ἐκδρομεῖς ζητοῦσαν τὴν τελευταίαν παράταση στὸ χορὸ, ἀνοιχτήκαμε ἔξω. Ἡ νύχτα ἀνάδιδε μακαριότητα. «'Απ' ἐδῶ, φαντάζομαι, στέκεται κανεὶς γιὰ νὰ κοιτάξει νοσταλγικά πρὸς τὴν ἀνεξιχνίαστη πατρίδα τῆς αἰωνιότητος», εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς δυὸ μας.

"Ἦταν βαρετοὶ χρόνοι, με παχὺ τὸ ἐπίστρωμα τῆς βαρυθυμίας καὶ τῆς μελαγχολίας. "Ὁμως, κάτω ἀπὸ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό, ὑπῆρχε πάντα ἡ εὐεργετικὴ ζεστασιά μιᾶς φιλικῆς εἰλικρινούς, πού με τὴ δοκιμασία τοῦ χρόνου ἐμεστῶνετο ὀλοένα καὶ περισσότερον.

* *

Μερικὲς ἀπόψεις μας ἦταν τέλεια ταυτισμένες. 'Απ' αὐτὲς ἦταν ἡ φοβερὴ ἀντιπάθεια πρὸς τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, νὰ ὑποφέρει κανεὶς βασανίζοντας τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὴ ζωτικότητα τοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ τὴν ἐνόραση τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Δὲ μποροῦσε μιά φύση τόσοσ ἰσορροπημένη (ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλι τὸ χαρακτηρισμὸ χωρὶς ἐνδοιασμὸ γιὰ τὴν κατάχρησι), νὰ ἐπιδοκιμάζει τὶς ἀκρότητες νοσηρῶν αἰσθημάτων. Ἡ ἰδίουσυγκρασία του ἦταν τέλεια Ἑλληνικὴ με πλήρη τὴ σημασία τῆς λέξεως. Ἴσομετρία, ἄρμονία, φῶς καὶ ζωὴ.

"Ακόμη καὶ ὁ οἶχτος ἦταν ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴ φύση του. Προσπαθοῦσε νὰ τὸν ἀποφύγει τόσο ὡς ὑποκείμενο, ὅσο καὶ ὡς ἀντικείμενο. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ φτάνει ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ὁποιαδήποτε κατεύθυνση ὀρμώμενος, ὡς τὰ μουχλιασμένα τέλματα του, γιὰτὶ καὶ ἡ φύση ἡ ἴδια τὸν ἀποφεύγει. "Ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον μας ὡς στοιχεῖο δημιουργικῆς ἐνεργείας καὶ δὲν κρατεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν οὐδετερότητα τῆς ἀδιαφορίας, δὲ δικαιοῦται νὰ ἀξιῶναι τὴν προσοχὴ τῆς συμπαιθείας. Στὴ φύση πεθαίνει. Στὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, ἀποκλείεται ἀπὸ τὴ ζῶνη τῆς θυσίας, πρέπει νὰ ἀποκλείεται. Γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ

τῶν δύο. Τοῦ θυσιαζομένου καὶ κείνου πού δέχεται τὴ θυσία. Ὡς δημιουργικὴ συνέπεια εἶναι γόνιμη ἢ θυσία, καὶ μόνον ὡς τέτοια πρέπει νὰ ὑποστηρίζεται. Καὶ ὅσο ἀφειδῶς γενναϊδῶρος ἦταν, σὲ ἄλλες του ἐκδηλώσεις, τόσο φειδῶλὰ ἐχάριζε τὴ συμπάθεια του γιὰ τὸν οἶχτο. Συμφωνούσαμεν ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ ξέρουμε ὅτι θὰ ὤριζαν καὶ τὶς δικές μας σχέσεις οἱ ἀπόψεις αὐτές καὶ μάλιστα ὅτι κάποτε θὰ ὑποφέραμε ἀπὸ τὴν ἀσύστητότητα τους.

Ἐναν ἀπόγευμα ἤμουνα στὸ σπίτι τοῦ. Θυμοῦμαι πού μοῦ πρόσφερε φρούτα ἄφθονα. Κεῖ κουβεντιάζαμε ξέγνοιαστα. Ἐγὼ εἶχα κέφι καὶ ἐπαιγνίδιζα. Μὲ τὶς λέξεις, μὲ τὶς ἀπόψεις μου, μὲ τὸ χιούμορ μου, μὲ τὴν κακία μου. «Ἄ! πάει πολὺ, μοῦ λέει, σὲ μιὰ στιγμή. Σὲ βεβαιῶ πάει πολὺ αὐτό. Αὐτὸν τὸν τελευταῖον καιρὸν ἔχει ξεκαρφωθεῖ τελείως ἢ εἰρωνεῖα σου καὶ στρέφεται κατὰ παντοῦ. Διακρίνω ἀπὸ καιρὸ μὲς τὸν παλμὸ τῆς φωνῆς σου αὐτὴν τὴν εἰρωνεῖα. Δὲ σέβεσαι κανένα. Κανένα!» Ἀπόρησα. «Ἐγὼ!» «Σὲ παρακαλῶ ν' ἀφήσεις κατὰ μέρος τ' ἀστεῖα. Μὲ ἐξερεθίζεις». «Μπᾶ! ἐξερεθίζεσαι!» Ὁ κακὸς δαίμονας πού ἐπεμβαίνει συχνὰ στὶς πράξεις μας, ἐπῆρέασε τὶς στιγμὲς ἐκεῖνες. Εἶχαμε παραφερτεῖ χωρὶς νὰ το ἐννοήσουμε. Ἴσως νὰ μὴ μπόρεσα νὰ ἀνταποκριθῶ στὸ ὕψος του. Ἀλλὰ τόση ἀγωνία, τόση προσπάθεια νὰ στηριχτεῖ μιὰ ζωὴ πού ἔμοιαζε κάποτε ἐτοιμὸ ὄρροπη δὲ μπορεῖ νὰ διατηρήσει τὶς καλὲς ιδιότητες τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπιτερον τοῦ ἔγραψα καὶ τοῦ ξανάγραψα. Κάτι εἶχε σπάσει καὶ οἱ σχέσεις μας δὲ μπορούσαν νὰ συνεχιστοῦν. Δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ συνεχιστοῦν πιά, μὲ διαβεβαίωνα ὁ ἴδιος. Ἦξερε ὁ καθένας καλὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου. Κάποτε, εἶχα πειστεῖ κι' ἐγὼ ἐντελῶς γι' αὐτό. Δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ συνεχιστοῦν.

(ἔχει συνέχεια.)

Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

Η ΑΝΟΙΞΗ

*Ἡ ἀνοιξη χαρούμενη κατέβηκε στὸν κῆπο μου
μὲ τὴν παλέττα της μὲ χίλια χρώματα καὶ εὐωδιές.
Τὶς βιόλες, τὰ γαρύφαλλα, τὰ ρόδα, τὰ δάκνινθα
χρωμάτισε κι' ἐδρόσισε τὶς δυὸ ψηλές μου χουρομαδιές.*

*Ὁ ἥλιος καθὼς σήμερ' ἀπαλόγεργε στὴ δύση του,
στὸ δροσερὸ χαλὶ τοῦ κήπου τὴν ἤρε καθισμένη.
Ἡ ὄψη του τὴν τρέλλανε, ἡ ὄψη του τὴν φλόγωσε
κι' ἔφτιαξε στὸ μισόθαμπο μιὰ εἰκόνα ματωμένη.*

*Τὶς χουρομαδιές σὰ δυὸ στοιχεῖά, σὰν ἀτσιγγάνες ξέμαλλες
κι' ἀνάμεσό τους τὴ μορφὴ τοῦ ἡλιοῦ ὀδοβαμμένη.
Ἡ ἀνοιξη τῶρ' ἄγγιξε τὴ θάλασσα πού μάνιαζε
καί, δὲς τὴν, σὰ νοικοκυρὰ ξαπλώνει ἀποσταμένη.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΛΑΧΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 1945

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1945 εἶναι ἀσφαλῶς πλούσια σὲ ποσὸ καὶ σ' ἔχταση, ὅχι ὅμως πάντα καὶ σὲ ποιό. Τοὺς λόγους τῆς κατάστασης αὐτῆς πολλὰς φορὰς τοὺς ἀνάπτυσσα καὶ σὴ σελίδα αὐτὴ καὶ στὰ κριτικὰ σημειώματά μου, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ τοὺς ἐπαναλάβω. Γι' αὐτὸ παρακάτω θὰ περιορισθῶ σ' ἀπλὴν ἀναγραφή μονάχα τῶν βιβλίων πού τυπωθῆκανε στὴν Κύπρο καὶ τῶν σημαντικῶν πνευματικῶν γεγονότων πού παρουσιάστηκαν κατὰ τὸ 1945.

Καὶ πρῶτα, τυπώθηκαν οἱ ἐπόμενες ποιητικὲς συλλογές¹⁾: Τ. Ἀνθία «Τὸ ἀνθρώπινο ἔπος», Κ. Χατζηγεωργίου «Ἐλεγειακὴ συμφωνία», Κ. Ἀκαθιώτη «Ποιήματα», Λούσις Λυμπουρίδη «Γαλάζια ὄνειρα», Π. Μεράνου «Νέοι Βωμοί», Α. Ροδίνη «Λυρικὲς νότες», Δ. Χαμπουλίδη «Παλμοί», Δ. Γιάλουρου «Θλιμμένες ζωές», Γ. Σαμψῶν «Ἀπὸ τῆ φύση καὶ τὸν ἔρωτα», Τ. Μπάτη «Δάκρυα καὶ χαμόγελα», Π. Ρόδη «Ἀναλαμπές», Ι. Μαλτᾶ «Ἀλατισμένα καὶ ἀνάλατα». Καὶ στὴν κυπριακὴ ντοπιολαλιά: Ἄ. Κλόκκαρη «Τρομυδκία τοῦ βουνοῦ τζαὶ τοῦ ἄμπεου». Θ. Παπαδοπούλου «Τὰ ἔμμετρα ζωντανὰ καὶ ἀθάνατα ποιήματα» (sic), Π. Διασίδη «Γέννημαν νήλιου».

1) Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὺς ἀναφέρω μονάχα τὰ βιβλία πού στάλθηκαν στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ ἔτσι τὰ διάβασα. Ἄν ἀπὸ τὸν κατάλογο αὐτὸ λείπουν μερικὰ κυπριακὰ βιβλία τοῦ 1945, ὁ ὑπεύθυνος δὲν εἶμαι ἐγώ.

Διηγήματα: Νίκου Κρανιδιώτη «Χρονικά», Μελῆ Νικολαΐδη «Μύρα καὶ δάκρυα», Ι. Ρωσίδη «Στεριανὰ κύματα», Π. Ζιούτα «Ταξίδια τῆς ψυχῆς μου», Φ. Χαράκη «Πινελιές», Α. Μαϊστράλη «Ἱστορίες τοῦ πολέμου», Π. Λεβέντη «Ἀπὸ τὴν ἀγροτιά τῆς Κύπρου», Γ. Σαμψῶν «Μυστικὴ κλίση».

Δράμα: Π. Χατζημιχαήλ «Ὁ γυρισμός».

Μελέτες: Κ. Σπυριδάκι «Εὐαγόρου Α' βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνος» (Ε' τόμ. τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν»), «Κυπριακαὶ Σπουδαί» τόμ. Ζ' (οἱ περισσότερες μελέτες τοῦ τόμου αὐτοῦ ἀνατυπώθηκαν καὶ ξεχωριστά), Ἄμφ. Παναγίδη «Ἡ Ἑλλὰς τῶν Ἡμιθέων» (ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις), Παγκυπρίου Γυμνασίου «Ἐπετηρὶς 1943-1944», Κ. Χρυσάνθη «Τὸ κανονικὸν μῆκος ὕπνου διὰ τοὺς μαθητὰς 12-18 ἐτῶν», Παρθ. Κιριμίτση «Θρησκεία καὶ ζωὴ» (6 θρησκευτικὲς μελέτες), Κ. Μουκτάρη «Τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς», Χ. Τυμβίου «Φυλετικὴ διαπαιδαγώγησις», Μ. Ἰωάννου «Θησαυροὶ» (ἀστρονομικὸν σύγγραμμα ἐκλαϊκευμένον), Γ. Παπανδρέου «Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος», Χρ. Παπαχρυσοστόμου «Τὸ βιβλίον τῶν συνθέσεων», Σ. Χρίστη «Δ. Θ. Λιπέρης», Χ. Χατζηνικόλα «Οἱ ἀγρότες τῆς Κύπρου», Ι. Παπαπορφυρίου «Λόγοι καὶ μελέται». Καὶ οἱ ἐπόμενες μεταφράσεις: Στ. Κάσσον «Ἑλλὰς καὶ Βρετανία», Γ. Τσάμπερλιν «Ἐπανάστασις ἐνάντια στὴν ἐλευθερία», Β. Καρπίνσκι «Τὶ εἶναι γεωργικὲς κολλεκτίβες», «Ἡ ἀπόκρυφὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ» καὶ «Ὁ Στάλιν. Ἐπίσημη βιογραφία του».

Δυὸ μουσικὰ βιβλία: Σολ. Μι-

χαηλίδη «Ἀρμονία τῆς σύγχρονης μουσικῆς» καὶ Τ. Ἀνθία «Μουσικὸ Ἐγκόλπιο», καὶ ἓνα τεύχος σκίτσων: J. Kissonergis «Fifteen Sketches in Black and White of Cyprus Life».

Περιοδικά: «Πάφος», «Φλόγα», «Ἀγωνιστής», «Θέατρο», «Μόρφωσις», «Κυπριόπουλο», «Ἐλεύθερος Κόσμος», «Κυπριακὴ Ἐπιθεώρησις», «Δασικὸι θησαυροὶ», «Ἀπόστολος Βαρνάβας», «Ἀγάπη», «Χριστιανικὴ Ἀναγέννησις», «Ἑλπίς», «Εὐαγγελικὸς Κόσμος», «Πρόσκοπος», «Πρωτοπόροι», «Γράμματα», «Ἐρευνα», «Φωνὴ τῶν Ἀποφύτων», «Ἀνόρθωσις». «Κυπριακὰ Γράμματα».

Στὶς κυπριακὰς ἑφημερίδες κάποτε δημοσιεύεται καὶ φιλολογικὴ συννεργασία.

Οἱ διαλέξεις πάνω σὲ ποικίλα θέματα συστηματοποιήθηκαν κάπως καὶ ἔγιναν συχνότερες ἀπὸ τὶς διάφορες ὀργανώσεις.

Τὸ θέατρο μποροῦμε ἀναμφισβήτητα νὰ ποῦμε πὼς ἔκανε πραγματικὴ πρόοδο μὲ τὴν ἴδρυσή τοῦ «Προμηθεά» καὶ τὴ στροφὴ τοῦ «Νέου Λυρικοῦ» σὲ σοβαρὸ θέατρο καὶ μὲ τὶς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ θιάσου Μανωλίδη—Ἀρώνη—Χόρν. Δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἐρασιτεχνικὰς παραστάσεις διαφόρων συλλόγων καὶ τὸ παιδικὸ θέατρο.

Ἀυτὴ, σὲ πολὺ γενικὰς γραμμὰς, ἦταν ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1945.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Μαρίας Περ. Ράλλη: *Λόγια σὲ νεκρὸ (ποιήματα). Σχέδια καὶ κοσμήματα Π. Βαλαμαάκη. Ἀθήνα 1943, σ. 138.*

Γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση τῆς τελευταίας δεκαετίας διατάζω νὰ γράψω, γιατί δὲν μπόρεσα ἀκόμη νὰ μορφώσω ἔγκυρη κι ὀριστικὴ γνώμη. Χίλια δυὸ προβλήματα, μορφῆς καὶ περιεχομένου, στέκονται μπροστά μου, ποῦ προσαθῶ καλοπίστα καὶ μελετημένα νὰ τὰ λύσω, χωρὶς νὰ καταλήξω ἀκόμα σ' ὀριστικὰ συμπεράσματα. Τὴ μίᾳ φορὰ ἡ ψυχικὴ μου στάση εἶν' ὀλότρελα ἀρνητικὴ σὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ποιητικῆς αὐτῆς παραγωγῆς, κοί τὴν ἄλλη τὸ δέχεται καλοπροαίρετα, μ' ἐνθουσιασμό κάποτε κι ἀνευδοίαστη συγκίνηση. Ἐξήγησῃ καὶ δικαίωση δὲν μπορῶ νὰ δώσω, καί μὲ βασανίζει σκληρὸ κ' ἐπιταχτικὸ τὸ πρόβλημα ὀλοκληρῆς τῆς ποιητικῆς αὐτῆς δημιουργίας. Γι' αὐτὸ σιωπῶ, ὅσο ποῦ νὰ ὀλοκληρώσω τὸν κύκλο τῶν σχετικῶν μελετῶν μου καὶ νὰ ἱκανοποιήσω πρῶτα τὸν ἑαυτὸ μου πὼς τουλάχιστο δὲν πρόκειται νὰ προχειρολογήσω.

Ἄν κάποτε κάνω ἐξαίρεση, ὅπως ἀποτολμῶ νὰ γράψω σήμερα γιὰ τὰ «Λόγια σὲ νεκρὸ» τῆς κ. Μαρίας Περ. Ράλλη, εἶναι γιατί καὶ ἡ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν ποιημάτων αὐτῶν δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γνωστὴ μας νεοελληνικὴ ποιητικὴ παράδοση. Ἡ κ. Μ. Π. Ράλλη τραγουδαίει σὲ μίᾳ θάλασσα στίχων τὸ χαμὸ τοῦ παιδιοῦ της, ἑνὸς ἀγγελόμορφου λεβέντη εἴκοσι χρόνων. Ὁ πόνος της κ' ἡ μητρικὴ στοργὴ ξεχύνονται ποταμὸς ἀκράτητος σ' ὑπείρους στίχους, πότε γλυκὰ καὶ νανουριστικὰ σὰν νὰ κρυφοκοιμίζουν ἓνα παιδάκι, καὶ πότε φουρτουμισμένους σίφουνας ὄργης ποῦ συνειραίνει καὶ ξεριζώνει τὸ πᾶν σὸ μανιασμένο ἴτου πέρασμα. Στὴν πραγματικότητά δὲν πρόκειται γιὰ ποιήματα—κι ἂς ὑπάρχουν ὀλα τὰ ἔξωτερικὰ σημάδια τῆς ποιητικῆς μορφῆς: στίχος, ρυθμὸς, ὀρισμένα μέτρα, ρίμα, στροφὰς κ.λ.π. Πρόκειται κυρίως γιὰ τὸ κλάμα τῆς μητέρας.

πού χάνει τὸ μονάκριβο παιδί της, καὶ μαζί του χάνει κάθε χαρὰ, κάθε ἐλπίδα, ὀλάκερη τῆ ζωῆ. Ἐνα μακρὸσυρτο κλάμα, πὸν πότε σιγαλομουργουρίζει γι ἀγαπημένες στιγμές, κι ἄλλοτε γίνεται στριγγὸς ὀλοολυγμὸς ἀπὸ τὴν ἀπόγνωση. Ἀναθυμᾶται μιὰ μιὰ τὶς μικρὲς καὶ μεγάλες χαρὲς τοῦ παιδιοῦ της, τὴ μορφή του, τὰ λόγια του, τὰ ὄνειρά του, τὶς δικὲς της φροντίδες γι αὐτὸ, καὶ βλέπει τὴν ὄρφανία της γώρα καὶ σπαράζει καὶ ξεσέρνει στριγγιὰ τὴ φωνὴ της στὴν πλάση, χωρὶς, ἀλίμονο!, νὰ βρῆκει πουθενά παρηγοριά.

Σκύβω καὶ προσκυνῶ τὸ μητρικὸ πόνου, μὰ φοβοῦμαι πὼς σπάνια μέσα στὴ στιχοθάλασσα τοῦτῃ ξεχωρίζει κανένας λίγες ποιητικὲς ἀναλαμπές. Δὲν θέλω νὰ κάνω καμιά σύγκριση, ὅμως μοιραία ἀναθυμοῦμαι τὸν «Γάφο» τοῦ Παλαμᾶ, πὸν σ' ἀνάλογη περίστασι στήθηκε λιτὸ μνημεῖο, ἀλλὰ αἰώνιο, τοῦ πόνου γιὰ τὸ χαμένο παιδί. Εἶναι ἀλήθεια πὼς καὶ στὰ «Λόγια σὲ νεκρὸ» ὑπάρχουν κάποτε δυνατὲς εἰκόνας, στίχοι ἐπιγραμματικοί, ἀληθινὰ τραγικὴ φωνή, ἀλλὰ καὶ πόσος ρητορισμὸς καὶ παραγεμίσματα, πόσος βερμπαλισμὸς καὶ κνηνητὸ τῆς ρίμας, πόση κακὴ χρῆση τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ρυθμικοῦ λόγου!

Γι αὐτὸ νομίζω πὼς δικαιολογημένα μπορῶ νὰ μεταφέρω ἐδῶ μιὰ παλιά μου γνώμη γιὰ τὸν πόνου στὴ νεοελληνικὴ ποίηση: «Στῆ νεοελληνικὴ ποίηση σπάνια ὁ μέγας προσωπικὸς πόνος—ὅπως καὶ κάθε ἄλλη συγκίνηση—μεταπλάστηκε σὲ τέχνη ἀληθινή, εἴτε γιὰτὶ δὲν εἶχε μετουσιωθεῖ μέσα στὸν καλλιτέχνη ἢ λύει σὲ πνευματικὸ κίνητρο μ' αἰσθητικὴ μορφή, εἴτε γιὰτὶ ὁ δημιουργὸς δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ μεταφέρει σὲ λόγῳ ρυθμικὸ ὅ,τι λαχτάριζε μέσα του καὶ τοῦ δονοῦσε δημιουργικὰ τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά. Γι αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι λίγα τὰ προσωπικὰ λυρικά ποιήματα πὸν θὰ ζήσουν ὄχι μονάχα σὴ μερα κι αὔριο, μὰ θὰ μπορέσουν καὶ σὸν χρόνον ν' ἀνισταθοῦν κι ἀπ' τὶς ἀνθρώπινες μεταβολὲς νὰ μὴ χαθοῦν, γιὰτὶ εἶναι καταστάλαγμα ἀγνὸ τοῦ ἀνθρώπινου πόνου εἰδωμένου μέσ' ἀπὸ τὸν καθάριον πνευματικὸ φακὸ τῆς τέχνης, καὶ γιὰτὶ, χωρὶς νὰ κρύβουν τὴν ὑποκειμενικὴ τῆς ἀρχῆ, ὅμως γε-

νικέψανε τὸ σκοπὸ τῆς, τῆς δῶσανε τὸ περίγραμμα τοῦ ἀντικειμενικοῦ». («Ἐλευθερία», 21.11.1938). Φοβοῦμαι πὼς τὰ νεοελληνικὰ ποιητικὰ πράγματα δὲν ἀλλάξανε σὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ πολὺ ἀπὸ τότε.

*

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: *Οἱ Δυὸ κ' ἡ Νύχτα. Μυθιστόρημα, 1944*
σ. 175.

Ὁ κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος εἶναι σήμερα γνωστὸς πρὸ πόντων σὰ μελετητῆς καὶ κριτικὸς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἰδιαίτερα μὲ τὰ βιβλία του «Στοιχεῖα ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» (ἔγραψα γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ στὴν «Ἐλευθερία» 29.5.1938) καὶ «Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα», πὸν ὡς γώρα βγήκανε τρεῖς τόμοι καὶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἄλλῃ φορὰ. Ἐχει ὅμως κι ἀρκετὴ πρωτότυπη λογοτεχνικὴ ἐργασία: ποιήματα, ἀφηγήματα, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, λυρικά πεζογραφήματα καὶ μυθιστορήματα. Ἐχτὸς ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα «Οἱ δυὸ κ' ἡ νύχτα» τὸν περασμένον μῆνα ἔβγαλε ἕνα ἄλλο μεγάλο «Ἡ ἀστροφεγγιά».

Τ' ἀναφέρω αὐτὰ, γιὰ νὰ φανεῖ ἐξ ἀρχῆς ἢ πολὺπλευρὴ πνευματικὴ δράση τοῦ κ. Παναγιωτόπουλου καὶ γιὰ νὰ μπορέσουμε εὐκολώτερα νὰ ἐξηγήσουμε κάπως ὄχι μονάχα τὴν τεχνικὴ μορφή ἀλλὰ καὶ τὴν ἑσωτερικὴ διάθεση πὸν βρῖσκουμε στὸ «Οἱ δυὸ κ' ἡ νύχτα». Θέμα του εἶναι μιὰ ἐκδήλωση τοῦ σύγχρονου ἔρωτα μέσα στὸν ὕψηλὸ, τὸ μορφωμένον κύκλον τῆς νεοελληνικῆς ἀστικῆς τάξης. Οἱ ἥρωες του δὲ χρειάζεται νὰ παλέψουν γιὰ νὰ κερδίσουν τὰ μέσα τῆς ζωῆς των, κι ὅλες τους οἱ δυναμικότητες μποροῦν ἄνετα ν' ἀφιερωθοῦν στὴν ἀνία καὶ στὴν ἐνδοσκοπήση, στὸν ἔρωτα καὶ στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια. Ἀλλὰ καὶ κάτω ἀκόμα ἀπὸ τὶς εὐνοϊκώτατες οὐτὲς ζωϊκὲς συνθήκες, ὁ ἄνθρωπος μένει ἄνθρωπος, μὲ τὰ βασικά του αἰσθητικὰ ζωντανά, πρὸς, κι ἄς κρύβονται κάτω ἀπὸ πολυδουλεμένους τύπους συμπεριφορᾶς, ξεσποῦν κάποτε ἀπειθάρχητα, ἀλλὰ τόσο φυσικὰ. Ἡ τάση γιὰ φυγῆ, ἢ λυρικὴ ἀνησυχία τῶν ἡρώων, ἢ ἀξίωση τοῦ

«δέοντος» και του ύπερατομικού που τους κυβερνά, δεν είναι τίποτε άλλο από την απελπισμένη προσπάθεια να σπηρίξουν κάπου, έστω και ο χίμαιρες και θαμπές άοριστίες, την προσωπική τους μοίρα, που δεν έννοεί να συνθηκολογήσει με τα πνευματικά καλούπια στα όποια προσπαθούν να τη βάλουν. Η ζωή δεν περπατάει πάντα πάνω στα δικά μας σχέδια! Έχει δικούς της νόμους, που δεν τους ξαίρουμε ακόμα ολοκληρωτικά, κ' έτσι πολλές φορές μάς παίζει το τρελλό κι άναπάντεχο παιγνίδι της. Γι αυτό και ή Δανάη, ό Βεργίλιος κι ό Καλλέργης του «Οί δυδ' κ' ή νύχτα», —ένώ μπαίνουν, θαρρείς, κυριαρχικά στη ζωή κι ό,τι θελήσουν μπροσύν να τό πιτύχουν, να τό έκβιάσουν ακόμα από αυτή, και μόνο «οι καθώς πρέπει» τρόποι τους κάνουν τάχα ύποχωρητικούς μπροστά στην κερά ζωή, —γι αυτό σιογοφθειρονται σιωπηλά ή ξεποσούν έντατικά, άδύναμοι όμως να έπιβληθούν και να συγκρατήσουν την άτεχτη ροή των πραγμάτων.

Όμως αυτό τό ψυχικό και πνευματικό κλίμα μέσα στο όποίο κινούνται, τί έναλλαγές χρωματικές δίνει στα πρόσωπα! Πώς, ένώ πολεμούν ν' αντιδράσουν στη φθορά κρατώντας μιάν έπιφανειακή ψυχραιμία, πώς άπλώνεται πάνω τους πότε φώς άπλετο κι άλλοτε σκοτεινιά άπελπισιάς, πότε μιá άνάλαφρη φωτοσκίαση κι άλλοτε ένα ζωηρό ή ξέχρωμο ίριδικό τόξο!

Κ' οι καταστάσεις αυτές παρουσιάζονται άριστοτεχνικά από τον κ. Παναγιωτόπουλο, με λεπτότητα και δύναμη, μ' ευγένεια και όριστικότητα. Η λυρική του διάθεση, πλούσια και καλόχημη, διαποτίζει περισσότερο τις έσωτερικές άνησυχίες των προσώπων του, της Δανάης ιδιαίτερα που έχει και φυσικό της τό λυρικό τόνο. Και ή προέχταση της λυρικής διάθεσης μέσα στη φύση και στην πνευματική ζωή γίνεται χωρίς βίαιες μεταπτώσεις, σá μιá συνέχεια οργανικά δεμένη με τους άνθρώπους. Ό πλούσιος λόγος, ή καλοδιαλεγμένη λέξη και ή μαστορικά τονεμένη φράση, τό καλοδεμένο και ποιητικό ύφος, έρχονται σάν έξωτερικά στολίδια μιás ήδη ύπάρχουσας στο περιεχόμενο και στο σχέδιο καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Δεν ξαίρω ποιá καταξίωση μέσα στη νεοελληνική μυθιοτοριογραφία θά πάρει τελικά τό έργο αυτό, όμως νομίζω πώς είναι μιá σημαντική *σπονδή*, που δεν μπορεί να περάσει άπαρατήρητη, μά θ' άφήσει τά ίχνη της στη λογοτεχνία μας.

*

Δ. Ψαδά: *Άντίσταση. Άθήνα 1942—1944. σ. 191.*

Χρύσανθου Γάϊου: *Η Άθήνα είναι κόλαση!... Άθήνα 1945. σ. 87.*

Νικηφόρου Βρεττάκου: *Τό Άγορίμ. 1941—1943. Άθήνα 1945. σ. 86.*

Τό αύθο βιβλίο των χρόνων της Κατοχής, που θά σκεπάσει όριστικά με την τέχνη και τό περιεχόμενο του τη φοβερή αυτή περίοδο, θά περάσει καιρός πολύς ακόμα για να γραφτεί—τόσο για την Ελλάδα όσο και για τις άλλες χώρες που είχαν τη θλιβερή αυτή μοίρα. Στο μεταξύ όμως γράφεται τό ρεπορτάζ: ζωντανό, σπαρταριστό, με ζεστά άκόμη τά γεγονότα με τις βιαστικές αλλά έντονες προσωπικές παρατηρήσεις και με τά άτομικά βιώματα, που σιγά σιγά θά συνδέσουν την ολοκληρωμένη εικόνα. Όχι όμως τό κοινό ρεπορτάζ των έφημερίδων που κνηγάει τό άνεδαφικά επίκαιρο, αλλά ή ζουμερή καταγραφή γεγονότων και καταστάσεων που πέσανε στην προσωπική άντίληψη του συγγραφέα, και που τά βλέπει με τό δικό του φακό και με τη δική του πείρα. Όταν μάλιστα προσπαθεί—και πολλές φορές τό κατορθώνει—να σταθεί άντικειμενικός παρατηρητής του μερικού, έστω που βλέπει και διηγείται, ή προσφορά του παίρνει μεγαλύτερη αξία. Παίρνει τη σημασία του ιστορικού ντοκουμέντου, που θά χρησιμοποιηθεί διπλά, τόσο στην καθαρά ιστορική έπιστήμη για την άκριβολογημένη και πιστοποιημένη έξιστόρηση της έποχής, όσο και στη λογοτεχνική παραγωγή για τό ζωντάνεμα και τη βεβαιωμένη άνάπλαση της έποχής μέσ από τη δημιουργική διάθεση και τις καλλιτεχνικές ίκανότητες του λογοτέχνη.

Στὴν Ἑλλάδα πολλὰ εἶναι τὰ βιβλία πού τελευταῖ ἐκδοθήκανε—νέα ἐκδίδονται συνεχῶς—γιά τὰ μαῦρα χρόνια τῆς κατοχῆς στὴν Ἑλλάδα. Γιὰ μερικά μιλῶσαμε κιόλας σὲ προηγούμενες ἐκδόσεις τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων». Μιλοῦμε παρακάτω γιὰ τρία: ἄλλα: γιὰ τὴν «Ἀντίσταση» τοῦ κ. Δ. Ψαθά, τὸ «Ἡ Ἀθήνα εἶναι κόλαση!...» τοῦ κ. Χρ. Γάιου καὶ τὸ «Ἀγρίμι» τοῦ κ. Ν. Βρεττάκου.

Ἄπὸ τὸν κ. Δ. Ψαθά, τὸν ἀμίμητο συγγραφέα τοῦ «Ἡ Θέμις ἔχει κέφια», «Ἡ Θέμις ἔχει νεῦρα» καὶ ἄλλων εὐθυμων στιγμιότυπων τῆς ζωῆς, ἦταν φυσικὸ νὰ περιμένει κανένας μιὰ ξώπεστο μονάχα παρατήρηση τῆς φοβερῆς ζωῆς τῆς Ἀθήνας στὰ 1942—1944, καὶ ἰδιαιτέρα τὴν κομικὴ τῆς—ἂν εἶχε!—πλευρὰ. Κι ὅμως, ἐνῶ ἀνοίγεις τὸ βιβλίο του μ' αὐτὴ τὴ διάθεση, κι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας σάμπως νὰ φαίνεται πὼς πάει νὰ γελάσει, καὶ νὰ γελοιοποιήσει πρόσωπα καὶ πράγματα, σιγὰ σιγὰ, ἢ, καλύτερα, πολὺ γρήγορα ξεχνᾷς πὼς σοῦ μιλά ἕνας χιουμορίστας, καὶ βρῖσκεσαι μπροστὰ σὲ μιὰν ἀληθινὰ τραγικὴ ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, σοβαρὰ, ἔντονα καὶ πιστὰ καταγεγραμμένη. Καὶ τὸ θέμα, τὸ ὕλικό, κι ὁ συγγραφέας ὁ ἴδιος δὲ σοῦ ἐπιτρέπουνε πιά οὔτε νὰ μισανοίξεις τὰ χεῖλιά σου σὲ μειδιάμα. Σφίγγεις τὰ δόντια κι ἀνατριχιάζεις ἀπ' ἀγωνία κι ὀδύνη, γιατί παρελαύνει μπροστὰ σου ἡ τραγωδία τῆς μαρτυρικῆς Ἀθήνας καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πού ὑποφέρει κ' ἐλπίζει, αἰμορροεῖ κι ἀντιστέκεται, πεινᾷ κ' ἐπαναστατεῖ, χτυπιέται ποικιλότροπα καὶ βάρβαρα μὰ δὲ λυγίζει, δὲν παραδίνεται. Εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ σκίτσος Ἰσοφειρά, μὲ λιτὲς ἀλλὰ ἔντονος γραμμές, μὲ πληθωρικὴ τὴν ἀγωνιζόμενη ζωὴ, χωρὶς πολλὰ σχόλια, χωρὶς μεταφυσικὲς μεταρσιώσεις. Εἶναι τόσο μεγάλα τὰ πράγματα, πού δὲ χρειάζεται νὰ καταφύγει κανένας σὲ τεχνάσματα τοῦ λόγου γιὰ νὰ τὰ ἐξάγει καὶ νὰ τὰ πλαισιώσει. Κι ὁ συγγραφέας μιλάει ὅσο εἶναι δυνατὸ ἀντικειμενικά, κι ἀσφαλῶς παραστατικά καὶ ζωντανά, κ' εἶσι ἀποδίνει πειστικά τὴν κατάστασι.

Ἄντιθετα, τοῦ κ. Χρ. Γάιου «Ἡ Ἀθήνα εἶναι κόλαση!...» μὲ τὸν ὑπό-

τιτλο «Ἡ τραγωδία ἐνὸς μικροῦ καὶ γενναίου λαοῦ Ἡ πείνα τοῦ χειμῶνα 1941—1942», εἶναι λόγια, λόγια πολλὰ, μὲ τὴν προσωπικὴ διάθεση τοῦ συγγραφέα σπαρμένῃ ἔσωτα σὲ σκέψεις καὶ σχόλια κ' αἰσθηματισμούς, καὶ μὲ λογοτεχνικὴ περιτέχνησι πρόχειρη, εἶσι πού καὶ τὰ ἴδια τὰ τραγικὰ γεγονότα ν' ἀδυνατίζουν. Ὑπάρχει πολλὴ ἐπίδειξι ὀργῆς καὶ συμπόνιας, ἰδεῶν καὶ γενικότητων, καὶ λίγη, πολὺ λίγη δράσι, λίγα γεγονότα. Εἶναι, βέβαια, φοβερὰ καὶ τὰ λίγα, εἶσι, γεγονότα πού παρυσιάζονται, ὅμως θὰ γίνονταν παραστατικώτερα καὶ πῶ δραστικὰ, ἂν δὲ συνοδεύονταν ἀπὸ τίς προσωπικὲς γνώμες καὶ κρίσεις τοῦ συγγραφέα, ἀπὸ τίς ρητορικὲς ἐρωτήσεις κ' ἐπικλήσεις του, κι ἂν τὸ λογοτεχνικὸ δούλεμα, πού προσπάθησε νὰ τοὺς κάνει, ἦτανε πραγματικὸ κι ὄχι μόνον κούφια στολίδια.—Ἡ γλώσσα καὶ τὸ τύπωμα εἶναι πολὺ ἀπρόσεχτα.

Εἶναι καὶ τοῦ κ. Ν. Βρεττάκου «Τὸ Ἀγρίμι» ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ Ἀντίσταση, ἀλλὰ καθαρὰ προσωπικὸ, καθαρὰ ἀτομικὸ. Εἶναι αὐτοβιογραφία τοῦ λεπτοῦ ἀλλὰ τολμηροῦ αὐτοῦ ποιητῆ, πού τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς ἀγωνίστηκε τίμα κι αὐτὸς μαζί μ' ὅλο τὸ λαὸ γιὰ τὴν ἀποτίναξι τοῦ ξυγοῦ τῆς σκλαβιάς. Ἀλλὰ τὸ προσωπικὸ δράμα πλαταινεῖ, γίνεται πανανθρώπινο, ἀγγίζει τίς ἀγωνίες πού βασάνισαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους—ἰδιαιτέρα τοὺς διανοούμενους—στὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια, τίς ἀγωνίες πού γενιούνταν προπάντων ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς στάσις του ἀπέναντι στὰ ἰδανικά πού αἰῶνες τώρα θέρμαινε, καλλιεργοῦσε καὶ πίστευε, καὶ πού τὰ βλέπει νὰ γκρεμίζονται. Γιατὶ, ἀλήθεια, ὅσο κι ἂν εἶναι σκληροὶ καὶ φοβεροὶ οἱ πόνοι τοῦ κορμοῦ, ὅμως τῆς ψυχῆς οἱ πόνοι εἶναι φοβερώτεροι καὶ σκληρότεροι, καὶ ξεθεμελιώνουν ἀπὸ τὴ ρίζα τὴν ἄνθρωπινη ζωὴ. Ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴ στοιχειάζη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἔκ πληξι πού προσξενεῖ τὸ καταπάτημα κάθε ἠθικοῦ νόμου, ἢ ὀδύνη γιὰ τίς δυναμικώτερες τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ μπροστὰ στὴ συνολικὴ καταστροφή ὕλικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών, εἶναι δράματα πολὺ τραγικώτερα ἀπὸ τοὺς σωματικὸς πόνους.

Αυτό το δράμα το προσωπικό, πού είναι όμως και καθολικό, ζωγραφίζει ο κ Βορετάκος στο «Αγρίμι» του Μέσα στη ζούγκλα πού κατάντησε ή ζωή από τόν πόλεμο, γίνηκε κι αυτός ένα «αγρίμι», αλλά «λογικό» αγρίμι, γιατί έχτος πού ενεργεί ένστιχτικά, ξακολουθεί νάχει πάντα τό δαίμονα—και άγγελο!—του πνεύματος, πού τόν καταστρέφει και τότε σώζει τήν πάσα ώρα. Τά γεγονότα πέφτουν σέ δεύτερη μοίρα, κ' εκείνο πού τόν ένδιαφέρει πρό πάντων είναι ή θερμή και στεγνή αὐτο-ανάλυση: κρατάει τό νιστέρι μ' άτρεμο χέρι και τό βυθίζει άνελέητα στήν ψυχή του, πού άνεμοδέρνεται από τό μαυρο σίφουνα τής πολεμικής και γερμανικής βαρβαρότητας. Τήν κοματιάζει και τήν ανασυνθέτει, και πολεμεί νά τή στηρίξει κάπου, γιά νά μή τή χάσει άνεπανόρθωτα. Και ξαναγυρίζει στά προαιώνια κι άγέραστα ιδανικά τής Άγάπης, τής Άδερφοσύνης, τής Λευτεριάς—τής Άνθρωπιάς μ' ένα λόγο, πού όσο κι αν διώχτηκε κυνηγημένη από άδυσώπητους βαρβαρους, κάποτε, άργά ή γρήγορα, θά ξαναγυρίσει δυναμική, ή καλύτερα, θά τήν ξαναστήσουνε στέρια στο βάθος της οί δυναστευόμενοι άνθρωποι έναμένοι, άγαπημένοι και πανίσχυροι.

Τό «Αγρίμι» είναι μιá στιγμιότυπη φωνή πόνου, θερμή όμως κι άνθροπινή, πού αναταράζει τή συνείδηση αλλά και τήν ειρηνεύει δείχνοντάς της τόν καθοδηγητικό δρόμο τής λύτρωσης.

*

Θράσου Καστανάκη: *Η προδομένη Γαλλία. Άληθινές ιστορίες από τή γαλλική καταστροφή του 1940.* Αθήνα 1945.

Ο τίτλος εκφράζει σωστά και τό περιεχόμενο του βιβλίου και τήν πρόθεση του συγγραφέα. Σε μιá σειρά εικόνες παραστατικής ζωής μās δίνει ο κ. Θο. Καστανάκης τό δράμα τής Γαλλίας του καλοκαιριού του 1940, κι ως είναι όλες παρμένες από ένα χωριό τής νοτιοδυτικής Γαλλίας, τό Μονεσιγιέ, όπου κατέφυγε πρόσφυγας κι ο συγγραφέας στις μαυρες εκείνες μέρες. Ίσως μάλιστα, επειδή οί ιστορίες του άναφέρονται σ' άπλοίκους ανθρώπους, κερδίζουν σ' ειλικρίνεια και ζωντάνια. Μέσα στο ειδυλλιακό περιβάλλο του χωριού και

μέσα στους άπλοίκους και γνήσιους ανθρώπους του, παίρνει ακόμα τραγικότερη μορφή τό δράμα τής Γαλλίας, γιατί γίνεται δικό τους δράμα. Ήρθε μιá άνόστασιση στή ζωή τους ολότελα ξαφνική, άνασιάτωση ήθική προσώπων, γιατί ποτέ δέν πίστευαν πώς θάπεφτε τόσο άδοξα ή πατρίδα τους. Και καταγίνονται νά βρουν τις αιτίες και νά καταλογίσουν τις ευθύνες. Και τό κάνουν μ' άνάσαστο κριτήριο: βρίσκουν πώς ή Γαλλία προδόθηκε αίσχολά από τους μεγαλοσιάνους, από τους Γάλλους έχθρους του γαλλικού λαού, πού κρατούσαν παντού τά πόσια.

Υστερα όμως από τό πρώτο χτύπημα συνέρχονται, κι αρχίζουνε τή δράση γιά νά λευτερωθεί ή πατρίδα τους, ή καλύτερα τήν αντίδραση στους συνεργάτες των Γερμανών, τήν εμπροχτη αντίδραση στή σκλαβιά. Η εθνική τους υπερηφάνεια πού πληρώθηκε τόσο καιρία από τή συνθηκολόγηση, τους φλογίζει πάλι τήν καρδιά και κατεβύνει τή δράση τους γιά τό δύσκολο μά ώραίο δρόμο τής τιμής.

Ο κ. Καστανάκης ζωντανεύει περίφημα τους άπλοίκους αυτούς ανθρώπους με τή μεγάλη καρδιά και τήν πατριωτική κι άνθρώπινη δράση τους: αναλύει τόν ψυχικό τους κόσμο και παρουσιάζει τό ήθικό και εθνικό τους δράμα πότε με άδρες μω σίγυρες γραμμές κι άλλοτε με τό επίμοιο κι άοισιοτεχνικό δούλεμα των λεπτομερειών. Η αναδρομή στο παρελθόν, πού γίνεται με στοχασμό και τέχνη, τονίζει χαρακτηριστικώτερα τήν αντίθεση προς τό άθλιο παρόν.

*

Μόνας Μητροπούλου: *Τό σπίτι με τόν κορναλά (διηγήματα).* Αθήνα 1944, σ. 142.

Τά διηγήματα τής δ. Μόνας Μητροπούλου αποτελούνε δείγματα ζωής ίδιότυπων ανθρώπων, πού μιá σκληρή μοίρα τους κατατρέχει, μιá μιá μοίρα πού πολλές φορές αυτοί οί ίδιοι τήν πλάσανε και τήν επιβάλανε στον έαυτό τους. Βασανισμένοι οί άνθρωποι τής από τή φτώχεια ή από τις κοινωνικές συνθήκες, από άρώστιες ή από άποτυχίες στή ζωή, ξεδιπλώνουν τό προσωπικό τους μαρτύριο κάποτε σέ μιá σειρά πράξεις άελεπτιομένης προσπάθειας γιά νά συγκρατηθούν κι άλλοτε σ' ένα υπέρτατο άγώνα μάταιης

λότρωσης. Ἀμέριστη τὸς δίνουμε τὴ συμπάθεια μας καὶ πονοῦμε μαζί τους, γιατί εἶναι ἀληθινοὶ ἄνθρωποι, καὶ μέσα στὴν ἰδιότητα τους ἀκόμη, δμως αὐτοὶ σπάνια βαρυκομᾶνε γιὰ τὴν τραγική τους μοίρα. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸς πιέζει καμιὰ ἀπαισιοδοξία, κι δταν ἀκόμα βλέπουμε νὰ χάσκει, μπροστά τους ὁ γκρεμός. Πολλές φορές μάλιστα οἱ βασανισμένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι κατορθώνουν νὰ σκορπίζουν γύρω τους χαρὰ καὶ καλοσύνη—ἀγαθὰ πηρὸν ὁ κόσμος τὸς τ' ἀρνήθηκε.

Ἡ δ. Μητροπούλου διαγράφει μὲ ζωηρὲς κ' ἔντονες γραμμὲς τὸ κάθε πρόσωπο στὶς πιδὲ χαρακτηριστικὲς ἐκδηλώσεις του μέσα στο περιβάλλον πού του ταιριάζει, καὶ διεισδύει βαθιὰ μέσα στὴν ψυχὴ του, γιὰ νὰ τὴν ἀποκαλύψει μὲ τὶς λάμπψεις καὶ τὰ σκοτάδια της. Γράφει ἀπλά, χωρὶς ἐκζήτηση, κι ὁ λόγος της κυλάει μαλακὰ σάν ἤρεμη στοργικὴ φωνὴ ἀγαπητοῦ μας ἀνθρώπου. Κάθε διήγημα εἶναι καλοσχεδιασμένο καὶ δουλεμένο ἀρτια. Τὸ ὕφος εἶναι ἀπλό ἀλλὰ μὲ ποιητικὴ διάθεση, κ' ἑναρμονίζεται πολὺ μὲ τὸν πηγαῖο ἀνθρωπισμὸ πού ξεχυνεται μέσ' ἀπὸ τὸς τύπους πού περιγράφονται.

*

Ἀντώνη Βουσβούνη: Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος. Θέμα γιὰ μυθιστόρημα. Ἀθήνα 1944, σ. 134.

Εἶναι τὸ τρίτο ἔργο τοῦ κ. Α. Βουσβούνη ὕστερ' ἀπὸ τὰ δύο μυθιστορηματὰ του «Γαλάζες ὄρες» (1939) καὶ «Προμήνημα» (1943). Δὲν εἶδα ἀκόμα τὰ δύο του προηγούμενα, δμως ἀπὸ τὸν «Ἅγιο Ἀντώνιο» φαίνεται πὼς ὁ νέος συγγραφέας τραβάει σὲ καινούργιους δρόμους, καινούργιους καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὸ περιεχόμενο. Σπάζει τὸν καθιερωμένο τρόπο συνάρτησης τῶν φράσεων καὶ ζητᾷ νέους τρόπους ἐκφραστικούς, πού δὲ διαφέρουν καὶ πολὺ ἀπὸ τὴ σορευλιστικὴ ἐκδήλωσιν στὴν ποίηση. Τραβάει ὡς τὸ ἀκρότατο σημεῖο τὴν κατὰ παράταξη σύνταξη καὶ τὸ χαλαρῶμένο λόγο, καὶ προσπαθεῖ ἐθελήμενα νὰ φανεῖ ἀπλοϊκὸς καὶ παράδοξος μαζί, ἀφελὴς κ' ἐκκεντρικός, σ' ὄλα.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού ἰδιαίτερα φαντάζει σάν ἀλλόκοτο εἶναι ὁ τρόπος πού

παραθέτει τὰ γεγονότα, κι αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα: ἐκρηχτικά, ἐντοίχια, ἀπροσδόκητα, λεπτεπίλεπτα ἢ χοντροκοπημένα, τρυφερότητες ἢ χυδαιότητες, ποιητικὰ ἢ πεζώτατες κοινοτοπίες. Ἐνα συμπίλημα σὰ δειγματολόγιο ζωῆς ἀληθινῆς καὶ ψευδτικῆς, ἕνα ἀνακάτωμα πού σου κινεῖ τὴν περιέργεια χωρὶς εἰδικὴ αἰσθητικὴ ἢ ψυχικὴ ἀξιοποίηση. Τὸ ἕνα πρόσωπο συμπλέκεται μὲ τὸ ἄλλο, παραπειέται γιὰ νὰ ξαναφανεῖ ἐκεῖ πού δὲν τὸ περιμένεις, καὶ μόλις διακρίνεται ὁ κεντρικός τύπος τοῦ ἥρωα, πού δὲν ξαίρεις πὼς νὰ τόνε χαρακτηρίσεις: ἀνισόρροπο ἢ κανονικὸ ἄνθρωπο, δυναμικὸ ἢ «ἐπιδειξια».

Κι ἀναρωτιέσαι: Εἶναι καλόπιστος μαζί σου ὁ συγγραφέας καὶ τεχνητὸς πραγματικός ἢ «ἐπιδειξιας»;... Διστάζω ν' ἀπαντήσω, γιατί ἀκόμα ὁ ταπεινός μου νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει τὶς ἐπιδιώξεις τῆς νέας αὐτῆς τεχνοτροπίας καὶ νὰ συλλάβει τὸ νόημα τῆς «ὕψλης» αὐτῆς «τέχνης». Ὁμολογῶ πὼς εἶμαι καθυστερημένος, τρομερὰ καθυστερημένος, καὶ δὲν μπορῶ νὰ παρακολουθῶ τὸ τεράστιο πῆδημα—saltum mortale ἴσως;—τῆς πρωτοποριακῆς αὐτῆς τέχνης. Παραθέτω γιὰ δεῖγμα τὸ παρακάτω «ποίημα», πού βρίσκεται στὸ πεζογράφημα τοῦτο:

«Ἡ φλέβα τῆς ἀνθίξε
Σάν γούρμασσα τάρβου
Σάν ἀσπρὴ ραγιωμένη λαγίνα
Σάν σάλιαγκας πού λιάζεται ἐμπιόντας τὰ
[μαλιὰ του
ἄνεμος
Σάν πράσινη κάμπια
Σάν σὺλογι ἀλοιθώρης κόρης
Σάν τὴ μαβιά ποικυμῖα τῆς Γενοβέφας
Ἐργο τοῦ Θεοφίλου Χατζη-
Μιχαήλ
Περικλεοῦς ζωγράφου ἐκ Λέσβου».

Τὸ πεζὸ κείμενο τοῦ βιβλίου δὲ διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὸ «ποίημα» αὐτό. Ἄραγε νὰ πρέπει νὰ λυποῦμαι πού εἶμαι τόσο καθυστερημένος καὶ δὲν μπορῶ νὰ νιώσω αὐτὴ τὴν «ὕψηλὴ τέχνη»;...

*

Μεν. Δουντέμη: Περιμένοντας τὸ οὐράνιο τόξο (διηγήματα). Ἀθήνα 1940, σ. 118.

Λυποῦμαι πολὺ πού, ἐνῶ τὸ ἐξαιρετο αὐτὸ ἔργο ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ 1940

μόλις τώρα μου δόθηκε ευκαιρία να το δω και να το χαρώ. Λυπούμαι γιατί στερήθηκα μιά τέτοια αίσθητική και ψυχική απόλαυση για πέντε χρόνια. Γιατί τα διηγήματα του κ. Μ. Λουντέμη, που περιέχονται στο μικρό αυτό τόμο με τον ωραίο τίτλο «Περιμένοντας το ούράνιο τόξο», νομίζω πως είναι από τα πιό ποιητικά κι από τα πιό ανθρώπινα διηγήματα που γράφτηκαν στη γλώσσα μας.

Είναι παρμένα από την πολυβασανισμένη ζωή του συγγραφέα, και γι αυτό έχουνε δλη τήν αυθόρμητη ειλικρία της έξομολόγησης, κ' είναι πλημμυρισμένα από γαλάζια ευτυχημένα όνειρα που ανατρέπονται όμως από τό άγγιγμα της σκληρής, της άνιλης πραγματικότητας. Με τήν άγνή καρδιά παιδιού άντικρύζει τή ζωή και ρίχνεται στον άγωνα για τήν κατάκτησή της, και γι άντιστόλι στις δυσκολίες που συναντά δέν έχει άλλο από τήν καλή καρδιά του, από τά ώραία κ' ευγενικά αίσθήματα κι από τις όμορφίες της φύσης. Πολλές φορές οι ήρωες του—ό ίδιος δηλαδή—υποβάλλονται σ' άδικους έξευτελισμούς, για να μη πούν ένα κακό λόγο, για να μη χάσουν τήν ποιητική, τήν καλόκαρδη διάθεση τους, για να μη λερώσουν τή ζωή τους πικραίνοντας άλλον. Είναι άλλωστε τόσο άδύναμοι για να κάνουν τό κακό.

Κ' έπειτα είναι ό τρόπος που γράφει ό κ. Λουντέμης τόσο λεπτός αλλά και τόσο άπλός, τόσο ποιητικό τό ύφος του αλλά και τόσο καλοστερωμένο. Τ' άψυχα ζωντανεύουν μέσα στο λόγο του και συμπαραστέκουνε στη ζωή των ανθρώπων, φιλικά ή έχθρικά, ανάλογα με τήν ψυχική τους κατάσταση. Τά γεγονότα γίνονται πρόσωπα, όπως και τ' άντικείμενα, και βαθίζουνε δίπλα στον άνθρωπο, και γίνονται μοίρα του. Κι όλα παρουσιάζονται με φυσικότητα, χωρίς έκζήτηση, αλλά κι όλοτελα πρωτότυπα, με κάποια έκπληκτικά εύρήματα στην παρατήρηση των πραγμάτων και της ζωής, που τά δεχόμαστε όμως γιατί σαν να τ' ανακαλύπτουμε και μεις τώρα.

Γι αυτό ή αφήγησή του γίνεται θελχτική, όχι μονάχα για τις συμπαιθικές ανθρώπινες Ιστορίες που πα-

ρουσιάζει, αλλά και για τό ποιητικό και λεπτό ύφος του, για τήν καλαισθητή και άπλη φράση του, για τους λεπτούς και πρωτότυπους συνδυασμούς του πραγματικού και υπεραισθητού, για τό φυσικό ζωντανεμα πραγμάτων και προσώπων σε μίαν άρμονική συζυγία.

Ό κ. Μ. Λουντέμης με τό «Περιμένοντας το ούράνιο τόξο» (έξέδωκε κι άλλα βιβλία πριν και ύστερ' απ' αυτό) άξια κατάκτησε στο νεοελληνικό διήγημα μίαν από τις πρώτες θέσεις.

*

Σωτήρη Σκίπη: *Διονύσιος Σολωμός.* Αθήνα 1943, σ. 45.

Σολωμού: *Η γυναίκα της Ζάκυνθος.* Έκδοση Δίνου Πολίτη, Αθήνα 1944, σ. 117.

Robert Levesque: Solomos. Introduction, Prose et Poèmes. Athènes 1945, pp. 101.

Στις πνευματικές άναζητήσεις, που τόσο έπίμονα κάνει τώρα ή Έλλάδα παρ' όλες τις πολιτικές και οικονομικές πληγές της, είναι πολύ φυσική ή στροφή προς τους μεγάλους πνευματικούς άρχηγούς, που με τό έργο τους θεμέλιωσαν και πύργωσαν τή νεοελληνική πνευματική ζωή. Η τάση αυτή, να γνωρίσουμε σωστά και πλέρια τήν άξια πνευματική κληρονομία μας, νομίζω πως είναι από τις πιό έλπιδοφόρες ένδειξεις πως ή νεοελληνική πνευματική ζωή, στηριγμένη γερά στην άξια δική της παράδοση, θα δώσει πιά καρπούς έλληνικότερους. Ό Σολωμός μέσα στους πνευματικούς άρχηγούς μας κατέχει τήν πρώτη θέση. Γι αυτό και κατά τήν κατοχή και τώρα το έργο του Σολωμού άποτέλεσε κι άποτελεί πηγή πνευματικής χαράς και έθνικής υπερφάνειας, αλλά και θέμα μελέτης και κριτικής έρευνας. Έχω σήμερα υπόψη μου τρεις έργασίες γύρω από τό Σολωμό, τή διάλεξη «Διονύσιος Σολωμός του ποιητή κ. Σ. Σκίπη, τήν έπανεκδόση του πεζού έργου του «Η Γυναίκα της Ζάκυνθος» φροντισμένη από τον κ. Λ. Πολίτη, και τό «Solomos» του κ. R. Levesque, εισαγωγή και με-

τάφραση στο γαλλικά από το πεζό και ποιητικό έργο του ποιητή μας.

Ο «Διονύσιος Σολωμός» είναι μια διάλεξη που έκανε ο ποιητής Σκίπης τὸ Μάη τοῦ 1943. Μέσα στὰ στενά θρία μιὰς ὀμιλίας δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ ἐξεταστῆι ἐξαντλητικά τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ κι οὔτε δὰ εἶχε τέτοια πρόθεση ὁ Σκίπης. Θέλησε μονάχα νὰ δώσει σὲ ἀδρές γραμμὲς μιὰ γενική ἰδέα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ. Καὶ τὸ κάνει μὲ θαυμασμό κι ἀγάπη στὸ μεγάλο δημιούργη, μὲ κατανόηση κ' ἐνθουσιασμό. Μπορεῖ νὰ μὴ ἐξετόζει κριτικά τὸ καλύτερο μέρος τοῦ σολωμικοῦ ἔργου, ὅμως οἱ παρατηρήσεις πού διατυπώνει γιὰ τὸ πρῶτο του ξεκίνημα καὶ γιὰ τὰ πρῶτα λυρικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἀξιοπρόσεχτες καὶ σωστές. Νὰ μὴ ξεχνοῦμε ἄλλωστε πὼς ἡ ὀμιλία ἐγινε μέσα στὴν Ἰταλογερμανική κατοχή, καὶ βέβαια θὰ ἦταν πολὺ παρακινδυνευμένο νὰ ἀσχοληθῆι κανένας ἐιδικότερα μὲ τὴν ἀνάλυση τοῦ πατριωτικοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ—ἀγκαλιὰ κι αὐτὸ τὸ ἐξετάζει, πολὺ γενικά, στὴν ὀμιλία του ὁ κ. Σκίπης καὶ τονίζει, τὴν πρωταρχική, τὴν κύρια σημασία του.

Γενικά ὁ «Διονύσιος Σολωμός» τοῦ κ. Σ. Σκίπης εἶναι μιὰ σύντομη καὶ περιεχτική ὑπόμνηση τῆς προσφορᾶς τοῦ μεγάλου μας Ποιητῆ, ἑνὰς σεμνοῦ φῶρος τιμῆς σ' αὐτόν.

Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος» εἶναι τὸ δεύτερο πεζὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ (πρῶτο εἶναι ὁ «Διάλογος») καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἐκδόθηκε μόλις τὸ 1927 ἀπὸ τὸν Κ. Καιροφύλα στὰ «Σολωμοῦ Ἀνέκδοτα Ἔργα». Ὅτι ἡ ἐκδοσις αὐτῆ τοῦ Καιροφύλα εἶχε πολλὰ λάθη, κριτικά κ' ἐρμηνευτικά, τὸ γράψανε καὶ τὸ ἀποδείξανε πολλοί, κανένας ὅμως δὲν ἐπέχειρησε ἀκόμα σοβαρῆ κι ὀριστικῆ ἀποκατάστασης τῶν σολωμικῶν αὐτῶν ἔργων. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, πού ἐχτός ἀπὸ τὴν Ἑλληνική Βιβλιοθήκη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀνάλαβε νὰ ἐκδώσει καὶ νεοέλληνες συγγραφεῖς—ἀνάθεσε μάλιστα τὴν ἐκδοσις τοῦ Σολωμοῦ στὸν κ. Ν. Τωμαδάκη ἀπὸ 10—11 χρόνια

—σιωπᾶ, ἴσως γιὰ τὸ ἔκδοτικὸ συνθήκες εἶναι τόσο δύσκολες.

Γι αὐτὸ ἡ νέα ἐκδοσις τῆς «Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος», φροντισμένη ἀπὸ τὸν κ. Λίνο Πολίτη, ἐρχεται σὰν ἐχάριστη καὶ ἀξιοπρόσεχτη προσφορὰ, πού γιομίζει, ἔστω προσωρινά, ἕνα κενὸ στὸ σολωμικὸ ἔργο. Στὴν «εἰσαγωγή» ὁ ἐκδότης ἐξετάζει ὅλα τὰ προβλήματα, πού ὡς τώρα γεννήθηκαν σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο αὐτό, τόσο γιὰ τὴ μορφή ὅσο καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ, τὸ περιεχόμενο καὶ τὰ πρόσωπά του, καὶ θαρρῶ πὼς τὰ λύει ἀρκετὰ ἱκανοποιητικά. Ἀκολουθοῦν τὰ δέκα κεφάλαια τοῦ σολωμικοῦ κειμένου καὶ τὰ Σημειώματα, μὲ ὑποδειγματικὴ κριτικὴ μέθοδο. Σ' Ἐπίμετρο δημοσιεύονται τὸ Ἰταλικὸ κείμενο τῶν Σημειωμάτων, ἄλλες Ἰταλικὲς φράσεις στὸ κείμενο καὶ ἀδημοσίευτες παραλλαγὲς ἀπὸ τὸ Α' Σχεδιασμά τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων. Διαφωτιστικὲς σημειώσεις τοῦ ἐκδοτῆ στὰ ἐδῶ δημοσιευμένα σολωμικὰ κείμενα καὶ σημειώματα, κ' ἕνα Λεξιλόγιο συμπληρώνουν τὸ ἔργο.

Μειονέτημα τῆς ἐκδοσις αὐτῆς—τ' ὁμολογεῖ ἄλλωστε κι ὁ κ. Λ. Πολίτης—εἶναι πὼς στηρίχθηκε μονάχα στὸ ἀντίγραφο τοῦ Πολυλά πού βρίσκεται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ δὲ χρησιμοποίηθηκε τὸ αὐτόγραφο τοῦ Σολωμοῦ, πού εἶναι στὴν Τεκτονικὴ Στοὰ Ζακύνθου. Τὸ βιβλίον αὐτὸ τυπώθηκε τὸν Ἰούνη τοῦ 1944 καὶ βέβαια τότε μὲ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ δὲν ἦταν εὐκόλα τὰ ταξίδια. Γι αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ δεῖ ὁ κ. Πολίτης τὸ αὐτόγραφο τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζάκυνθο. Εἶναι ὅμως τόσο εὐσυνείδητη καὶ πιστὴ ἡ ἀντιγραφή τοῦ Πολυλά, ὥστε δὲν θὰ εἶχε ἴσως πολλὰ νὰ μᾶς διαφωτίσει τὸ αὐτόγραφο σολωμικὸ κείμενο. Ὡστόσο θὰ πρέπει τώρα πού μορεῖ, νὰ ἐξελεγχθεῖ ὁ κ. Πολίτης τὴν ἐκδοσὴ του παραλληλίζοντας τὴν προσεχτικὰ μὲ τὸ αὐτόγραφο τοῦ Σολωμοῦ.

Ἀλλὰ ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὁ κ. Λ. Πολίτης μὲ κριτικὴν ὀξύτητα καὶ ἐρμηνευτικὴν ἀκρίβεια μᾶς παρουσίασε ἕνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα νεοελληνικὰ κείμενα. Γιὰ τὴν «Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος» εἶναι ἀπὸ τὰ σολωμικ

ἀριστουργήματα. Εἶται κρίμα πού ὁ μεγάλος Ποιητής ἐλάχιστα πεζὰ ἔγραψε. Ἄν ἔγραφε περισσότερα ἢ ἄν γίνονταν γνωστά πρωτίτερα καί τὰ λίγα πεζὰ πού ἔγραψε, ἀσφαλῶς ἡ πορεία τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας, καί στή μορφή καί στό περιεχόμενο, θά ἦταν πολύ διαφορετική. Β' ἐπόμε κ' ἔδω τό σοφὸ μάστορη τοῦ λόγου, πού γράφει καί ξαναγράφει μιὰ φράση καί ξεδιαλέγει προσεχτικά μιὰ λέξη μέσ' ἀπὸ ἄλλες συνώνυμες, ἀλλὰ βλέπουμε καί τὸ μεγάλο νοῦ καί τὴ θερμὴ καρδιά πού μεστώνει μέ πλούσιο καί πολυχυμὸ νόημα τὸ λόγο του καί τὸν πυρώνει μέ τις ζωντανές, τις ἀνθρώπινες καί ἐθνικές, χαρὲς καί λύπες του, ἀγάπες καί καταφρόνιες του. Γι αὐτὸ πολὺ σωστά γράφει ὁ Βάρναλης πὼς «μέ τὴ Ἰουναίκα τῆς Ζάκυνθος» ὁ Σολωμός δέν εἶναι πιά μονάχα ὁ πρῶτος μας μεγάλος λυρικός, παρὰ καί ὁ πρῶτος μας μεγάλος πεζογράφος καί ὁ πρῶτος μας μεγάλος σατιρικός».

Ἐν τῷ «Ο Solomos» τοῦ κ. R. Levesque εἶναι ἓνα γαλλικὸ βιβλίον πολὺ εὐπρόσωπο καί ἀξιόλογο, τὸ πρῶτο μίᾶς σειρᾶς γαλλικῶν μεταφράσεων νεοελληνικῶν ἔργων, πού ἐκδίδει τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν. Στὸ βιβλίον αὐτὸ προτάσσεται μιὰ μακρὰ «Εἰσαγωγή» γιὰ τὸ Σολωμό, πού εἶναι ἀπὸ τις καλύτερες ἐργασίες πού ἔχουν γίνει ὡς τώρα γιὰ τὴ ζωὴ καί τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν τοποθέτησιν του μέσα στὴν ἐποχὴ πού ἔζησε. Ἀκολουθεῖ μετάφρασις τῆς «Ἰουναίκα τῆς Ζάκυνθος», τοῦ «Κρητικοῦ», τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» καί τοῦ «Πόρφυρα», μέ ἐνδιαφέρουσες ἀναλυτικὰς ἐισαγωγὰς γιὰ τὸ κάθε ἔργο. Ἡ γαλλικὴ μετάφρασις εἶναι πιστὴ καί καλαισθητὴ, μ' εὐσυνειδησία καί κατανόησιν, μέ μουσικότητα καί λεπτότητα καμωμένη.

Γενικά τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ κ. Levesque εἶναι ἀπὸ τις καλύτερες σολωμικές ἐργασίες, ἀσφαλῶς ἡ καλύτερη στὰ γαλλικά, κ' ἐλπίζουμε νὰ γνωρίσει πλατιά στὴ Γαλλία τὸ μεγάλο μας Ποιητὴ. Κι ἀκόμα ἐλπίζουμε πὼς ὁ κ. Levesque θά μεταφέρει στὴ γαλ-

λικὴ γλῶσσα καί ἄλλα καλὰ νεοελληνικά ἔργα.

*

Τ. Μαλάνου : Παπαδιαμάντης. Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του μέ εἰσαγωγή. Ἀλεξάνδρεια 1944. σ. 92.

Τ. Μαλάνου : Κ. Βάρναλης. Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του μέ εἰσαγωγή. Ἀλεξάνδρεια 1944. σ. 92.

Ὁ κ. Τ. Μαλάνος, συνεχίζοντας τὸ βαθυστόχαστο κριτικὸ ἔργο του γιὰ πρόσωπα καί πράγματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀσχολεῖται στὰ δύο αὐτὰ μικρὰ βιβλία μέ δύο κορυφαίες μορφές τῆς λογοτεχνίας μας μέ τὸ διηγηματογράφον Παπαδιαμάντη καί τὸν ποιητὴ Κ. Βάρναλη. Καί τῶν δύο ἡ θέση καί ἡ ἐπίδρασις στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶναι βασική. ὀριστικά ὅμως δέν τοποθετήθηκε ἀκόμα τὸ ἔργο τους, ἴσως γιὰ τὴ σημασία του εἶναι πιδ πλατιά ἀπ' ὅ,τι φαίνεται μέ τὸ πρῶτο κοίταγμα. Γι αὐτὸ οἱ δύο αὐτὲς κριτικές, πού προέρχονται ἀπὸ ἓνα τόσο ἐγκυρὸ μελετητὴ τῆς λογοτεχνίας ὡπως ὁ κ. Μαλάνος, εἶναι καλοπρόσδεχτες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη ἀπὸ τὸ 1911, πού πέθανε, ὡς σήμερα, κ' ἰδιαίτερα στὰ δέκα τελευταία χρόνια, γράφτηκαν ἄπειρες μελέτες ἀπὸ σοφούς καί ἄσοφους, λίγες ὅμως εἰν' ἐκεῖνες πού ἀληθινὰ ἀξιίζουν, γιὰ τὴ διαφωτίζουσι καί τοποθετοῦν ὅπωσδήποτε τὸ ἔργο τοῦ Σκιαθίτη διηγηματογράφου. (Δέν μπόρεσα ἀκόμη νὰ δῶ τὸν «Παπαδιαμάντη» τοῦ κ. Γ. Βαλέτα, ἔνα μεγάλο βιβλίον γιὰ τὸ ὅποιο ἄκουσα πολλὰ καλά.) Ἡ σύντομη ὅμως εἰσαγωγή τοῦ κ. Τ. Μαλάνου, πού συνοδεύει τὴν ἐκλογή τῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶναι πολὺ βοηθητικὴ γιὰ νὰ νιώσουμε τὸ ποιητικὸ στοιχεῖον πού διαποτίζει τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου, καί πού ἴσως ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴ πηγὴ τοῦ ἰδιαίτερου θελήγματος του. Γιατί, ἀλήθεια, ὁ Παπαδιαμάντης, σάν ποιητὴς βλέπει τὴ ζωὴ πού περιγράφει, κ' ὅχι σάν ἄπλως φωτογράφος πάντα, ὅπως οἱ περισσότεροί πιστεύουν. Κι ὅταν κάνει περιγραφὰς τῆς φύσης κ' ὅταν ἠθιογραφεῖ ἀνθρώπους, (ὁ κ. Μαλάνος πολὺ ἐπιτυχεμένα

χαρακτηρίζει τις ζωγραφίες του «το-πειά ψυχής»), δίνει δλόκληρο τὸ εἶναι του σὰ δημιουργὸς πὸ «ποιεῖ». Ἡ παρατήρησή του προσώπων καὶ πραγμάτων δὲν εἶναι πάντα τὸ ἀκατέργαστο πρῶτο ὄλικό τῆς ζωῆς, μὰ πρὶν καταγραφεῖ, περνᾷ μεσ' ἀπὸ τὸ διωλιστήριο τῆς ποιητικῆς του ψυχῆς, γιὰ νὰ γίνη ποιητικὴ εἰκόνα μετὰ τις λεπτές προσωπικές του ἀποχρώσεις, μετὰ τὸ δικό του τόνο καὶ μετὰ τὸ χαριτωμένο ποιητικὸ ὄψος, πὸ μόνον ἐκεῖνος κατέχει. Ἡ διαπίστωση αὐτῆ, πὸ κάνει ὁ κ. Μαλάνας, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπὸ μιὰ νέα σκοπιά.

Γιὰ τὸν Κ. Βάρναλη ἐλάχιστα πράματα ἔχουν γραφεῖ ὡς τώρα, ἴσως γιὰτὶ ἀκόμα ζεῖ καὶ δρᾷ ἀγωνιστικὰ ἀνάμεσα μᾶς ὁ μεγάλος αὐτὸς ποιητῆς, ἴσως γιὰτὶ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχουν ἀντιλογίες γιὰ τὴν τέχνη του, ὑπάρχουν ὁμως ἀντιλογίες γιὰ τις πολιτικές καὶ κοινωνικές ἰδέες πὸν ἔκφραζει τὸ ἔργο του τῶν 25 τελευταίων ἐτῶν. Γιὰ αὐτὸ ἡ μελέτη τοῦ κ. Μαλάνου γιὰ τὸν ποιητὴ εἶναι—ἀπ' ὅτι τοὐλάχιστο ξαίρω—ἡ διεξοδικώτερη ἐργασία πὸν ἔχουμε ὡς τώρα γιὰ τὸ Βάρναλη, καὶ ἀσφαλῶς ἡ πὸ σημαντικὴ, καὶ πιστεύω πὸς θὰ μείνη ἡ βασικὴ κριτικὴ πηγὴ γιὰ τὴ μελέτη τοῦ βαρναλικοῦ ἔργου.

Τὸ Βάρναλη δὲν τὸν ἀπομονώνει ὁ κ. Μαλάνας γιὰ νὰ ἐξετάσει τὸ ἔργο του, μὰ τὸν τοποθετεῖ σωστά μέσα στὴν ἐξέλιξη τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, σὰ φυσικό ἀποτέλεσμα τόσο τοῦ περιβάλλοντος—κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ—ὅσο καὶ τῆς δικῆς του ἰδιοσυγκρασίας. Γιὰ αὐτὸ οἱ λίγες σελίδες πὸν προτάσσει γιὰ νὰ φτάσει στὸ Βάρναλη, ἀποτελοῦν τὴν ἀναγκαῖα εἰσαγωγὴ πὸν μᾶς κατατοπίζει, μετὰ πολὺ γενικὲς γραμμές, σὲ ποιοὺς δρόμους ὡς τότε τραβοῦσε ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, κ' εἶσι νὰ μπορέσουμε καλύτερα νὰ καταλάβουμε τὴν νέο προσέφερε ὁ Βαρναλῆς καὶ γιὰτὶ. Τὴν ἴδια συσχετικὴ ἐξέταση, πρὸ πάντων σ' ὅτι ἀφορᾷ τις κοινωνικές, πολιτικές καὶ πνευματικές συνθήκες, ἐφαρμόζει ὁ κ. Μαλάνας ὡς τὸ τέλος τῆς μελέτης του, κ' εἶσι μποροῦμε πραγματικὰ προσγειωμένοι νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐξέλιξη τῆς τέχνης τοῦ Βάρναλη ὡς σήμερα.

Ἐμὲ λογισμὸ καθαρό, μετὰ κριτικὴ ὀξύτητα, μετὰ πνευματικὴ ματιὰ πλατιά, μετὰ πραγματικὸ καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριον ἀναλύει ὁ κ. Μαλάνας τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ καὶ τὸ φωτίζει ἐντονα βρίσκοντας τὰ πολλὰ καλὰ του ἀλλὰ καὶ τὰ ὅποια ψεγάδια του. Ἀναφέρει τις ἐπιδράσεις πὸν δέχθηκε ἀλλὰ καὶ τις κατευθύνσεις πὸν ἔδωσε, δείχνει τὸ δύσκολο δρόμο τῆς τέχνης του (πὸν ἡ εὐσυνειδησία κ' ἡ καλλιτεχνικὴ του ἰδιοσυγκρασία τὸν ἔκαναν πὸ δύσκολο), παρουσιάζει τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ πλατιά ἀνθρώπινα ἐνδιὰ ἀφέροντά του, πὸν ἴσα ἴσα τὰ τελευταῖα αὐτὰ εἶναι πὸν μέστωσαν τὸ ἔργο τοῦ Βάρναλη μετὰ καινούργιο περιεχόμενο καὶ τὸ ἔκαναν πλατιά ἀνθρώπινο, χωρὶς ὁμως νὰ βγαίνει κ' ἀπὸ τὸ νόημα τῆς καθαρῆς Τέχνης.

Γενικὰ τὸ δοκίμιον τοῦ κ. Μαλάνου γιὰ τὸν Κ. Βάρναλη εἶναι ἀπὸ τις πὸ φωτισμένες καὶ ὀριστικές κριτικές ἐργασίες στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, γιὰ αὐτὸ καὶ πιστεύω, ὅπως εἶπα, πὸς θὰ μείνη ἡ βασικὴ κριτικὴ πηγὴ γιὰ τὴ μελέτη τοῦ βαρναλικοῦ ἔργου.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΒΙΒΛΙΑ

Γεωργίου Σακκά : Ἀλβανία. 80. Σελ. 124. Ἀθήνα 1945.

Συνηθὲς ἀπὸ τὸ ἔπος τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, πὸν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ πλήθος ἐκείνων πὸν καταπίσστηκαν μ' αὐτὸν ἀπὸ διάφορες ἀπόψεις, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ δημοφιλέστερα θέματα στὴ μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα. Μ' ὄλο πὸν ὁ τίτλος ὁποσχεταί—κ' ὁ ἀναγνώστης θάθελε—πολὺ περισσότερα καὶ μ' ὄλη τὴν προσπάθεια τοῦ συγγραφέως νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτὸ του, παρακολουθεῖ κανεὶς τὴ διήγηση μ' ἐνδιαφέρον καὶ θάβεγα καὶ μ' εὐχαρίστηση, ἂν ἡ φράση δὲν ἦταν τόσο συντομὴ καὶ κομματιαστὴ σὰ λαχάνιομα.

Νίκου Καραντώνη : Πόλεμος—Ἀλβανία 40-41. 80. Σελ. 132. Ἀθήνα (1945 ;).

Σημειώσεις πὸν ἀποτελοῦν τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς ὑπαξιωματικοῦ, ὅπως

σημειώνεται στο έξωφυλλο, και πού αποτελούν μια χρονολογική αναγραφή διοφόρων πολεμικών επεισοδίων που σχετίζονται άμεσα με την πολεμική ζωή και δράση του συγγραφέως. Άκριβώς τὸ ὅτι αἰσθάνεσαι πὼς ἔχεις μπροστά σου χρονολογική ἔκθεση (κί' ὄχι λογοτεχνική, ὅπως συμβαίνει μ' ἄλλα ἀνάλογα ἔργα), δίνει ἰδιαιτέρω ἐνδιαφέρο ὄχι βέβαια λογοτεχνικό, ὄχι ὅμως γι' αὐτὸ καὶ λιγώτερο ζωνρό. Ἀπὸ τέτοιες χρονολογικές πηγές θά ἦταν δυνατόν ἀργότερα νά συνθεθεῖ μιὰ ἐκτενής ἱστορία (τοῦ εἶδους πού καθιέρωσε ὁ Λούβιχ) τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔπους μ' ὅλες τίς τραγικές κί' ἠρωϊκές του σελίδες.

Ἀγγέλου Βλάχου: Τὸ Μνῆμα τῆς Γοηᾶς. 8ο, Σελ. 174, Ἀθήναι 1945.

Ἐνα ἀκόμη βιβλίον ἀπὸ τὸν Ἀλβανικὸν πόλεμον, ἴσως τὸ καλύτερον ἀπ' ὅσα εἶδαμε ὡς τώρα τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Εἶναι περιγραφὴς τῆς πολεμικῆς ζωῆς σ' ἓνα τομέα, σ' ἓνα μόνο σημεῖον στὶς προκεχωρημένες γραμμές τοῦ μετώπου, σὲ μιὰ κορυφῆ τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν (τὸ Μνῆμα τῆς Γρηᾶς, ὕψος πάνω ἀπὸ ἀπὸ 2100 μ.), πού ἀποτελοῦσε, ὅπως φαίνεται, σημεῖον ἐξαιρετικῆς στρατηγικῆς σημασίας, καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα νά τὸ κρατήσουν ὀπωσδήποτε καὶ μ' ὅποιες θυσίες. Φυσικὰ τέτοιο ἔργον δὲν κρίνεται λογοτεχνικὰ ἢ πραγματικότερον εἶναι τόσο ἐπιβλητικὸν, πού κάθε λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις θά φαινόταν σάν νά μειῶνε τὴν ἀξία τῆς. Σὲ κατέχει δὲ ολόκληρον σὰ διαβάσεις τὸ ἔργον ἢ πραγματικότης αὐτῆ μ' ὅλη τὴν ἐπικὴ τῆς μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν τραγικὴ τῆς φρίκη, πού δὲ σοῦ μένει διαθέσιον νά δεῖς τὸ ἔργον λογοτεχνικὰ. Οἱ πιὸ μεγαλειώδεις καὶ τραγικῆς σελίδες τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔπους ξετυλίγονται μὲ ἀπλότητα καὶ ἀλήθεια πού σὲ κάνουν νά φρικιάς σκέφτεσαι, ἂν μποροῦν νά γίνουσι ἀπὸ ἀνθρώπους σάν κ' ἔμᾳς τέτοια πράγματα: εἶναι ἀπίστευτο ἴσα μὲ ποιοῦ σημεῖον ἀντοχῆς μπορεῖ νά φτάσει ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός. Κ' ἴσως ἡ διάθεσις τοῦ συγγραφέως ν' ἀναπολήσει ὅλη τὴν τραγικότη-

τα τῶν στιγμῶν πού ἔζησε, γιὰ νά πιστέψει πῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος τίς ἔζησε κί' ὅμως ἐξακολουθεῖ νά ζῆ, τὸν ἔκανε νά γράψει τίς ἀναμνήσεις του αὐτές.

Μιὰ πικρὴ ὀδύνη πού ἐκδηλώνεται μὲ πολλὴ ἀξιοπρέπεια διαποτίζει ὀλόκληρον τὸ ἔργον, ἴσως ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσιν πού δοκίμασαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες γιὰ τὴν ἄδικη ἔκβασι τῆς ὑπεράνθρωπης προσπάθειαν καὶ τῆς θυσίας τους. Σάν ἀναλογίζεσαι μὲ τὴ φαντασία σου τὴ ζωὴ τους ἐκεῖ ἐπάνω καὶ τίς φριχτῆς μέρες τῆς καταρρέουσας καὶ τῆς κατοχῆς, ἀρχίζεις νά νιρέπεις γιὰ τὴ δικὴ σου ζωὴ, σὰ νά σφετεριστικῆς ἀγαθὸ πού δὲ σοῦ ἀνήκει. Οἱ λίγες σελίδες πού ἀναφέρονται στὴν τραγικὴ λύση τοῦ μὲ τὴν τὴν λαμπρότητα ἔρχισμένου δράματος, γεμίζουν τὴν ψυχὴ μ' ἀπέραντη ὀδύνη καὶ σπαραγμὸ. Δὲν εἶναι, ἐπαναλαμβάνω, γιὰτὶ σὲ γοητεύει τὸ ἔργον ὡς λογοτέχνημα, ἀλλὰ γιὰτὶ ἢ πραγματικότης εἶναι τόσο δυνατὴ, πού κάθε φιλολογικὴ ἀπόδοσις τῆς θάταν σάν ἀσέβεια στὴν ἀλήθειαν. Κ' εἶναι εὐτύχημα, θαρρῶ, πού ὅλοι ὅσοι ἔγραψαν ὡς τώρα μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἐσεβάστηκαν τὴν ὑπέροχην αὐτὴ πραγματικότηταν καὶ δὲ ζήτησαν νά τὴν κάνουν φιλολογία: εἶναι τόσο κοντὰ μας ἀκόμη!

Μανώλη Δερμιτζάκη: Ζεμονὴν-Ἀνὸ χρόνια στὰ χέσια τῶν Γερμανῶν, 8ο Σελ. 58, Ἀθήνα 1945.

Σύντομες ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ συγγραφέως, πού ἔζησε δυὸ χρόνια περίπου (σάν διηγηρὸς τῶν Γερμανῶν; δὲν τὸ ξεκαθαρίζει) σ' ἓνα ἀπὸ τὰ φοβερά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στὸ Ζεμονὴν, κοντὰ στὸ Βελιγράδι. Τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸ δὲν πορροισιάζει βέβαια, παρὰ μόνο πού νοιώθει πὼς εἶναι μιὰ μονάχα ἀπὸ τίς ἀπειρες περιπτώσεις, τίς χιλιάδες ἀγνωστες τραγικῆς ἱστορίας χιλιάδων ἀγνώστων Ἑλλήνων κί' ἐκατομμυρίων ἄλλων ἀνθρώπων στὶς κατακτηθεισῆς χώρες. Μόνον αὐτῆ τῆ φρίκη μπορεῖς νά τὴ μαντέψεις στὰ ἐλάχιστα πράγματα πού λέει (κί' ἴσως πού εἶδε) ὁ συγγραφεύς. ἴσως στὴν ὀριστικὴ του μορφῆ τὸ ἔργον

(γιατί ο Ίδιος αναγράφει πώς τώρα δέν είναι τελειωμένο) νά παρουσιάσῃ ἀρτιώτερο καί πιό ἐνδιαφέρον.

Θέμου Κορνάρου: *Ὁ Δαίμονας.*
(μυθιστόρημα). 8ο. Σελ. 205.
Ἀθήνα 1943.

* Ἐκδομένο τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς χωρὶς ὁμως νά τὴν προδίνει καθόλου. Τεχνοτροπία παλιά: ἡ προσπάθεια γιὰ ψυχολογικὸ μυθιστόρημα, προσπάθεια ὁμως ποῦ σ' αὐτὸ φτάνει τὰ ὄρια τῆς ἐκζητήσεως καί τοῦ ἀπιθάνου. Καί ἡ διήγησις ὅπως τὴν οἰκονομεῖ ὁ συγγραφεὺς σάν ἀπιθάνη. Πρόκειται γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις καί τὶς περιπέτειες ἑνὸς παιδιοῦ γιὰ τὸ ὅποιον πρέπει νά πιστέψουμε πὼς εἶναι μιὰ μορφή τοῦ δυνατοῦ ἀνθρώπου, ὅσο κι' ἂν εἶναι τὸ τέλος τοῦ ἄθλιου. Θά μπορούσε ὁμως νά πρόκειται καί γι' ἄλλον τύπο δυνατοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κύρ Πέτρου, τοῦ νονοῦ τοῦ παιδιοῦ, ποῦ κι' αὐτὸς τελειώνει ἄθλια. Ἴσως ὁμως θά μπορούσε νά πρόκειται καί γιὰ τὸν μορφινομανῆ δάσκαλο ποῦ ναυάγησε στὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ ἀσθηματικὴς κατωτερότητος, κι' ἴσως καί γι' ἄλλους τύπους ἀκόμη. Γιατί ὅλοι αὐτοὶ οἱ τύποι εἶναι σάν μερδεμένοι μεταξὺ τους καί φευγαλέοι μπροστὰ στὰ μάτια μας (μ' ὅλο ποῦ ὁ συγγραφεὺς πασχίζει νά τοὺς φωτίσει καί νά τοὺς κινήσει μέσα σὲ προκαθωρισμένα πεδία) καί σάν ἀπιθάνοι. Ἐκεῖ ποῦ ὁ συγγραφεὺς μένει αὐθόρμητος καί περιορίζεται μέσα στὶς δυναμικότητές του, τὰ καταφέρνει πολὺ καλά.

Μαργαρίτας Καραπάνου: *Τὰ Δέντρα.* (Μυθιστόρημα). 8ο Σελ. 286. Ἀθήνα 1945.

Τυπωμένο μετὰ τὴν Κατοχὴ, ἀλλὰ γραμμένο ὅπως φαίνεται πρὶν ἀπ' αὐτὴ πάνω στὴν τεχνοτροπία ποῦ παρουσιάσει στὴν Ἑλλάδα κυρίως ὁ Θρ. Καστανάκης δηλ. τοῦ διεθνούς (δὲ βρίσκω ἄλλον ὄρο) μυθιστορηματός, χωρὶς ὁμως νά ἔχει τὴν τέχνη καί τὸ βάθος ἐκείνου. Οἱ τύποι, ποῦ κατὰ βάθος δέν εἶναι καί τόσο ἐνδιαφέροντες (ὅλοι νεαροὶ σπουδαστές

τῆς ζωγραφικῆς καί τῆς γλυπτικῆς στὸ Παρίσι), κινουῦνται μὲ τοὺς ἔρωτες τοὺς (πρὸ πάντων μ' αὐτούς: γι' αὐτὸ ὁ τίτλος ποῦ θά ταίριαζε πιό πολὺ θά ἦταν: Ἐρωτες νεαρῶν καλλιτεχνῶν) καί τὴν τέχνη τοὺς κάπως ἀδέξια, ἔτσι ποῦ νά φαίνεται σάν βεβιασμένο τὸ ἀνακάτωμα τοὺς σ' ἓνα καί τὸ αὐτὸ ἔργο, ἂν καί τὸ κύριο πρόσωπο εἶναι μιὰ νεαρὴ Ἑλληνίδα φοιτήτρια τῆς γλυπτικῆς, τύπος ποῦ ἡ διαγραφή του ξεφεύγει ἀπὸ τὶς ἱκανότητες τῆς συγγραφῆς. Τὸ βιβλίο ὁμως διαβάζεται εὐχάριστα γιὰ τὸ ἄνετο ὕφος, τὴ νοικοκύρεμένη ἀπὸ γυναικεία χέρια διήγησις καί γιὰ τὴ γυναικεία εὐαισθησία ποῦ σὲ πολλὰ μέρη σὲ συγκινεῖ.

Στέλιου Σεφλούδα: *Κύκλος.* Μυθιστόρημα. 8ο Σελ. 124. Ἀθήνα 1944.

* Ἀπὸ τὰ παράξενης τεχνοτροπίας μυθιστορήματα τοῦ Σεφλούδα, ποῦ εἶναι σάν ἕνας μονόλογος συνεχῆς, μιὰ συνεχῆς διήγησις στὸ τρίτο μόνον πρόσωπο, ποῦ ἀσφαλῶς θά κατανοῦσαν ἄνισρα, ἂν δὲ μᾶς συνηρπαζε μὲ τὸ λόγο του ὁ συγγραφεὺς. Ἀσφαλῶς θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὁ πιὸ γλαφυρὸς συγγραφεὺς (ὁ σχολαστικὸς ὄρος αὐτὸς εἶναι κυριολεξία ἐδῶ), μ' ὅλο ποῦ δὲ φαίνεται καθόλου νά κάνει ὕφος. Μεταφορῆς ποῦ σὲ ξευπάζουν στὴν ἀρχή, ἀλλὰ γιὰ πολὺ λίγο, γιατί ἀμέσως σὲ κυριεύει ἡ πρωτοτυπία τοὺς καί ἡ γοητεία τῆς ἐκφράσεως. Ξεχνᾷς τὸ περιεχόμενο γιὰ νά λικνιστεῖς ἐπάνω στὴν ἐλαφρὴ μὰ καί τόσο σίγουρη φράση. Πουθενὰ δὲ σκοντάφτεται στὴ φράση, πουθενὰ δὲ ἐννιζεῖς τὰ μῦτρα σου γιὰ κάτι τὸ δυσκολοχάνευτο, πουθενὰ δύσκολη ἀναζήτησις. Ἐνα ἡδονικὸ μουρμούρισμα ποῦ σὲ μεθάει καί δὲ σ' ἐνδιαφέρει πιὰ γιὰ ποῖο πρᾶμα γίνεται λόγος.

Θράσου Καστανάκη: *Ἐφτὰ Ἰστορίες.* (Διηγήματα). 8ο Σελ. 123. Ἀθήνα 1944.

* Ἐφτὰ διηγήματα γραμμένα μέσα στὴν Κατοχὴ χωρὶς ὁμως νάχουν οὐτὴ γιὰ θέμα, ἂν καί τὰ πλαισιώνει

κάποτε. Τα πρόσωπα παρμένα από ένα συνοικισμό, το Έλληνικό, όπου έμεινε ο συγγραφέας, όπως φαίνεται, στο διάστημα της κατοχής. Δεν αποτελούν όμως ήθογραφική απόδοση μιας στενής ζωής, αν και στην αρχή πώς να πιστέψεις πως πρόκειται γι' αυτό. Κι' εδώ ακριβώς φαίνεται το εμπειρο χέρι του δυνατού διηγηματογράφου. Οι χαρακτήρες διαγράφονται τόσο έντονα, χωρίς όμως να φαντάζουν υπερβολικοί κι' άπιθανοί. Η ζωή περνά μπροστά σου με τον παλμό της και την αλήθεια της, με βάθος που δεν τόχουν οι συνηθισμένες ήθογραφίες. Και το γεγονός ακόμη πως έντοπιζονται σ' ένα ώριμο τόπο, δίνει στα 7 αυτά διηγήματα κάποια έντονη πού κάνει το όλο έργο συνμυθιστόρημα. Το ενδιαφέρο αδιάπτωτο απ' αρχής μέχρι τέλους. Ούτε μία φράση περιττή. Ο λόγος έντονος άλλ' ύποταγμένος άβίαστα από δυνατό κι' επ'δέξιο χέρι. Φαίνεται άμέσως ή σιγουράδα του ανθρώπου που ξέρει τη δουλιά του.

Θ. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΜΟΥΣΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Μερικά άποσπάσματα από έπιστολές Έλλήνων Μουσουργών, που αναφέρονται στο βιβλίο «Αρμονία της Σύγχρονης Μουσικής» του κ. Σολ. Μιχαηλίδη.

Ο κ. *Ανδρέας Νεζερίτς* : «Σας στέλλω τα πιο ειλικρινή μου, θερμότατα, συγχαρητήρια για την έξαιρετική εργασία σας την τόσο πρωτότυπη και *μοναδική* στην Ελλάδα. Δεν ξέρει κανείς τι να πρωτοθαυμάση : την μεθοδικότητα, την γλαφυρότητα και τις όμολογουμένως *έξαιρετικές* γνώσεις σας έφ' όλων των παροισαζομένων μουσικών προβλημάτων. Σας σφίγγω το χέρι με ειλικρινή ένθουσιασμόν και εύχομαι το Έργο σας να γίνη φωτεινός και άπαραίτητος οδηγός όλων των άγαπώντων την Μουσικήν».

Αθήνα, 19.11.45.

Ο κ. *Γεώργιος Πονηρίδης* σ' έπιστολή του ημ. 21.11.45 χαρακτηρίζει την εργασία «έξαιρετική και φωτεινότετη πού έρχεται να πληρώσει ένα

πολύ σοβαρό κενό στον τόπο μας».

Ο κ. *Θεόδωρος Καρνωτάκης* γράφει : «Το διάβασα με την προσοχή που αξίζει σ' ένα τέτοιο έργο και πρέπει άμέσως να σας πω πως ήτονε για μένα πραγματική άποκάλυψη. Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς μέσα στους δυο αυτούς τόμους ; την εύρυθμία του συγγραφέα, την μέθοδο, τη σωστή παρατήρηση ή το λεπτό γούστο του καλλιτέχνη ; Τα κεφάλαια ίδίως για την άτονικότητα και πολυτονικότητα, γραμμένα με βαθειά γνώση του θέματος και αντικειμενικότητα, μούδωσαν την ξεχωριστή εύχαρίστηση να γνωρίσω πολλές άγνωστες λεπτομέρειες από το πολυδαδαλο κεφάλαιο της μοντερνας μουσικής. Τελειώνοντας σας συχαίρω μ' όλη μου την καρδιά για την σπουδαία και πολύτιμη εργασία σας πού τιμά την Πατρίδα μας και άποτελεί μία γενναία συμβολή στην κατανόηση της σύγχρονης μουσικής».

Αθήνα, 15.12.1945.

Ο κ. *Πέτρος Πετρίδης* : «Σε παραμονές άεροπορικού ταξιδιού στο Λονδίνο, Παρίσι, Στοκχόλμη κτλ. βρίσκουμαι σε άδυναμία να μελετήσω τους δυο τόμους μ' όσην άφοσίωση και συγκέντρωση θα ήθελα. Από προκαταρκτικές έντυπώσεις φτάνω στο συμπέρασμα πως ή όλη εργασία έχει χαρακτηριστή σοβαρότητα και καλομελετημένο. Οι δυο τόμοι θα μπορούν να γίνουν πολύ χρήσιμοι στους συνθέτες, τους κριτικούς και τους κάπως τεχνικά καταρτισμένους φίλους της Μουσικής. Με άγγλικό ή γαλλικό κείμενο θα είχαν πιθανώτατα σημαντική κυκλοφορία. Σας συχαίρω θερμά για την αξιόλογη αυτή εργασία κι' εύχομαι να σας ανταμείψη τουλάχιστο ήθικά».

Αθήνα, 26.12.45.

Ο κ. *Αντίοχος Έδαγγελάτος* : «Από ένα πρόχειρο πέραςμα πού έκαμα έπίσθηκα ότι πρόκειται για ένα βιβλίο πού τιμά όχι μόνο την έλληνική διανόηση αλλά και την παγκόσμια. Μπορείτε να έιθετε περήφανος για την εργασία σας, για την όποια έπιφύλασσομαι να σας γράψω άργότερα αναλυτικά τις έντυπώσεις μου».

Αθήνα, 5.1.46.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Δυὸ ἐκθέσεις ζωγραφικῆς ἔγιναν μὲ μεγάλη ἐπιτυχία στὴ Λευκωσία στὶς ἀρχές τοῦ Γενάρη: ἡ μιά τοῦ Ὁμίλου «Φιλοτέχνων» στὸ οἶκημα τοῦ Συλλόγου Ἀποφοίτων Παγκυπρίου Γυμνασίου, κ' ἡ ἕλλη στὸ Βρετανικὸ Ἰνστιτούτο τῶν κ. κ. Selincourt καὶ A. Ross Thomas, δυὸ Ἄγγλων ζωγράφων. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἡ πρώτη ἐκθεση, γιατί εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνιση μίας ομάδας νέων ἀποφοίτων τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, πού πρὶ δνόμιση χρόνια ὀργανώθηκαν στὸν Ὁμιλο «Φιλοτέχνων», γιὰ νὰ μορφωθοῦν πρῶτα οἱ ἴδιοι καλλιτεχνικά καὶ νὰ συντελέσουν στὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση τοῦ τόπου, καὶ σιγά σιγά νὰ γίνουν κέντρο στὸ ὅποιο, ὅσοι ἀπόφοιτοι τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἔχουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ ζωγραφικὴ νὰ μποροῦν νὰ συνεχίζουν τὴν καλλιτεχνικὴ τὸν μόρφωση καὶ δημιουργία. Ὑστερῶς ἀπὸ δνόμιση χρόνια προπαρασκευαστικῆς ἐνδοσωματειακῆς ἐργασίας, μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ κ. Α. Διαμαντῆ, στὸν ὅποιο ὀφείλεται ὅλη αὐτὴ ἡ κίνηση, οἱ «Φιλοτέχνων» ἔκαναν τὴν πρώτη τους δημόσια ἐμφάνιση μὲ ἀληθινὰ ἀξιοπρόσθετη καλλιτεχνικὴ ἐργασία. 15 παλαιοὶ μαθητῆς καὶ μαθητρίες τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, πού σήμερὰ ἔχουν διάφορα ἐπαγγέλματα, παρουσιάσαν 83 ἔργα, εἰσιωγραφίες, ὑδατογραφίες, σχέδια, πασιέλ, πλημμυρισμένα ἀπὸ τὴ δροσιά τῆς νιότης προπάντων καὶ ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὸ χροῦμα τῆς Κύπρου Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἐκθέματα δὲν εἶναι ἀπλῶς ὠραίες προσπάθειες ἐρασιτεχνῶν ἀλλὰ δλοκληρωμένα ἔργα καλλιτεχνικά.—Ὁ Ὁμιλος «Φιλοτέχνων» ἔκαμε μιά καλὴ ἀρχή, καὶ γι αὐτὸ δικαιολογημένα μᾶς κάνει ἀπαιτητικότερους γιὰ τὴ δευτέρῃ του ἐμφάνιση. Τὴν περιμένουμε μ' ἀγάπη κ' ἐνδιαφέρον.

—Στις 17 τοῦ Γενάρη τὸ σοβαρὸ θέατρο «Προμηθεὺς» γιόρτασε τὴν πρώτη του ἐπέτειο ἀνεβάζοντας μ' ἐπιτυχία τὸ «Αὐτὸς εἶμαι» τοῦ Θ. Συναδινού. Τώρα ετοιμάζεται γιὰ νὰ παρουσιάσει σὲ λίγο τὸ ἔργο τοῦ Ρώσου συγγραφέως Λεόνωφ «Εἰσβολή», παρμένο ἀπὸ τὴ ρωσικὴ ἀντίσταση Ὁ Προμηθεὺς ἴδουσε καὶ Δραματικὴ Σχολὴ καὶ τμήμα Παιδικοῦ Θεάτρου μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ διεύθυνση τοῦ ζεύγους Λεμού.

—Τὸ θέατρο «Νέο Λυρικὸ» ὑστερῶς ἀπὸ τὸ «Ἐὐτυχῶς ἐπιτυχέσαμεν» τοῦ Συναδινού καὶ τοῦ Μπουρίνι τοῦ Μπόγγη μὴκε σὲ νέα περιοδὸ ζωῆς μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ σκηνοθέτη κ. Κώστα Μιχαηλίδη, πού ἀνάλαβε τὴν καλλιτεχνικὴ διεύθυνση τοῦ θεάτρου, καὶ τῆς ἠθοποιού δ. Ἀριάδνης Φραντζεσκάκη, ἀποφοίτου τῆς Δραματικῆς Σχολῆς Δ. Ροντήρη. Ὁ πρῶτο ἔργο ὁ κ. Κ. Μιχαηλίδης ἀνέβασε τὴ «Βαβυλωνία» τοῦ Δ Βυζαντίου, τὸ πρῶτο ἀξιόλογο θεατρικὸ ἔργο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Τὸ ἀνέβασμα ἔγινε μὲ προσοχὴ καὶ καλλιτεχνικὴ εὐσυνειδησία, κ' ἦταν φανερὴ ἡ πεύδαρχία κ' ὁ ἀρμονικὸς τόνος πού κρατήθηκε σ' αὐτὸ Ὁ σκηνοθέτης τόνισε τοὺς τύπους ἀπὸ τίς διάφορες ἑλληνικῆς χώρες ὄχι μοναχὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ τοὺς ἴδιωμα ἀλλὰ προπάντων σὰν ἀντιπροσωπευτικὸς χαραχτήρες πού ἀντικαθίζουν τὴ ζωὴ ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιά καὶ μὲ διαφορετικὴ προοπτικὴ, ἀπλοῖκά βέβαια πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸ ἀπλοῖκὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα, κ' ἔδωσε στὸ ἔργο γενικά μιά καλόκαρδη διάθεση. Ὅλοι οἱ ἠθοποιοὶ ἔπαιξαν μὲ κατανόηση καὶ μπρὶο Τὰ λιτὰ σκηνικά καὶ τὰ χαρακτηριστικά κοστοῦμα ἔγιναν ἀπὸ τὸν κ. Κάνθο.—Τὸ «Νέο Λυρικὸ» θὰ παρουσιάσει σὲ λίγο τὴ δραματικὴ κωμῶδία τοῦ Ἄ. Τερζάκη «Ἄγνη», πού πρῶτὴ φορὰ παίζεται, κ' ὑστερὰ τὸ «Ρήγα Βελεστινλή» τοῦ Β. Ρῶτα.

—Βοίσκεται τώρα στὴν Κύπρο καὶ παρουσιάζει ἐπιθεωρήσεις κ' ὀρερέτες μ' ἐπιτυχία ὁ θίασος Κυριακοῦ—Νταλμάς—Ραυτοπούλου.

—Στις 28 τοῦ Γενάρη σὲ μιά αἴθουσα τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου ἀνοίξε ἡ ἐκθεση βιβλίων ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη Λουκῆ Πιερίδη πού τὴ δώρισε ὁ κ. Ζ. Δ. Πιερίδης στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο Ἡ Βιβλιοθήκη Λουκῆ Πιερίδη περιέχει περίπου 1400 βιβλία καὶ φυλλάδια καὶ 300 τόμους περιοδικῶν, πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορία, τέχνη καὶ ἀρχαιολογία τῆς Κύπρου, κ' εἶναι μιά ἀπὸ τίς πολυτιμότερες συλλογῆς σπάνιων βιβλίων γιὰ τὴν Κύπρο. Στὴν ἐκθεση, πού θὰ μείνει ἀνοικτὴ ὡς τίς 26 Φλεβάρη, παρουσιάστηκε μὲ προσοχὴ καὶ καλίσθητα ἓνα μέρος μοναχὰ ἀπὸ τὴν πλούσια αὐτὴ κυπριακὴ βιβλιοθήκη.

—Ἡ Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν

εχτός από το διαγωνισμό με θέμα «Λαογραφικά της Πιτσιλιάς» προκήρυξε και δεύτερο με θέμα «Λαογραφικά της Μαθαλάσας» κι άναβωσε το διαγωνισμό για τὰ «Λαογραφικά της Καρπασίας».

—Ἡ ἴδια Ἐταιρεία διοργανώνει και φέτος ἐπιστημονικὲς ἀνακρινώσεις και διαλέξεις πάνω σὲ κυπριακά θέματα, πού θ' ἀρχίσουν σὲ λίγο.

—Ὁ μορφωτικὸς σύλλογος «Παρνασσός» (Λευκοσίας) διοργανώνει σειρά διαλέξεων με ποικίλα θέματα.

—Στὴν Ἑορτὴ τῶν Γραμμάτων στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο τὶς 30 Γενάρη μίλησε ὁ κ. Ν. Κρανιδιώτης με θέμα «Ἡ γενεά μας ἀπέναντι τῆς ἐποχῆς τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν». Ἡ ὀρχήστρα κ' ἡ χορωδία τῆς Σχολῆς ἐχτελέσανε διάφορα κλασικά κομμάτια.

—Ἀπὸ τὸ «Σύνδεσμο Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» ὀργανώθηκε στὶς αἴθουσες τοῦ «Παρνασσοῦ» στὴν Ἀθήνα ἔκθεση βιβλίου ἀπὸ 2 Δεκ. —30 Γενάρη. Ἡ ἔκθεση δὲν ἦτανε πλήρης. Ἐκθεμένα ἦτανε πὶο πολὺ βιβλία πού βρίσκονται τώρα στὴν ἀγορά. *Δὲν ἦτανε οὕτε ἓνα βιβλίο γιὰ τὴν Κύπρο, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε νὰ παραλείπεται εὐκαιρία νὰ γνωριστῆι στὸ ἐξωτερικὸ ἡ πνευματικὴ και ἱστορικὴ Κύπρος.* —Στὴν ἔκθεση αὕτη ἔγιναν και ἀρκετὲς διαλέξεις.

—Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο, ὕστερ' ἀπὸ τοὺς «Μνηστῆρες τοῦ Θρόνου» τοῦ Ἴψεν ἀνέβασε τὸ «Μπλόκ C» τοῦ Ἡλία Βενέζη, δρᾶμα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν Κατοχὴ, σὲ τρεῖς πράξεις και 4 εἰκόνες. Σκηνοθεσία Π. Κατσέλη, σκηνογραφία Κ. Κλώνη. Ὅλο τὸ δρᾶμα ξετυλίγεται στὴ φυλακὴ, ὅπου οἱ ἡρώες ὑποβάλλονται στὰ πὶο φριχτὰ βασανιστήρια ἀπὸ τὸν καταχρητῆ. Με τοὺς χαρακτηριστικούς τύπους πού διάλεξε ὁ συγγραφέας, ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς συμβολῆς τῶν διαφόρων τάξεων κ' ἐπαγγελμάτων στὴν ἀντίσταση.

—Στὴν Πρωτοποριακὴ Σκηνὴ παίχτηκε με μεγάλη ἐπιτυχία ἓνα ἀμερικανικὸ ἔργο, «Στὸ γέρμα τοῦ χιμῶνα» τοῦ Μάξουελ Ἄντερσον κατὰ μετάφραση Ν. Προεστόπουλου. Σκηνοθεσία Σ. Καραντινοῦ. Σκηνογραφία κ' ἐνδυματολογία Σπ. Βασιλείου.

—Ὁ «Λυτρωμὸς» τοῦ Θ. Κωτσόπουλου, δρᾶμα σὲ δύο μέρη, πού παίχτηκε στὸ Ἐθνικὸ ἐπίσης, ἦτανε μιὰ χτυπητὴ ἀποτυχία. Τὸ ἠθογραφικὸ αὐτὸ ἔργο εἶναι βασισμένο στὴ Μανιάτικὴ ἐκδίκηση κ' ἔχει ἐξωτερικὰ σημάδια ἀρχαίας τραγωδίας.

—Ὁ νέος καλλιτεχνικὸς ὀργανισμὸς «Αὐλαία» ἀνέβασε στὸ Ρεξ τὸν «Δὸν Κάρλο» τοῦ Σίλλερ σὲ μετάφραση τοῦ Β. Ρῶτα. Σκηνοθεσία Γ. Μουζενίδη, σκηνικὰ και κοστοῦμια Βακαλό. Ἡ κριτικὴ ἔχει πολλὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸν τρόπο πού ἡ «Αὐλαία» ἀνεβάζει τὰ θεατρικὰ ἔργα, γιὰτὶ δίνει πρωτεύοντα ρόλο στὸ λόγο, παραμελόντας τὰ κοστοῦμια και τὰ σκηνικὰ, πού τὰ ἀτλοποιεῖ τελειῶς. Ἔτσι π.χ. οἱ ἡρώες τῆς «Τρικυμίας» τοῦ Σαίξπηρ (πού ἀνέβασε πρωτύτερα) ἀντι κοστοῦμια τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔργου φοροῦσαν ἐργατικὲς φόρμες.

—Ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν μίλησε ὁ κ. Τ. Φραγκοῦδης με θέμα «Ὁ Βασίλης Μιχαηλίδης, ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς τῆς Κύπρου» κι ἀπάγγειλε ποιήματά του, κι ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης με θέμα «Δημ. Λιπέρτης» κι ἀπάγγειλε ποιήματά του ἡ κ. Μαρούλλα Μπενά.

—Στὶς 26 Γενάρη μίλησε στὴν Κυπριακὴ Ἀδελφότητα Καίρου ὁ κ. Λ. Γ. Ὀλύμπιος με θέμα «Ἡ ἑλληνικὴ καρδιά τῆς Κύπρου».

—Στὸ τεῦχος LXVI (Nov. 1945) τῆς *Hermathena* τοῦ Δουβλίνου δημοσιεύεται σημεῖωση και διαμαρτυρία τοῦ κ. Κ. Προυσῆ γιὰ μιὰ διόρθωση τοῦ σ. 565 τῆς «Μηδείας» τοῦ Εὐριπίδου, πού πρότεινε ὁ κ. E. Thompson σὲ προηγούμενη ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, διόρθωση ὅμως πού τὴν εἶχε κάνει ἀπὸ τὸ 1894 ὁ Δ. Βερναρδάκης στὴ γνωστὴ ἔκδοσή του τοῦ Εὐριπίδη.

—Στὶς 14 Φλεβῆρη ὁ νέος θεατρικὸς ὀργανισμὸς «Διώνυσος» παρουσίασε στὴ Λευκοσία τὸ «Μακρινὸ Δρόμο» τοῦ Ἀρμπούζοβ.

—Πήραμε τὶς ἐφημερίδες Ἐλευθερία, Ἀνεξάρτητος, Κυπριακὸς Τύπος, Φωνὴ τῆς Κύπρου, Ἀνόρθωση, Λαϊκὴ, Ἀκρόπολις, Πάφος, Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρηση, Χρῶνος, Παρατηρητὴς, Ἐλλην (Ἀλεξανδρείας) και τὰ περιοδικὰ Ἀγωνιστὴς, Ἀνόρθωση, Μορφώσις, Κυπριόπουλο, Ἐλευθερὸς Κόσμος,

Κυπριακή Ἐπιθεώρησις, Ἀπόστολος Βαρνάβας, Ἀγάπη, Χριστιανική Ἀναγέννησις, Ἐλπίς, Πρόσκοπος, Πρωτοπόροι τῆς Νέας Γενιᾶς, Ἡ Φωνὴ τῶν Ἀποφαιών. Portugal. Psychologist, Reader's Digest, Les Lettres Françaises, International Dentistry.

ΒΙΒΛΙΑ

Νικηφόρου Βρετιάκου: Τὸ Ἀγρίμι. 1941—1943. Ἀθήνα 1945, σ. 86

Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Χειρόγραφα τῆς μοναχῆς Εἰκονογράφου Σελῆς Πολυχρονιάδου. Ἀθήνα 1943, σ. 149.

Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Οἱ δύο κ' ἤ νόχτα Μυθιστόρημα. Ἀθήνα 1944, σ. 175.

Μέλλως Ἀξιώτη: Οἱ Ἑλληνίδες φρουροὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήνα 1945, σ. 55.

Μόνας Μπρεπούλου: Τὸ σπίτι μὲ τὸν κορυδαλὸ (διηγήματα). Ἀθήνα 1944, σ. 143.

Θράσου Καστανάκη: Ἡ προδομένη Γαλλία. Ἀληθινὲς ἱστορίες ἀπὸ τῆ γαλλικῆ καταστροφῆ τοῦ 1940. Ἀθήνα 1945, σ. 171.

Νικ. Κλ. Λανίτη: Ὁ Ἀκρίτας τοῦ Ἑλληνικοῦ Νότου. Ἀθήνα 1945, σ. 96

Ἀπ. Σαχίνη: Ἀναζητήσεις τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας στὴ μεσοπολεμικὴ εἰκοσαετία. Ἀθήνα 1945, σ. 128.

Νίκου Καραντώνη: Πόλεμος. Ἀλβανία 40—41. Ἀθήνα 1945, σ. 132.

Ἀριζν Μπόρτζη: Ἡ τέχνη γιὰ τοὺς λίγους. Ἀθήνα 1945, σ. 125.

Γ. Θεοδοκά: Θέατρο. Ἀθήνα 1944, σ. 288.

Μ. Δουντέμη: Περιμένοντας τὸ οὐράνιο τόξο (διηγήματα). Ἀθήνα 1940, σ. 118.

Σ. Σκίπη: Διονύσιος Σολωμός. Ἀθήνα 1943, σ. 45.

Σολωμοῦ: Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Ἐκδ. Λίνου Πολίτη. Ἀθήνα 1944, σ. 117.

Θ. Πιερίδη: Ὕμνος στὴν Ἀθήνα τοῦ Δεκεμβρίου. Ποιήματα. Ἀλεξάνδρεια 1945, σ. 53.

Γ. Γεωργιάδη Ἀρνάκη: Ἱστορία τῆς Ἀγγλικῆς λογοτεχνίας. Ἀθήνα 1945, σ. 325.

Τ. Ἀθανασιάδη: Ἀποστασία. Δοκίμιο. Ἀθήνα 1945, σ. 54

Κ. Ι. Ἀμάντου: Μικρὰ μελετήματα. Ἄρθρα καὶ λόγοι. Ἀθήνα 1940, σ. 360.

Κ. Βάρναλη: Τὸ φῶς τοῦ καίει. Τριτὴ ἔκδοσις ξαναπλασμένη. Ἀθήνα 1945, σ. 78.

Δ. Ψαθά: Ἀντίσταση. Ἀθήνα 1942—1944, σ. 191

Χρυσάνθου Γάϊου: Ἡ Ἀθήνα εἶναι κόλασις!.. Ἀθήνα 1945, σ. 87.

Μαρίας Πετ. Ράλλη: Λόγια σε νεκρὸ (ποιήματα). Ἀθήνα 1943, σ. 138.

Ἀρη Δικταίου: Ἐλουσόβα (ποιήματα). Ἀθήνα 1945, σ. 38.

Ἀνγῆς Σακαλλῆ: Ἀπάνεμα (ποιήματα). Ἀθήνα 1946, σ. 90.

Σπ. Παναγιωτοπούλου: Νυχτερινὸς διαβάτης (ποιήματα). Σχέδια Γ. Γουναροπούλου. Ἀθήνα, σ. 77.

Σπ. Παναγιωτοπούλου: Ἑλληνικοὶ ρυθμοὶ. Ξυλογραφίαι Κ. Γραμματόπουλου. Ἀθήνα 1945, σ. 107.

Γ. Σαμψών: Μυστικὴ κλιση. Ρωμάντζο. Λευκωσία 1945, σ. 60.

Ι. Παπαπορφυρίου: Λόγοι καὶ μελέται. Λευκωσία 1945, σ. 137.

Τεύκρου Ἀνθία: Τὸ ἀνθρώπινο ἔπος (ποιήματα). Κύπρος 1945, σ. 30.

Παύλου Μεράνου: Νέοι Βωμοὶ (ποιήματα). Κύπρος 1945, σ. 67.

Ἄνθου Ροδίτη: Λυρικές νότες (ποιήματα). Κύπρος 1945, σ. 19.

Α. Κλόκκαρη: Τρασοῦδκια τοῦ βουνοῦ τζαὶ τοῦ κάμπου. Κύπρος 1945, σ. 73.

Παύλου Λιασιῆ: Γέννημαν νήλιου (ποιήματα). Κύπρος 1946, σ. 31.

Βάντα Βασιλέφσκα: Τὸ οὐράνιο τόξο. Μετ. Α. Γιαννίδου. Κύπρος 1946, σ. 152.

Dag. D. Runes: The Dictionary of Philosophy, London 1945, pp. 343. 27/6.

A proverb for it. 1510 Greek sayings. Compiled by B. J. Marketos, transl. by A. Arpaoglou, intr. by Prof. C. I. A. Mannings, drawings by John Vassos. New York, 1945, pp. 191. \$ 3.00.

F. Sherwood Taylor: Science past and present. London 1945 pp. 275. 10/6.

H. Martin: The British Churches in War Time. London 1944, p. 64.

M. A. Hamilton: British Democracy in War Time. London 1945, p. 39.

R. A. F. Middle East. London 1945, p. 146.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Φλ., "Αγ. Ήλια. Το ποίημα σας δείχνει σκέψη και δύναμη και δεν του λείπει ο λυρισμός. Προσέξτε όμως περισσότερο το σίχο. Ίσως το δημοσιεύον με, προτιμούμε όμως να μᾶς στείλετε κάτι πιο δουλεμένο. Σᾶς στείλαμε από καιρό τὴ Γραμματική — κ. Χρ. Μ. Ἀθήνα. Τὸ «Ἐλεγείο» σχετικὰ καλὸ, μὲν πὺν μερικὲς ὁμοιοκαταληξίες του εἶναι πρόχειες καὶ τραβάει κάπως πρὸς τὸν ἄδελφον. Ὁ δὲ δημοσιεύουμε, ἀλλὰ περιμένουμε καὶ νέα ἐργασία σας — κ. Κ. Κρόνη, Ἀθήνα. Ἀν' πούμαστε πὺν δὲν μποροῦμε νὰ δημοσιεύουμε ὅλες τὶς μεταφράσεις σας. Τὸ βιβλίο σας τὸ πήραμε καὶ θὰ γράψουμε. Σᾶς στέλλουμε τὸ τεῦχος πὺν ζητᾶτε — κ. Α. Κλ. Λευκωσία. Εἶναι πολὺ πρόχειρο καὶ φτωχὸ τὸ σημεῖωμα σας γιὰ τὸν Keats — κ. Γ. Κωνσ. Λευκωσία. Περάστε ἀπὸ τὸ γραφεῖο μας 4—6 μὴ — κ. Μ. Χρ. Λάο νακα. Σᾶς γράψαμε πὺν δὲν ἔχουμε ὀλίγες σειρὰς τοῦ περιοδικοῦ. Τὰ τεῦχη πὺν ἔχουμε μπορεῖτε νὰ τὰ πάρετε ἅμα ὀδηγεῖτε στὴ Λευκωσία. Σᾶς γράψαμε συνδρομητὴ καὶ παρακαλοῦμε νὰ μᾶς στείλετε τὴ συνδρομὴ σας — κ. Α. Μ. Κτήμα. Δὲ διαθέτουμε ὀλίγη σειρὰ τοῦ περιοδικοῦ. — κ. Βλ. Κρ. Ριζοκάρπασο, Ἔχετε ἄδικο σχετικὰ μὲ τὴ συνδρομὴ σας, καὶ παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὴ στείλετε — κ. Ν. Σ. Β. Βαρῶσι. Ὁ δὲ δημοσιεύουμε μὲ τὴν ἀπαίτηση πὺν τὴ

νομιζοῦμε ἀπαραίτητη. Στ' ἄλλα συμφωνοῦμε. — κ. Α. Χρ. Λεμεσό. Πήραμε τὰ βιβλία. Χαρήκαμε γιὰ τὶς νέες σας προσπάθειες καὶ πεποιθόμενοι σύντομα νὰ καταποροῦσιν Πάντα ἔχουμε πολλὰ καὶ καλὰς ἐλπίδες γιὰ σᾶς — κ. Κ. Στ. Πεδουλά. Ἔχετε δίκαιο, ὅμως εἶναι καὶ ἡ δικὴ τους ἀποψη γρήγορη καὶ βέβαια μιὰ πραγματικότης. Ἄν ὅμως ἐσεῖς μπορεῖτε νὰ ἔχετε πὺν δολοκληρωμένη εἰκόνα τῆς σύγχρονης κίνησης, θὰ πᾶς ἐξυπηρετοῦσε ἓνα σχετικὸ σημεῖωμα σας σύντομο — κ. Ξ. Σγ. καὶ Κ. Τ. Λεμεσό. Ἀπαντοῦμε μόνο σ' ὅσους μᾶς γνωρίζουν καὶ τὸ πραγματικὸν τους ὄνομα — κ. Μ. Α. Κόζ, Λευκωσία. Οἱ «σκέψεις» σας ἔχουν πολλὴν ἀκαταστασία καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴν διατύπωση. Νομίζουμε πὺν ἐπιτέλεις τὶς περιπλέκετε γιὰ νὰ κάνετε ἐντύπωση. Κι ὅμως γράφοντας ὀλιγώτερα θὰ μποροῦσε νὰ μὴν ἦσαν οἱ ὀλίγετε ἀνάξεις οἱ σκέψεις σας. Μὴ ξεχνᾶτε πὺν «σοφὸν τὸ σαφές». Ἄλλωστε ἔχετε τόσο δυνατὴ παρατηρητικότητά καὶ ἀκριβὴ πρωτοτυπία, πὺν εἶναι κοῦμα νὰ τὶς ψευτίσεις μὲ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ ἐντυπωσιακοῦ. — κ. Α. Νικ. Λευκωσία. Εὐτυχῶς πὺν ἔχετε τὸ «γνώθι σαυτόν». Τὸ διήγημά σας πῆγε σὶο καλάθι, ὅπως τὸ ζητήσατε καὶ τοῦ ἀξίει. Ὅμως ἐσεῖς δὲν προέπει νὰ ἀπογοητευτῆτε. Ἂσως ἄλλες σας προσπάθειες νὰ ἔχουν καλύτερὴν τύχη. Μ' εὐχαρίστηση μας θὰ σᾶς παρακολουθήσουμε.

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑΤΑ

Παρακαλοῦμε νὰ διορθωθοῦν τὰ ἐπόμενα παρατυπώματα, πὺν ἀλλάζουν τὸ νόημα:

σ. 65	γρ. 7	νὰ γραφεῖ:	— Ἀάα, νάτον τὸν νιό.
σ. 105	γρ. 21	» :	πικτὸ αἶμα.
σ. 196	γρ. 10	» :	τὰ κομπόουρια.
σ. 208	γρ. προτελευταία :		πὺν γιὰ δικὴ τους ἀγάπη.
σ. 215	γρ. 32	» :	ἄμορφες (ἀντὶ ὁμορφες).

Μερικὰ ἄλλα παρατυπώματα εἶναι εὐκόλο νὰ διορθωθοῦν.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Προκηρύσσεται υπό της 'Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, συμφώνως πρὸς τὸ 3ον ἄρθρον τοῦ διέποντος τὸ ἐκ Λ. 20 λαογραφικὸν ἔπαθλον 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν κανονισμοῦ, λαογραφικὸς διαγωνισμὸς με θέμα: «Λαογραφικὰ τῆς Μαραθάσας».

Τὰ χειρόγραφα πρέπει νὰ υποβληθῶσι πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς 'Εταιρείας μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1947.

Ἀντίγραφα τοῦ κανονισμοῦ ἢ περισσότεραι πληροφορίαι δύνανται νὰ ζητηθῶσι παρὰ τοῦ Γραμματέως τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, Τ. Κ. 34, Λευκωσίαν.

Ἐν Λευκωσίᾳ, τῆ 20 Ἰανουαρίου 1946.

Ἐκ τοῦ Δ. Συμβουλίου.

«ΚΥΠΡΙΑΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ»

Ἐτήσιον Δελτίον τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν.

Μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν ἑπτὰ μεγάλοι τόμοι με ποικίλας ἐπιστημονικὰς μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀρχαιολογίαν, λαογραφίαν, λογοτεχνίαν καὶ γλῶσσαν τῆς Κύπρου.

Ἐκαστος τόμος πωλεῖται πρὸς 12 σελλίνια.

Ἀποτεινεσθε εἰς τὸν Ταμίαν τῆς Ε. Κ. Σ.

κ. Κ. ΠΡΟΥΣΗΝ

19, Οὔζουιάν, Λευκωσίαν

Τὰ **Ὠραιότερα Βιβλία**
τῆς **Νεοελληνικῆς** καὶ τῆς **Παγκόσμιας**
Λογοτεχνίας

τὰ ἐκδίδουν

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Γραφεῖα: Ἄμερικῆς, 11α, Ἀθήναι.

ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ: Τύπου, Γραμμάτων, Ἐπιστημῶν καὶ
Καλλιτεχνίας.

Διευθυντής: **ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΪΑΝΟΣ**

34, Ἀκαδημίας, 34.—Ἀθῆναι

Ἀναλαμβάνει: τὴν ἐπιμέλεια περιοδικῶν καὶ βιβλίων, τὴν εἰκονογράφηση ἐξωφύλλων καὶ κειμένων, τὴν προμήθεια κάθε παραγγελίας γιὰ βιβλία ἢ ἄλλο τί, πνευματικῶν περιεχομένου κλπ.

Προμηθεύει: σὺς ἐφημερίδες τῶν ἐπαρχιῶν, στὰ περιοδικὰ καὶ γενικὰ στὸν Τύπο ὅ,τι ὕλη τοὺς χρειάζεται γιὰ τὴ συμπλήρωσή τους (ἀνταπόκριση, χρονογράφημα, τηλεγραφήματα, ἄρθρα καὶ ρεπορτάζ, μυθιστόρημα, διηγήματα) ὡς καὶ κάθε εἴδους συνεργασίες.

Διαφημίζει: βιβλία καὶ περιοδικὰ, καὶ γενικὰ κάθε πνευματικὴ δημιουργία,—ὀργανώνει καλλιτεχνικὰ προγράμματα καὶ στέλλει ἀποκόμματα γιὰ κάθε ζήτημα ποῦ θὰ τοῦ ζητηθεῖ νὰ τὸ παρακολουθήσει.

Ἐκδίδει: τὸ περιοδικὸ καὶ ἡμερολόγιο «ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ», στὸ ὁποῖο συνεργάζονται οἱ κορυφαῖοι Ἕλληνες διανοούμενοι.

Οἱ Κύπριοι συγγραφεῖς καὶ ἐκδότες περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων παρακαλοῦνται νὰ στέλλουν τὶς ἐκδόσεις των στὸ γραφεῖο μας.

Ρωτήστε μας γιὰ ὅ,τι ἐνδιαφέρεστε καὶ ζητήστε μας πληροφορίες γράφοντας μας:

ΜΑΡΙΟΝ ΒΑΪΑΝΟΝ

34, Ἀκαδημίας, Ἀθῆναι.